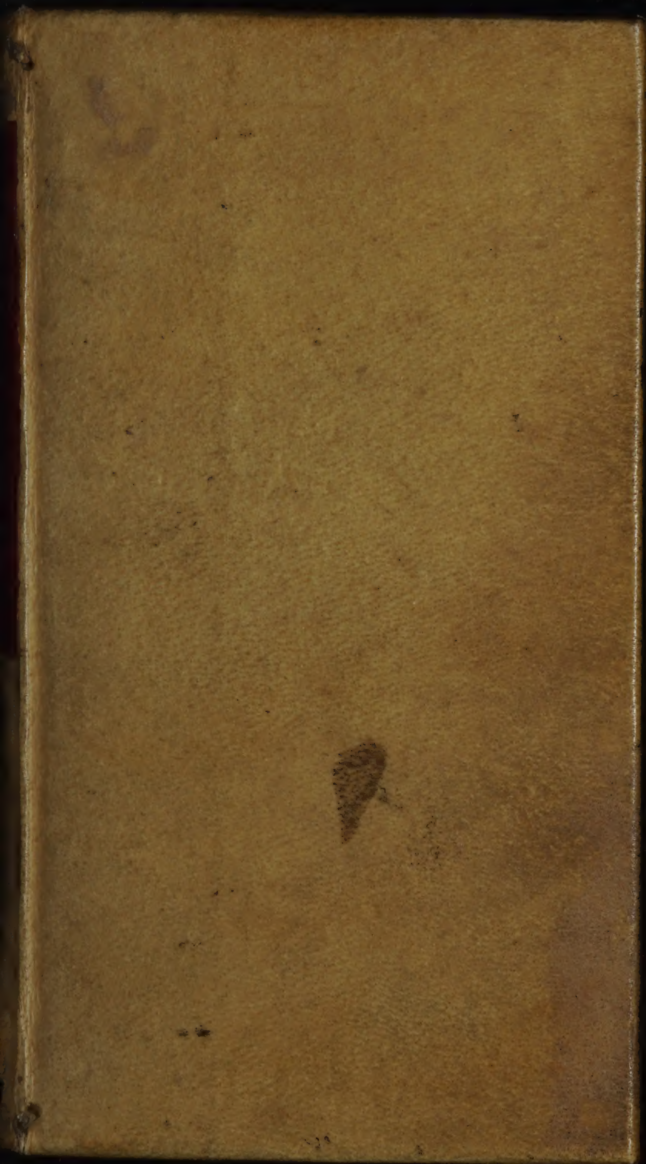

DE POTU CAPHE:
DE CHINENSIUM THE:
ET DE CHOCOLATA

1699

T

PO

CHI

DE

Apud

NOVI TRACTATUS

DE

POTU CAPHE;

DE

CHINENSIUM THE;

ET

DE CHOCOLATA,

à D. M. Notis illustrati.

GENEVÆ,

Apud CRAMER & PERACHON.

M. DC. XCIX.

B

T
herb
me e
blica
De hi
grin
vecti
dei, a
nom
Con
tavit
num
alio
tico
& pe
collig
flech
gnav
tran
apud
rum
lube
tur;

BIBLIOPOLA
Lectori Salutem.

TAnto applausu excepta sunt Opuscula hæc de *Chocolata, Caphe*, & herbâ *Thé*, Gallico idiomate nuperrime emissa, ut iisdem carere Rempublicam Medicam nefas esse crediderim: De his ante aliquot retrò annos, peregrinantium cura & studio ad nos transvectis, multa circumferuntur, dubiæ fidei, ab iis quippe tradita qui ex traduce notitiam illorum consequuti sunt; Conscribendi vero materiam suppeditavit Vir Clarissimus, qui mores hominum multorum vidit & urbes, ac terras alio calentes sole, natales videlicet exoticorum illorum simplicium, peragravit & perlustravit; Idem quo ritu indigenæ colligunt, præparant, & in proprios usus flectunt, oculatus testis tabellis consignavit: Illorum mos cum in Europæos transmigraverit, adeo ut non minus apud hos quam illos exoticorum illorum usus increbescat, saluber aut insaluber prout dextrè aut sinistrè usurpantur; medicaminum quippe classi accen-

ſenda, ægris potius quàm ſanis conſentanea, eapropter manum Medicam requirebant documenta à Viro Clariſſimo ſuggeſta, qui nudam à ſe obſervatorum patrio in illorum ſolo hiſtoriam tradidit. Onus in ſe ſuſcepit, quanquam gravioribus intentus, Vir Excellentiſſimus, Illuſtribus accenſendus, D. D. *Jacobus Sponius*, Medicus Lugdunenſis, magni *Caroli*, Parentis, eruditionis & politioris literaturæ ex aſſe hæres: Ille civibus ſuis primo obſervata illa Gallica Lingua conſcripta dicavit, tribus Tractatibus (unicuique ſimplici ſuum aſſignans) diſtincta; poſtea eadem Latinitate donari curavit; ratus ſe rem non gratam modo, ſed & utilem cunctis Philiatris facturum, in alias regiones, quæ Gallica Lingua non utuntur, evulgando, & publici juris faciendo: Materiam, quam ſuperat opus, à Viro tanti nominis excultum, benevolo animo excipe Lector, & laboribus noſtris fave.

INDEX

INDEX
Capitum Tractatus de CAFE'.

X 4 INDEX

INDEX

Capitum Tractatus de Chinensium
THE.

INDEX

Capitum Tractatus de CHOCOLATA.

FINIS.

pag. 1.
Ibric vel Olla ad decoctionem Café

Planta Café
Instrumentum ad torrefaciendam Cafam
Faba Café

TRACTATUS DE POTU CAPHE'

INFINITA Dei benignitas atque potentia creaturarum conservationi ultrò & abundè providit. Is ob oculos & quasi præ manibus nostris posuit ea omnia quibus aut pro alimento aut remedio utamur, quæque sanitati conservandæ aut restaurandæ conducere possunt. Nulla nobis magis apta videntur, quàm quæ apud nos germinant: sed curiosus & irrequietus hominis animus, alia è longinquo sollicitè quærit, patrium negligens solum ut remotum fodiat. Inde fit, ut in Medicina nulla hodie pharmaca magis in promptu sint quàm quæ nobis ab Oriente allata sunt: quasi verò fœcundior sit Sol ubi oritur, quàm ubi occidit; quasi novercantem Naturam accusaremus, quæ Animali cuilibet pro-

ut ipsi convenit sapienter, * ubi nascitur non subministrarit unde sustentetur & conservetur: sordescunt domestica, peregrina laudantur.

Non est igitur quod miremur, homines contemptis periculis impensisque per mare per terras in remotas cursitare regiones, ut rara, nova, & si Deo placet salutifera ex India utraque & remotissimis terræ plagis quotidie nobis afferant, inter quæ non infimum meretur locum Arabicum Café: cujus eximias vires scrutari mihi animus est, legitimumque usum indicare breviori & clariori quâ potero methodo.

NOTA.

* Non minùs sanè damnandi veniunt illi quibus nihil peregrinum arridet, quàm alii qui dum ad ea quæ natale solum suppeditat, omninò nauseant; magnificè tantùm sentiunt de pharmacis aliunde advectis; quique quò aliquid in remotioribus mundi regionibus nascitur, majorique impensâ & labore acquiritur, eò nobilioribus viribus dotatum opinantur. Nos nec ab horum nec ab illorum parte stantes, agnoscimus plura in Indiis progigni, sivè ex naturâ soli, sivè ex naturâ Cœli, quibus nihil pror-

sus

ſus coæquandum in noſtris reperiatur terris: nam ut nihil dicamus de Cinnamomô, de Caſſiis, de Balſamis, de Caryophyllis, aliaque tota aromatum ſegete, quis unquam apud nos ita fuit felix, ut ipſi occurrerit inter arbores noſtrates unde decerperet corticem Febres certò profligantem, qualis in America inventa eſt? Quis inter radices remedium antidyſentericum tutum, ac contra omnes prope hæmorrhagias utile, quale juxta aureas mineras Regni Peruviani, celebris jam & undique nota radix Hypecacuhana magnô noſtrô emolumentô præbuit? Et ut alia plura ſileam, quis ad Cephaleas ac Hemicraneas Medicamentum aliquod domeſticum obtinuit folio fructicis Thé, aut fructui toſto arbuſculæ, Coofé aut Café dicto, æquiparandum? Itaque nobis nec noſtra nec aliena ſordebunt, dum ſuâ ſe commendabunt efficaciâ.

CAP. I.

Quid ſit Café & de genuino illius nomine.

CAfé eſt leguminis peregrini ſpecies, magnitudinis noſtratium fabarum à quibus non admodum abludit, rotundum ex una parte ex altera planum cum fiſſura in medio, coloris inter can-

didum & flavum ſubobſcuri ; involutum duplici cortice, interiori admodum tenui & ejuſdem coloris ac granum ipſum, exteriori verò ſubnigro & ſatis craſſo : verùm ad nos fertur plerumque decorticatum : arbor cujus eſt fructus ſimilis eſt Evonymo, teſte Proſpero Alpino in tractatu de plantis Ægypti, vel etiam noſtrati Ceraſo, tum in foliis & ramis, tum in magnitudine; frutex enim eſt tenuibus ramis, exiguis foliis, æquis, craſſis & viridentibus ſemper, citò tamen deciduis, remanente fructu donec perfectam maturitatem aſſequatur. At meliùs innoteſcet ex tabella initio hujus tractatus exhibita. Authores qui de Café ſermonem fecere illud ad fabarum genus referunt ob affinitatem quam cum illis habet: quinque & viginti ab hinc annis adeò paucis innotuerat in Gallia, ut à pluribus Morum nuncuparetur, prout in quodam folio Lutetiæ Typis dato legere eſt, cùm tunc in Gallia ſorbitio hæc in uſum revocari inciperet. Imò & nunc etſi invaluerit, mirum quantum circa ejus nomen & qualitates Authores diſcrepent. Quidam antequam in pulverem redactum ſit nominandum eſſe cenſent latinè *Bunchum*, gallicè, *Bon*. alii in pul-

pulverem redacto alia & varia nomina ipsi imponunt, nempe *Café, Cephé, Cavé, Cavet, Cahué, Caveah, Chaubé, Choana, Chaona, aut* Cahueh. Interea referam quæ ad me Alepo acerrimi ingenii vir (*a*) scripsit hac de re, consultis eruditioribus indigenis.

Fabæ de qua ad me scribis nomen, inquit, Arabiæ unde illam habemus idiomate est *Cahoüeh*, Arabi enim, v consonans ut cæteri populi non habent. Turcæ aliique Orientales pronuntiant *Cahué*, originemque deducunt à *Cobuet* quod est robur: sic nuncupantes quia ejus effectus insignis est Corrobare. Hæc ille, verùm nos in hoc tractatu Caphé voce apud Europæos magis notâ perinde uti non dubitabimus.

Nota

Leguminis nomen minùs propriè ab Autore conceditur fructui arboris Cofé; nam hoc non venit tribuendum vel aliquali figuræ similitudini, vel aliis quibusdam accidentibus, ni etiam tota planta pro colligendo hoc fructu è terrâ legatur ac evellatur; siquidem ut inquit Plinius, *Legumina velluntur è terrâ, non subsecantur. Unde & legumina appellata,*

(*a*) Dom. Equ. D'Arvieux Consul pro Gallis.

quia ita leguntur. Verùm hoc tantùm per transennam; error etenim in nomine non erit ita momentosus, ut modò in aliis non peccetur habeamus cui reprehendendo multum immoremur. Descriptionem plantæ quod attinet, illa equidem non omni ex parte accurata; florem etenim, aut alia multa ad integrā descriptionem facientia non exhibet, At id non Autoris culpâ, sed tantùm eapropter quod à peregrinatoribus non satis commodè fuerit conspecta ut ipsius perfectior traderetur idea: Unde & Clarissim. Raius & alii verè eximii Botanici non habuere quô curiositati nostræ in hujus arbusculæ delineatione pleniùs satisfacerent.

CAP: II.

Quibus in locis germinet Café & quantum illius quotannis ad nos perfertur.

Ex omnibus terræ plagis sola *Yemen* nunc dicta, olim Arabia felix Café progignit, unde quibusdam Fabæ Arabicæ nomine non malè donatur. Nascitur absque cultura in illius vastis campis meridiem versùs. Hinc collectum *Moram Louheïam.* inque alios maris rubri portus transvehitur. Mox cymbis *Geddam* defer-

fertur maritimam Arabiæ Petrææ urbem ditionis Cheriffi *Meka*. Illic navibus, triremibusque imponitur, & ad maritimam itidem urbem *Sues* duas & viginti leucas circiter Cairo distantem amandatur: quò singulis annis viginti quinque millia Saccorum, quorum singuli 300. libras continent, Camelis apportari solent. Præterea decem aut quindecim millia ejusdem ponderis Mercatorum *Caravana* Medina cum Peregrinis Prophetæ devotis redux in Ægyptum & syriam affert, Arabesque non paucam etiam copiam ad celebres Mekæ nundinas deferunt.

Multi asserunt, orientis incolas priusquam Arabicam hanc Fabam venum exponant, ne alibi seratur, germen illius extinguendi causâ, illam in aqua fervefacere, aut in clibano calente aliquandiu detinere. Alii, quibus assentior, in contrariam eunt sententiam, huic innixi rationi. Si verum esset inquiunt, Café fervefactũ aut Clibano leviter torrefactum fuisse, pauca ipsius grana, antequam ex Arabia transferrentur, suo cortice induta remanerent. Ille enim cortex tenuis admodum existens igne quantumvis levi in pulverem decideret, cùm tamen plura

cortice adhucdum involuta nobis occurrant huc allata: præterquam quod saporem, odoremvè quendam torridum, quibus tamen carent, impertiretur ignis.

Nec mirandum in sola Felice Arabia paucos duntaxat agros huicce Fabæ procreandę aptos esse. Haud dispar res agitur circa gummi arboris thuriferæ, quæ quidem arbor in vastis circa Sinai montem planitiebus, juxta mare rubrum crescit copiosissimè, at illinc semidiei itinere vix unam reperias, & si fortè quædam nascatur perpusilla est & gummi destituta. Ita omnibus notum est, res nonnullas aliquo in loco abundè provenire, alio verò propinquo desiderari. Cassiam optimam in certis Ægypti agris reperire est, in alio aliquot milliaribus dissito aut nullam, aut nullius planè pretii: ita ut verbi gratiâ, *Pelusium* quadringenta aut quingenta centipondia quotannis suppeditet, *Rousfetum* verò virciter quindecim milliaribus distans, aut penitus nullam ejus arborem habeat, aut fermè sterilem.

* Hic omnino cum Clariss. Raio mirari subest tantum thesaurum unius tantùm gentis peculium esse, tamque lucrosæ stirpis plantaria intra unius Provinciæ angu-

augustias coërceri. Mirum etenim, ut habet ille, vicinas nationes, exstimulante invidiâ aut avaritiâ, ea jam pridem vel vi depopulatos non esse, vel semina aut viviradices dolo surripuisse. Mirum quem vigilem Draconem tuendis caovetis suis præficiant indigenæ, qui omnes insidiantium technas & conatus frustretur aut eludat. Nec enim dubitandum quin in eodem climate eàdem soli constitutione & temperie cæli gaudente sata, & feliciter adolescere, & ad frugem pervenire posset. Mirum denique unius regionis messes totius Orbis expensis sufficere. Oportet utique ut & terra fertilissima sit, & latifundia arbusculis consita spaciosissima.

Cap. III.

A quo tempore potio Café nobis & Orientalibus in usu sit.

A Quadraginta circiter annis tantùm in Gallia Café innotuit, ejusque usus à quinque & viginti annis apud nos obtinuit. Ad id haud dubiè multùm contulit novitatis studium. Observatur in Cancellarii Baconis operibus ante quin-

quaginta annos typis datis tunc temporis Anglis non nisi nomine notum fuisse, ejusque virtutes eos penitus latuisse. *Turcis*, inquit *Autor quædam Plantæ species est, Café dicta, quam siccatam in pulverem redigunt, ut ex ea cum aqua calida fiat potus; eo se credunt animosos & ingenio acres evadere, sed immoderatè sumptus perturbat unde dignoscimus plantam illam ex remediis somniferis esse*: In quo certè fallitur. Non ita facilè certoque asseri potest quandonam Café Orientalibus fuerit detectum; Verùm non dubium est, quin uno loco citiùs quàm altero innotuerit; eoque per multos annos antequam in vulgus abierit nonnulli potiti videntur. Si iis quæ mihi ex Oriente scripta sunt fidem adhibeo, à duobus tantùm circiter seculis potui esse cæpit, ita vulgari ac hodie, quod tamen incertum adhuc manet. Quandoquidem Ludovicus Bassano, Antonius Menavinus & Franciscus Sansovinus qui scripsere primus anno 1545. secundus 1548. alter verò 1563. ubi loquuntur de tribus Turcarum potionibus & eas describunt, nequidem unum verbum de Café pronuntiant. Quod si non est argumentum demonstrativum, indicium tamen est suspen-

pendendo judicio ſufficiens. Imò plures affirmant Turcis & eorum vicinis potum illum non fuiſſe admiſſum, niſi cùm Sultanus Helim debellavit Ægyptum annis ſcilicet 1517. & 1518. ubi illius uſum à longo jam tempore inſtitutum deprehenderunt. Hoc illi haud dubie ab Arabibus quibus café à centum & ſeptem annis notum erat acceperant, ſi fidem iis adhibeamus quæ de hac referunt Moderni quidam Autores quorum libri ea opinione ſunt referti Razim & Avicennam de eo ſub nomine *Bunchi* diſſeruiſſe, verùm Velſchius in ſuo tractatu de vena Medinenſi probat *Bunchum* non eſſe Café Arabum, in ambigua voce errorem fuiſſe demonſtrans. Adde quod Ebenbeithar afferat Bunchum eſſe *Naſeaphthum* Dioſcoridis, & *Ebenmaruſi* notet in ſuo dictionario *Bunchum* eſſe radicem odoriferam: reapte Avicenna ipſum radicibus adſcribit, quod minime café convenit, Præterea contendit Velſchius, Proſperum Alpinum accepiſſe *Bun* pro eo quod dixit Avicenna de *glande unguentaria*, Arabibus appellata *Ban*, referre poſſem locum Avicennæ, ſed qui ex hujus Autoris obſcuro textu Fabæ

nostræ Arabicæ notitiam quærunt, planè incerto nituntur argumento.

Marcus Paulus qui circa tertii decimi sæculi medium scripsit, quemque norunt accuratum, ne verbum quidem de ea in itinerario suo orientem versùs profert. Prosper Alpinus qui à circiter centum annis iter fecit in Ægyptum, & post ipsum Veslingius qui ibi sat diu versatus est, primi ex Europæis de illo scripsere, id quod nos certiores facit, seculum cui Café detectio tribuitur, fortè non ita longè petendum esse. Apud omnes autem est in confesso hodie in Oriente in communem usum cessisse, & eo more ut singulis mane ubi surrexerunt & suas fudere preces, sive domi sive foris, cujuscumque status, sexus & omnis ferme ætatis, vel iteratum craterem quam *fingeans* nominant assumere soleant, stomacho non jejuno, ut pluribus in Gallia mos est, sed ab assumpto cibo. Magnates ante potum istum acceptum, jentaculum sumunt quod prandii loco esse posset & quocum ad secundam usque post meridiem horam cibo abstinent. Mercatores & Mercenarii parùm panis huic usui destinati, quem alicubi dicunt *Futier*, alibi *Qua-*

qui

qui edere ſolent. Hujuſmodi panis juxta eam quam accepi figuram, panem buccellatum palmæ inſtar latum & planum refert, Verbò, & divites & pauperes ſingulis matutinis diebus antequam Café potent cibi aliquid ſumunt, perſuaſi id ſtomacho jejuno ſumptum in bilem converti ac quidquid in ſtomacho offendit in bilem immutare, ipſum arrodere, devorare & ad exinanitionem uſque debilitare, membra omnia gravedine afficere, appetitum tollere, anxietate, mœrore & impatientia animum cumulare; totum denique corpus dejicere. Hinc eſt quòd ad portas tabernarum Café, innumeri reperiantur vendentes *Futier*, buccellatos alioſque artopticios panes, quos potaturi manducandos emunt, experientia edocti illud hac cautione ſumptum ſalubrius eſſe: quod locum dedit proverbio, inter eos obtinenti, ſi ante Café ſumptionem nihil haberent manducandum ſuæ togæ globulum deglutiendum eſſe aut eo abſtinendum.

Interim, Orientalium pace dicam, Medicinæ haud experientiſſimorum, quotidianâ experientiâ comprobatur in noſtris regionibus illud etiam jejunos

juvare

juvare; quamvis fatebor jam pastis esse salubrius, mavimè si contra stomachi incommoda adhibeatur. Circa hæc tamen nullas certas possumus præscribere regulas. Pro vario uniuscujusque temperamento varias necesse est habere rationes, cum remedia & alimenta inæqualis sint virtutis juxta diversa quibus applicantur subjecta. Hæc apud Turcas opinio invaluit potionem hanc non sanitari solùm sed nutritioni quoque multùm conducere; quod Eruditi humori Oleagineo Café à natura insito adscribunt; quippe qui non solum fermenti æstum temperat, impedit ne stomachì menbranas vellicet & cibi appetentiam retardat, sed etiam materiam quamdam in succum nutrititium convertibilem suppeditat, spiritusque reficit, utuntur eô pauperes, quò sumptui parcant; & revera plures in illis regionibus mihi amici, Litteris me monent operarios quosdam haustis mane aliquot crateribus, & aliquot aliis per reliquum diem, ipsum absque cibo transigere. In hisce autem regionibus hanc qualitatem saltem non adeo sensibilem ipsi inesse non deprehendi; Cùm verò idipsum à pluribus viatoribus ha-
bea-

beamus confirmatum lubens credo, rationem discriminis hujus ex parte esse in eo, quòd è remotis adeo regionibus huc allatum multum de virtute sua deperdat. Eòque magis animo insidet hæc opinio, quòd ipsam amplectatur Dominus Bernier in illis plagis versatus proque maxima sua sinceritate credendus. Exhibebo sub finem quæ in literis quas ad me dedit super hac re disseerit.

Turcis generatim non satis est Café potare in privatis ædibus, invisunt etiam tabernas quæ plures sunt in locis urbium clarioribus, quasque *Cahué kané* nuncupant. Illuc singulis ferè horis potatum se conferunt, nulla status habitâ ratione, & post diversos itus & reditus magnam ibi diei partem transigunt confabulando, nec rei cuipiam certi argumenti sese adstringendo, licèt quamlibet materiam sui juris faciant. Sermocinantur interdum de rebus publicis, interdum figmentis joculis, prout quisq; ad lubitum fingit, sese oblectant. Tabernarum domini, quo magis rationibus suis studeant commoditates ac omnigenas voluptates iis conciliant

imò

imò varii generis muſicos qui alliciant & oblectent ſumptibus ſuis detinent. Frequenti adeuntium multitudine celebrantur illæ domus, imprimis ad tertiam & quartam poſt meridiem horam, quod tempus precibus, quas *Laſſero* aut *Quindi* appellant, dicatum eſt: tunc Catervatim illuc confluunt velut ad oblectationem quâ vix abſtinere poſſent. Café non plebeiis ſolùm commune; apud Magnates etiam in officiis urbanitatis exhibendis oblectamento eſt, & ſi deſideraretur parum placeret congreſſus. Supremi Regiæ Miniſtri ſicut ex civibus minimi, ipſum tenentur offerre potandum omnibus qui ipſos conveniunt, id ſi intermitterent in uſu & urbanitate multùm delinquerent. Viſirius ipſe ne ullum quidem Legatum in concilium advocat, quin ipſum Café adjunctis Sorbeto & ſuffitu excipiat; Contemptui alioquin tribueretur. Verùm aliquando non offertur ſuffitus durante ſcilicet Ramadam quod Turcis tempus eſt jejunio ſacrum. Adeo uſq; Religionis ſuæ zelant leges, ut ſi quàm minimum odorarentur jejunii violati reos ſeſe crederent, & eodem Religionis animo etiam

ſi

si aliis Café offerant, illo tamen ut absti-neant diligenter cavent. Verbò, in O-riente & maximè apud Turcas in exhi-bendo sibi invicem honore, Café ut præ-cipuum adjungitur & ideo inter epithe-ta quibus illud insigniunt Honorabile dicere solent.

Cap. IV.

Quomodo Cafè fuerit detectum?

IN dubium revocari non potest quin Deus in rerum primordiis cùm terram jussit herbas, arboresque producere, qua-litates pro sua voluntate ipsis indiderit. Stante hoc principio, certum est Café ab origine illis omnibus qualitatibus propter quas tantô cum studiô illud re-quirimus præditum fuisse. Nec tamen ideò eas ab omni ævo fuisse notas opi-nandum est: per multa secula non so-lùm tectæ remanserant; sed etiam quid esset Café planè ignorabatur. Deus ta-men qui has facultates ad hominis utili-tatem ipsi indiderat, noluit ut ob ejus ignorantiam ipsarum usu privaretur; huncque thesaurum, quo tot populi gaudent demùm è tenebris erui voluit,

Media ad hunc finem adhibita divinam providentiam ita prædicant ;ut nemo ſit qui ea addiſcere dedignetur. Quæ ſuper hac re proferam, deprompſi ex diſſertatione Fauſti Naitonis Maronitæ Linguarum Chaldaicæ & Syriacæ in Collegio Romano profeſſoris, quæ extat in Italorum eruditorum Ephemeride, anni 1671.
" Cuſtos, inquit, Camelorum aut Ca-
" prarum, ut exiſtimant alii, quibuſdam
" Monachis retulit, nonnunquam Ca-
" pras aut Camelos ſuos noctes vigilando
" & ſaltando tranſigere, id quod Abbas
" pabulo tribuendum ſtatim conjecit.
" Cujus ut certior fieret, in loca tunc
" temporis pecudi frequentata ſe contu-
" lit, & animadvertit, illam die nocti
" quam ſaltando agerat anteriori multos
" certi cujuſdam generis occurriſſe fru-
" tices, quorum fructus veriſimiliter co-
" mederat. Nonnullos itaque eorum
" qualitates inveſtigandi cauſa collectos
" aqua ferveſcit & liquore epotato ſom-
" num averti deprehendit, quô motus.
" Monachis ſuis ne officii nocturni tem-
" pore dormirent potandum præbuit.
" Res ex voto ceſſit ; & paulò poſt mul-
" tas fructui illi ſalubres eſſe qualitates
" detectum fuit. Quapropter multis de-
" ſiderabi-

" desiderabilis evasit, maximè autem ip-
" sius mercatoribus quippe qui in grati
" animi fidem preces privatas & solem-
" nes sacrant *Sciadli & Aytro* quibus
" Monachis hujus fructus investigatio-
" nis tribuitur honor.

CAP. V.

Observationes pro deligendo Café; modus convenienter ipsum torrefaciendi; & quibus cautionibus in farinam redactum conservetur?

PRiusquam loquar de modo Café torrefaciendi; quasdam necessum credo, prælibare cautiones quibus convenienter eligatur. Paucis id agetur. Memoria tantùm tenendum est, cùm Café sit de leguminum genere hoc illi commune esse cum aliis leguminibus, quòd quò minùs exsuccum est, eò melius sit. Insuper observandum an sordibus quibus pondus illius augeretur, quibusque de sua virtute amitteret, purgatum sit. Optandum esset ut vetus à recente probè distinguere possemus, certum enim est Café quò vetustius est eò minus valere, quo plus enim siccatur eo plus de succo

ſucco & de ſapore ſuo evaneſcit. Sed hæc captu noſtro majora ſunt. Nec video quomodo quis in hoc fraudem vitare queat, niſi, ut ſoleo, identidem Café ex locis proximis ſibi deferendum curet; nec id tamen periculo nos eximit. Sunt qui ipſum coloris flavi obſcuri, & levem, ſubalbo & gravi anteponendum eſſe cenſent, Ea ſunt quæ hac in re hucuſque deprehendere potui.

Si dixero Café quale ab Oriente defertur, in ſe habere qualitates quas illi tribuimus & ipſum non habere, Contradictorium videbitur. Attamen hoc certo certius eſt. En quam do rationem. Sumatur Café, quale illud accipimus, contundatur & fervefiat, aliquot ex eo calices hauriantur, nullius erit effectus. Sed ſi dum torrefit, illi ut par eſt coctionis gradus addantur & farinâ fervefactâ crateres aliquot ſorbeantur, eæ inerunt quæ ipſi tribuuntur qualitates. Hoc probat virtutem Café, licèt ipſi à natura inſitam, attamen velut extinctam eſſe niſi ignis ope excitaretur. Etenim non niſi torrefacto utimur, quia experientia compertum eſt illius corpus ignis vi penetrari & Phlegma quo irretiebantur ejus ſpiritus exhalare, ideoque illud aperitivum & ſtoma-

ſtomachicum effici : Cujus rei cauſa eſt ſal aliquod fixum & humor quidam oleaginoſus ipſi proprius, ut inferiùs patebit. At non niſi longo uſu, torrefactionis gradum diſcimus. Si nimium aut minùs quàm par ſit aduratur inutile redditur, id quod invictè probat ad torrefactionem convenientem & utilem peragendam, medium tenere maximi eſſe momenti. Multi hujus artis ſe jactant peritos, ſed pauci illam callent, non dicam ſolum in Gallia, ubi tot habemus hujus farinæ homines, qui cùm peritiâ ſint admodum brevi, tamen eruditiſſimi & omniſcij haberi volunt, ſed etiam in Oriente ubi frequenti uſu Café, ij ſaltem qui illud vendendo toti ſe dant omnia præparationi requiſita edoceri debuiſſent. Hoc adeò verum eſt ut Dominus Bernier qui Caïri, ubi multum Café conſumitur ſat diu verſatus eſt, duos tantùm fuiſſe tabernarios perfectè torrefaciendi Café peritos famam proclamare teſtatur. Interim qui committuntur in hoc errores cauſam eſſe opinor cur minùs hic ſuos effectus ſortiatur. Longè aliter ſe res haberet ſi plerique eorum qui illud torrefaciendum ſuſcipiunt, tandem ſe huic arti impares eſſe ſibi perſuaderent, & iis

acquieſ-

acquiescerent quos longa & frequens experientia edocuit. At non sperem illos hoc consilio ad sanam de peritia sua opinionem reductum iri, qui potiùs miseratione digni sunt. Ego, si præjudicia tollere nequeam, eorum tamen ignorantiæ providere tentabo. Patefaciam igitur, quod conveniens Café torrefaciendo & utiliter potando deprehendi, tum experientiâ propriâ, tum amicorum, quorum aliqui maximam vitæ partem in Oriente commorati sunt, quos quoque mos Café potandi, attentos & curiosos circa minima quæ ad rectam præparationem sunt adhibenda, reddidit.

Torrefactio.

Accipe quæ torrefacere vis grana *Bun*, (voce illa impræsentiarum utor, ut sententiæ eorum me accommodem qui priusquam in pulverem redactum fuerit, *Café* vocandum esse negant) dummodò duarum aut trium librarum, pro singula vice, quantitatem non excedat: quò minori enim quantitate sumuntur grana eò meliùs torrefiunt. Sartagini aut æneæ lanci, vel si mavis pelvi fictili, superpositæ ignicarbonum probè sine flamma tamen

accenso injicias, cura deinde ut statim atque ipsa incalefieri animadverteris cochleari ferreo vel spathulâ indesinenter agitentur, & sic singula grana æqualiter ignis vim recipiant donec semi-usta appareant; Cavendo maximè ne ulterius procedat ustio; quod tibi innotescet cùm colore castaneo & subnigro grana tincta videbis, tùncque igne eximas. Si debitè peracta fuerit, jucundum veluti panis adusti odorem sed cephalicum & stomachicum magis percipies. Torrefieri etiam potest in vase ex ferro albicante aut cupro stanneo confecto, quale videre est in tabella quam initio hujus Tractatus exhibeo, quod quidem granis impletur, tegitur operculo & ad ignem carbonum valdè accensum circumagitur donec satis torrefacta sint. Hôc pactô, hauddubiè, minori quantitate ac in pelvi fictili detecta volatiles partes evanescerent, indéque melius evaderet. Licèt tamen modum istum pluries experiri conatus sim, nunquam res ex sententiâ cessit, aliorum fortè voto & experimentis succedet. Grana decocta contundes & in pulverem rediges: non multùm minutè concisa Orientalibus placent, Gallis verò ita tenuia ut subtilissimum cribrum subire queant.
Gra-

Granis decoctis & contusis apprimè cavendum ne evanida fiat farina, huic enim magis est obnoxia quàm vinum ipsum; & si semel vappida sit, nulli rei ampliùs conducit, ejus qualitates enim non modò debilitantur sed penitùs pereunt, quod nunquam satis vitare debemus, Curandum igitur molitô granô, farinam coriô adipe exteriùs unctô aut ceratô includi, ita ut nec per corii poros nec per sacci suturas ullus aëri detur aditus; subitò igitur stringendus saccus ad Café superficiem usque, nec nisi ad usum aperiendus, túncque cochleari utendum est, ut protinus & cum omni diligentia religetur. Ratio hujus est, quòd virtus Café maxima in spiritibus qui per torrefactionem elevantur consistat, qui si evanuerint, nonnisi magna aut insipida quædam farina mucidum & situm redolens superstes erit, illiúsque decoctio æquè injucunda est ac sanitati noxia. Hoc animadvertere est, cùm farina loco odoris panis calidi & adusti, mucidum olet. Quo diutiùs asservatur, eò minoris est virtutis, in dies odorem & saporem balsamicum qui igne excitatur aëre verò dissipatur, amittendo. Minima igitur & quâ solùm opus est quantitate, pro singula vice & ipsum sumendi

ſumendi imminenti tempore molendum eſt, ut majoris jucunditatis & utilitatis ſit potio. Hac ut pote præſtantiori methodo utuntur Arabiæ deſertæ incolæ; moleſtus tamen eſt iis qui jucunditatem ſine curis expetunt. Interim aliter agere & in tertium & quartum menſem congeſtam ſervare farinam, præcipuum negligere eſt. Et deſcribo modum facilem quo in torrefaciendo Café nunquam aberres. Si autem ſemel Café inveneris tuo temperamento ſanum, illius in ſpecimen pugillum aſſerva, & torrefaciendo cùm ipſum prope coctum videris quædam ex intervallö contunde grana donec farina côdem colore imbuatur. Hac cautione vix intento fruſtraberis.

Quamvis multis è locis acceperim, Café corticem æque ac ipſum granum uſurpari, hoc tamen miſſum facio duas ob rationes. Prima, eſt quia non majori virtute quàm Café Cortex pollere obſervetur; altera verò quia licèt ita ſe res haberet parva adeo Corticis quantitas nobis adfertur, ut nonniſi in pauxillum tempus comparare poſſemus.

CAP. VI,

Quomodo ad potum farina Cafè sit quoquenda? quâ quantitate & quo pacto sit insumenda?

EX capite præcedenti patet, quantùm referat, Café, ut utilitati vertatur, debitè torrefieri; in hocce verò videbimus, non minùs interesse, si amabilis speretur effectus, ut farina debitè coquatur. Non inficior tamen, quòd cùm tot in posteriori hac farinæ præparatione observanda & cavenda non concurrant, rem feliciorem plerumque sequi exitum si curæ, cordique sint ea quæ dare in procinctu stamus concilia. Ad decoquendum Cafè species nonnulla vasis ænei intus & extus stanno obducti in Oriente adhibetur, cujus structuram ex arte Gallis nostris assequi nondum datum est. *Ibriq* eam sicut & ollas & vasa alia ansata, appellant. Ejus figura initio hujus libri exhibetur, & huic usui maximè mihi videtur appositum, cùm venter ejus admodùm tumidus, recipiendæ vi ignis sicque celeriùs aquæ coctioni promovendæ sit idoneus, ejus verò collum, ut

pote

pote angustum, volatiles Café Spiritus, quique potissimam ipsius partem constituunt, retinere sit aptum. Hæc tamen si desideretur, ansata quævis olla plumbagine, aut cuprea stanno obducta & huic unico usui destinata uti licebit, cui aquæ craterem infundes decem aut duodecim unciarum pondus non excedentem, igniculo vivido carbonario imponatur, eique cùm aqua aliquantulum ferbuerit circiter trium drachmarum pulverem injicias, sedulò cavens ne quidquam effundatur; pulvere enim aquæ immisso, illicò incredibili celeritate in spumam agitur. Curandum quoque ut quamprimum aqua ollæ labia attingere animadverteris igne amoveas, admovendam identidem usque dum duodecies circiter efferbuerit aqua, ne quidquam effundatur etiam atque etiam cavendo; hoc enim si accideret in vanum fieret decoctio cùm omnes spiritus & sic omnis virtus evanesceret & penitùs periret. Quô peractô olla igne amoveatur cineribus satis calidis imponenda ut decoctum caloris quantum poterit absque bullitione conservet ibique relinquatur donec magma fundum petierit & decoctio limpida, & subflava supersit.

Tunc inclinatione calici affundetur cavendo ne magma, quod nihili est, liquori remiſceatur. Cæterùm hic potus non eſt continuâ ſerie bibendus, ſed tantùm ſorbillandus, quantùm poterit calidè quò calidiùs enim aſſumitur eò ſalubriùs. Lingua ne aduratur crateri non eſt immittenda ſed eâ mediâ inter labrum inferius ita extremis calicis proluere út ferè ipſis non innitatur: Sic poſtea ſorbillandus. Potionis hujus ſapor aliquantulum amarus eſſe debet, alioquin ſua non polleret virtute. Qui adeò delicati erit palati, ut pauxillum illud amaritudinis non patiatur, Café injecto mitiget Saccharo, quod ipſi maiorem jucunditatem inducit, qualitates autem beneficas nonnihil minuit ſolamque caliditatem relinquit, præſertim ſi nimia quantitate addatur. Id ita conſuetum eſt Gallis noſtris & Pariſiis potiſſimum ut eis potus hic ut plurimum in ſyrupum quendam nigrum faceſſat. Hac mixtione non admiſsâ ipſis intolerabile videtur, & admodum jucundum amaritudine ſublatâ celebrant. Verùm equidem eſt Café ſuis qualitatibus inſtructum & recèns ipſo uti incipientibus & amaritudiuem averſantibus non arridere; ſed ubi parum huic potui aſſueverint

rint nec amaritudinem ſapient, imo nec ſine illa ipſis placebit. Quod plurimi qui vel per ignorantiam vel parcimoniæ cauſa, ex prima infuſione aliam aqua recenti conficiunt, prorſus contemnendum, ſingula enim ut utilis evadat pro ſingula vice tantum admittenda quia virtutem omnem abſtulit prima decoctio. Errant qui ad Café ſpiſſius reddendum, ipſum in olla ſubinde movent ut Chocolati inſtar turbulentum aſſumant; magma enim, ut ſuperiùs dixi, nihil prodeſt & inter Orientales abjectiſſimi ſoli illud Café potandum aſſumunt. Stomachum gravat & tantùm nocet quantum limpida decoctio modò tempeſtivè ac moderate potetur, conducit. Unus aut alter crater ad maximum, mane jejunô ſtomachô aſſumptus, (quidquid cenſeant Orientales) ſufficiet, abſtinendo à cibo aliquot exinde horis: Sicque ſingulis diebus ſemel potaſſe ſat erit, niſi ad novos adhibendum crateres peculiares inducant rationes. Qui ad ſtomachi invaletudinem levandam id adhibent eum non matutino tempore, ſed poſt prandium immediatè uſurpabunt. Quo caſu commodè ſatis Caryophillos aliquot contuſos aut Cinnamomi tantillum inji-

ciant, ut factitare in Oriente aſſolent quandoque etiam aliquot Cardamomi grana addunt: at apud nos uſus iſte nondum invaluit. Qui palato indulgent aliquas ambari griſæi eſſentiæ guttas aut parum ſacchari ambaro perfuſi, aut aquæ florum arantiorum ſemicochleare, vel aliud quid odorati admiſcere ſolent. Ad normam ſupradictæ doſeos, pro unâ tantum perſonâ deſcriptæ dirigere ſe quis poterit, ad majorem quantitatem prout plures erunt potaturi. Et eò plùs aut minùs quò recentior aut vetuſtior, magiſque aut minùs uſtulatus eſt.

Alius adhuc coquendi modus multas ob rationes commodior uſurpari poterit, eâdem nempe quantitate ſuperiùs deſcriptâ farina aquæ frigidæ injiciatur, ſubinde coquatur, & ſtatim ac decoxerit, adhibitis ſupra notatis cautionibus, igne amoveatur. Qui modus Arabibus & in Oriente Magnatibus magis arridet, præſertim ubi iter faciunt, aut caſtra ſequuntur.

Café pulvis, pane aduſtô, vel torrefactis fabis tertiâ parte augeri & alterari poteſt, ita ut verſatiſſimi vix advertant. Periculoſæ fraudis fomes lucrum eſt, quos enim non cogit auri ſacra fames?

Quibus

Quibus non vacat, Café torrefacere aut torrefacientibus adesse, si meum sequantur consilium, non nisi ab illis quorum fides sibi probata sit comparabunt nec vilissimô emendum quærent, si fraudem vitare satagant.

Cap. VII.

D E

Primis Café Qualitatibus.

QUæ dixi hactenus, ad materiam viam sternunt; nunc in rei cardine versor, de primis enim Café qualitatibus hocce capite mihi differendum incumbit. In scholis primæ corporis mixti qualitates intelliguntur eæ, quæ ex unione principiorum ipsius resultant & ex quarum combinatione aliæ corporum dependent proprietates quæque à Peripateticis qualitates secundæ nuncupantur; ipsi enim omnia mixta quatuor elementis constare sentiunt qualitatibus suis stipatis calore, frigiditate, siccitate & humiditate; unde hujus argumenti enucleatio pernecessaria est. Vix námque

que Lectorem de Café vi quibusdam morbis sanandis convincam, nisi demonstravero, qua qualitate id queat efficere. Interim hic opus, hic labor est; Antiqui enim Authores qui de Medicina scripsere, ut plurimi artis veterani, cùm ad explicandas alimentorum & medicamentorum qualitates accedunt nihil aliud crepant nisi calidum, frigidum, siccum & humidum: Neotericorum verò cohors nihil quidquam altiùs proferunt quàm Acidum & Alkali, aut Sal Sulphur & M.rcurium, filiis nostris fortè jam alias meditantibus hypotheses, quas novitatis studium avide amplectetur. Ex al'a parte, Physica ad quam quoque pertinet istud argumentum, me magis ac magis intricat, nam si corporum qualitates nihil aliud sunt quàm vel figuræ, vel motus atomorum ut neotericis placet; non erit determinatu facile, num mixtis insit calor aut frigus & Café ne ex talis aut talis figuræ atomis constet. Sic timens ne cui sectæ aut Medicorum aut Philosophorum displiceam, quorum rationes sequar, ignoro, Interim missum facere argumentum & Lector's voto deesse nefas est: itaque referam ea quæ à Medicis quibusdam, sele-

selectioris judicii, tum ore, tum literis didici.

In alimentorum & medicamentorum qualitatibus enarrandis, quatuor primarum qualitatum mentio necessaria est: indocti enim sicut & docti animadvertere solent utrum quod ore sumunt calorem aut refrigerationem, saltem cùm actio est admodum sensibilis, ipsis inducat. Sic ad dignoscendum, utrum aqua vitæ, pipere, vino & omni aromatum genere incalescamus & è contra utrum Cicorio, lactucis, aqua & prisana simplici refrigeremur, nec Galenum consuluisse, nec Chimiæ studuisse opus est, Contendant Physici & Medici an calor & frigus quibus afficimur sint accidentia distincta realiter à propriis substantiis, aut sensationes, quas in anima excitant ad nervorum commotionem, quæ figurâ & agitatione suarum particularum aut sulphuribus vel salibus suis fixis & volatilibus excitarur. Hoc sanitatis nostræ parum interest; lubens credam, hôc modô cujusque corporum naturalium proprietatis ut alimentorum, medicamentorumque correctionis & præparationis rationes faciliùs indagari posse. At cùm hæc singulatim describere mai-

instituti non sit; satis erit impresentiarum, disquisiisse rationem primarum qualitatum seu caloris & frigoris Café, donec in sequenti capite ubi de ipsius Analysi seu distillatione, in gratiam Chimiæ studiosorum, plenius de iis disseram. Verùm antequam definiamus quas habet proprietates, cum Medicis tenendum, res frigidas aut calidas, siccas aut humidas nuncupari, vel respectu eorum qui iis utuntur, vel ipsarum inter se comparatione; sic spiritu vini & vino incalescimus, quia ab iis solito magis agitatur sanguis: ptisanâ verò, jusculo vitulinæ carnis cyatho Limonatæ, aut Cerevisiæ, & aliis hujusmodi potionibus refrigescimus, quia cum iis minùs caloris insit quàm sanguini, illius motum minuunt, absolutè tamen iis quoque inest caloris aliquantulum; aqua vitæ enim ex cerevisia & ardens spiritus ex saccharo quod aquæ limonii componendæ insumitur extrahi possunt. Sic inter se comparata edulia, potus & medicamina plus aut minùs sanguinem & corpus excalefaciunt. Hæc ut argumento meo accommodem, quæstioni mihi proponendæ respondeam calidumne an frigidum sit Café? dico vino, exempli gratiâ, si compare-

paretur frigidum esse, quia minùs acti-
vis & minùs inflammabilibus particulis
constat; sed si cum aquâ, ptisanâ, limo-
natâ aliisque aquosis potionibus, calidum
esse, quia amaritudinem & acutum sa-
porem aliquem aquæ, sanguini verò spi-
ritibusque plus motus quàm aliæ aquæ
potiones communicat; præterquàm
quòd Café calidi epoti actualis calor diu-
tius spirituum motum conservat. Tem-
peratum igitur hac notione rectè cen-
sebitur. Ad secundum dico Café respe-
ctu potantium, si sint temperamenti fri-
gidi & phlegmatici, calidum esse, quia
majorem chylo & sanguini pituitosos
humores attenuando agitationem conci-
liat. Frigidum verò, igneis temperamen-
tis; in iis enim agitationem sanguinis
nimiam temperat, quia multâ aquâ dilu-
tus & partibus terrestribus implicatus
minuit humorum ebullitionem. Reipsa
ipsius potatores consultemus, alii ab eo
calefieri, alii refrigerari se testabuntur.
Nonnulli denique, nec melius nec pe-
jus ab eo se habere dicent, quod tem-
peratum esse & pro variis subjectis di-
versimodè agere significet. Temperatæ
hujus qualitatis ratio, haud difficilis dis-
quisitionis est. Café naturâ suâ, species

est quædam leguminis glutinosi & terrestris quod ipsum in alimentum sumptum, sanguinem crassum & viscidum efficiendi & consequenter refrigerandi vi tantummodo polleret. Sed cùm torrefit, phlegmatis pars consumitur, spiritus exaltantur, unde ejus particulæ subtiles & vellicantes fiunt: interim quia torrefactio haud vehemens est & particulas terrestres salis adhuc superstites habent quæ actionem præpediant, effectus moderatus & temperaturæ inter calorem & frigus mediæ eveniat necesse est.

Ex his quæ diximus hactenus, minùs nobis admirationis ciere debent, diversæ circa duas primas Café qualitates Authorum sententiæ, quorum alii calidum, ut quô placet gradu illud definiunt, quasi novæ artis trutinam, corporum calore aut frigore ponderando, aptam excogitassent. Abitror ex illis plurimos huic materiæ tractandæ adeo parum huc usque notæ haud satis invigilasse, aut ut ipsis conniveamus, sub diverso respectu consideraruntt Café. Et hinc in diversas abiere partes. Verùm enim verò, circa siccitatem aut humiditatem ejus minùs deberent dissentire Auctores, quippe fatendum, rem tostam ut est Café non

posse

posse non communicare decoctioni qualitatem exsiccantem, quæ eò magis sensibilis sit quò potio illa quam omnes qui eâ utuntur diureticam esse norunt, de sero sanguinis aufert & sic exsiccandi vim habet; nec siccitatem hanc magnam esse putandum, modò caveatur ne magma quod siccissimum est epotetur, & aquâ diluatur.

Ex his omnibus concludo, eos qui hoc potu minus oblectamenti quàm sanitatis gratiâ uti voluerint, si suum temperamentum & malorum suorum originem ignorent Medicos artis suæ gnaros consulere debere: sicque, me omnibus iis quæ forte in hocce libro sperantur consiliis expedio; quamvis in sequentibus capitibus hac de re supersedere haud mens sit: explicare tentabo juxta peritorum quos consului sententias, qui sint morbi, quibus medendis generatim Café inserviat; At priùs de Analysi chimica & de qualitatibus ipsius secundis differere convenit.

CAP. VIII.

Analysis Café; *quæ sunt ipsius qualitates secundæ.*

UT nihil de Café intactum relinquam, penitusque ipsum cognoscatur, ejus principia explicare atque Chimiæ operâ, de eo Analysim experiri mihi animus est. Analysis, (in gratiam ingenuæ hujus artis ignarorum dico) est resolutio mixti in sua principia sensibilia, seu diversarum illud componentium substantiarum, quæ igne fit, separatio. Dominum Cassair filium, qui in hoc consilio me juvaret rogavi; Is pro humanitate & peritia votis annuit, & coram me ac erudito amico Sponio Medicinæ Doctore rem auspicatus est.

Café ut fabas cæteras distillandum esse censens, ex puriori, accuratè lectô & optimô libram accepit, eoque retortam vitream lutatam ad dimidium implevit, ei magnum recipiens adaptans, lutatisque juncturis ignem per gradus applicans. Exiit primò phlegma limpidum instar aquæ, sequuntur vapores quos in liquorem subrubicundum condensari

Vi-

vidimus, & liquor iste quò ulteriùs progreditur operatio, eò magis coagulatur crassiorque, nigrior & oleosior fit, nec etiam rectè lutata vasa impediere quominus laboratorium Café odore imbueretur. Intra octo aut novem horarum spatium absolutum opus vasa igne amovet, ut refrigescerent ex iis inde substantias stillatas educturus. Ex recipiente extraximus tum phlegmatis, tum spiritus, tum olei ad dimidium circiter ponderis materiæ quam in retorta posueramus. Caput mortuum in ea residuum libræ quadrantem pendebat, ita quod in operatione amissum est volatilium particularum, libræ etiam quadrantem æquabat. Quod apprimè notandum est ut Café volatilitatem atque inde rationẽ effectuum ipsi tributorum noverimus.

Oleum quod super plegmate & spiritu, butyri instar denigrati coagulatum erat, haud difficulter à reliquo disjunctum est. Uncias duas circiter & drachmas quinque pendebat, quod ut cum singulis oleis chimicis accidit rectificatum, colorem flavum subnigrum contraxit. Lixivii ope è capite mortuo calcinato salis fixi drachmam eduximus. Cumq; vehementi satis ad calcinationem

opus ſit igne, inde fit ut ſal illud valdè a'kaliſatum ſit atque ſalis tartari inſtar ad guſtum acre.

Quod verò ſpiritum ut ſalem volatilem ſpectat, in hac deſtillatione phlegmatis portionem ſecum ſemper abducit ſal volatile, quòd illum liquidum conſervat & hæc cauſa eſt cur ipſum rectificatione in ſalis formam reduci nequeat.†

Perſenſimus tantùm ſapore peracutô magnâ ſatis volatilis ſalis quãtitate phlegma imprægnatum eſſe, hęcque permixtio vocatur ſpiritus; qui flavus eſt; eo quòd ſecum vehat partem olei magis æthereum quæ ipſum hoc colore tingit: impeditque quo minus acida cum ſale alcali volatili ſpiritui immerſo fermentent, illius enim poros obturat actioníque impedimento eſt. At Alcali fixum è capite mortuo extractum incineratione, oleo ſuo omnino deſtitutum cum acidis haud ſecus ac cætera alcalia fixa fermentatur. Atque hæc dun-

† *Salem volatilem in cryſtallos coactum, non ſemel è fructu Coffe extraximus, illum prius leviter contuſum ſpiritu vini armoniacatô irrorantis, ac ſaturantes, & methodô quâdam peculiari, nobis in quibuſdam aliis ſalium volatilium eductionibus familiari, procedente.*

duntaxat; Analysi separari potuerunt, quæ quamvis adeo simplicia videantur, iis tamen quæ deinceps de ejus effectis dicturus sum fundamenti loco esse debent. His ita positis Fabæ nostræ Arabicæ, proprietates, earúmque rationes faciliùs apprehendentur, Sic temerè nimis aut hyperbolicè de ea loqui nemo me accuset, si vires ejus altiùs extulero.

Ac sanè ubi Café sulphure & sale volatili plenum esse, quis pro comperto habebit, ipsum nutrire somnumque avertere non mirabitur. Utriusque ratio patebit, ex eò quòd sal volatile & oleum arctissimè unita, activitate somnum fugant, & eôdem tempore lentore suô alimentum præbere aptissima sunt, Oleum etenim particulis ramosis & implicatu facilibus constans, sale volatili qui ipsi vehiculi loco est adjutum animal nutrire, atque sal humores rarefacere; spiritibusque in cerebro concitatis vigiliam provocare possunt.

Cùm

* *Ex opio & papaveribus sal volatile educimus somno conciliando apprimè conducens, eaque propter minùs accuratè salis volatilis natura & activitate in genere ponitur ratio vigiliarum illorumque in tali effectu edendo peculiare requiritur genium.*

Cùm ergo circa Café qualitates, nihil nisi præmissâ Analyseos operâ edoctus protulerim, non imitabor Simonem Pauli Daniæ Regis Medicum, qui tractatum de Tabaco & Thé edidit, ubi in istius usum & ex occasione in Café acerbiùs invehitur; quamvis experimento nullò fulcitus, omne quòd circa Café regerit, non aliô nitatur fundamentô quàm dictis quorundam, qui illud & nimis exsiccare & viros effeminare opinati sunt. Hæc alibi expendam, hîc autem cùm de ejus qualitatibus in genere agatur, Medicis qui frequenti usu ejus effectus aut damna animadverterunt, potius quàm eorum opinionibus qui de iis aliorum tantùm & forte imperitorum ore loquuntur fidem adhibere rationi longè convenientius videtur.

Primus uti jam dixi *Prosper Alpinus* in suo de plantis Ægypti tractatu & in sua Ægyptiorum Medicina Café mentionem fecit. Hujusce inquit potionis facultas frigida est & sicca, aut potiùs ad primas qualitates temperata, propter aliquem ei immixtum calorem: hoc enim granum ex duabus substantiis constat, aliâ nempé crassâ & terrestri, quâ corroborat; aliâ subtili ex particulis calidis, quarum

quarum ope calefacit, detergit & obstructiones tollit. Hæc decoctio saporem cichorei tincturæ non absimilem sapit, & expeditius obstructiones levat.

Veslingius qui post Prosperum Alpinum Ægyptum lustravit ejúsque librum de Plantis suis observationibus exornavit, de qualitatibus ejus differens illius corticem parum frigidum & siccum, nucleum verò quo utimur moderatè calidum esse dicit. Torrefactum amaritudinis sensibilis esse at linguæ haud ingratæ, unde fit ut plerumque potio ex eo præparata nullam nauseam procreet etiam satis magna quantitate. Addit præterea tragæas Cafeteas fieri. Hac de re unum & alterum amicum qui diu in Oriente degerunt consului, illud ipsum uno ore ratum fecerunt hasque in Ægypto usitatissimas esse plurimíque æstimari asseverarunt. His motus ejusdem generis tragemata condiri curavi, eique qui rem suscepit feliciter successit: sed verum fatebor perjucundi saporis esse non sum expertus, atque utrùm ulla virtute polleant incertus hæreo. *Perjucundi* sanè saporis conficiuntur ejusmodi tragemata; sed quandoquidem *multum* sacchari in

iis

iis impenditur, moſchôque & ambrâ aromatiſantur, potiſſima forſitan fructus coffe vis in ipſis deſiberabitur, aut ſaltem ab adjunctis maxima activitatis non parum immutata reperietur.

Recentiores Authores omnes poſt Veſlingium & Alpinum conſentiunt Café ſtomachum roborare, corporis humores exſiccare, obſtructiones reſerare; vapores in cerebrum aſcendentes retundere, ſomnum avertere, innumeróſque alios ipſi ineſſe effectus.

Non ingratè me facturum opinor ſi Medicorum teſtimoniis allatis circa ejus qualitates addam, quæ de eo hujus ſæculi Peregrinatores nonnulli illuſtriſſimi referunt. Chorum aperiet Petrus *della Valle*. Is in primo relationum volumine, quæ ſequuntur annotat. „Inter Turcas potus niger obtinet qui æſtate valdè refrigerat, hyeme „verò calefacit, non mutatâ tamen naturâ, eadémque manente potione, quæ „calida epotatur. Majoribus & interdum dimidiatis hauſtibus ſumitur, „non inter cibandum, ſed cibo ſumpto „palato ſcilicet indulgendi gratia, inter potandum confabulantur amici

& ra-

„ & raros reperire eſt congreſſus in qui-
„ bus potus iſte non celebretur. Hunc
„ *Cahué* vocant, illúmque ex grano vel
„ ex fructu cujuſdam arboris in Arabia
„ Mekam verſus naſcentis conficiunt.
„ Si Turcis credamus, multùm ſanitati
„ conducit, digeſtionem juvat, ſtoma-
„ chum roborat, catharróſque ſiſtit. Ad-
„ dunt quoque, ut jam notavi, ſoporem
„ poſt cœnam fugare & ideò qui ſtudio-
„ rum cauſa vigilare volunt ſeſe hac po-
„ tione præmunire. Alia plurima quæ ad-
„ dit Petrus della Vallé quia ad rem pa-
„ rum faciunt miſſa facio; nunc ad ea
„ tranſeo quæ *Thevenot* non minùs ſin-
„ cerus & celebris ſcripſit.

„ Turcæ, inquit, potum habent perfa-
„ miliarem, quem ſingulis diei horis
„ uſurpant, quemque *Cahué* vocant.
„ Potio illa ex grano in Arabia Mekam
„ prope procreſcente conficitur. Illud in
„ ſartagine aut alio culinario vaſe torre-
„ faciunt, deinde contritum in pulve-
„ rem admodum tenuem redigunt. Eam
„ potionem ſumpturi, Cucumâ de indu-
„ ſtriâ factâ quam Ibrich vocant aquâ
„ adimpletâ ipſum decoquunt & inter
„ decoquendum pulverem ad cochlearis
„ menſuram tribus crateribus ſufficien-
tem

" tem injiciunt; cô ipso quo decoquitur,
" momentô amovetur, aut saltem moti-
" tatur; alioquin nimium sese elevando,
" extra cucumam desiliret. Post duode-
" cimam aut ad minùs decimam ebulli-
" tionem, potum crateribus ex porcellana
" super pictum orbem ligneũ dispositis,
" infundunt; adhuc ferventem offerunt,
" & modestè calidum potatur, sed repeti-
" tis vicibus, alioquin nullius utilitatis fo-
" ret. Potio illa amara est & subnigra &
" aliquatenus ustũ redolet: eam dimidiatis
" haustibus ne adurantur assumunt, ideò
" Cavehana (hoc nomine dicunt locum
" ubi vendibilem & paratam inveniunt)
" ex sorbillãdi modo, lepida resonat mu-
" sica. Hæc fumis è stomacho ad caput as-
" cendentib. deprimendis, & ex illis nato
" dolori auferendo, admodum conducit
" hæc quoq; ratio est, quâ somnum avet-
" tit. Cùm Mercatoribus nostris Gallis,
" multæ incumbunt exarandæ litteræ, to-
" tamque volunt insumere noctem; ea in-
" gruente, unum aut alterum craterem
" hauriunt. Stomacho corroborando
" etiam inservit, digestionem juvat; ver-
" bo, sic opinantibus Turcis, polychre-
" stum medicamentum est, non minùs
" ac Chinensium Thé. Quoad gustum,
qui

„ qui ſemel & ſemel biberit, pro aſſueto
„ habet, nec ulterius inſuavis eſt. Sunt
„ qui ipſi Caryophillos & aliqua Carda-
„ momi grana immiſcent , alij addunt
„ Saccharum. Mixtione hac ſuavior qui-
„ dem fit, ſed tantùm deperdit efficaciæ
„ nec pauper nec dives eſt, qui hoc potu
„ non gaudeat bino aut terno cratere ad
„ diem, & hoc unum ex iis eſt, quę maritus
„ uxori ſubminiſtrare tenetur. Quamplu-
„ rimę occurrunt tabernę *Cahué* vendibi-
„ lis; ibiq; illud in ahenis capacib. deco-
„ quunt. Hæc loca inviſunt cujuſvis ſtatus
„ homines , nullâ habita nec Religionis
„ nec Profeſſionis ratione, nec pudori ver-
„ titur eas frequentare. Illuc ad confabu-
„ landum ſe conferunt plurimi, foras ad
„ tabernæ portas apponuntur ſcamna Cę-
„ mentitię ſtructurę tapetib. inſtrata, qui-
„ bus inſident ij quos prætereuntes vide-
„ re & auram captare delectat. Huc ſolitò
„ adſunt fidicines, tibicines & muſici plu-
„ res à Cavahenæ Domino ut inſtrumen-
„ tis & cantu continuo potatores alli-
„ ciant, mercede conducti. Cùm quis in
„ Cavehana eſt, & ſibi familiares intrant,
„ ſi urbanitatis aliquantulum ſit Studio-
„ ſus , cavebit ne ipſorum loculos pro
„ potu acceptet dominus, pro quo unico,
verbo

„ verbo opus est, clamando tantum,
„ dum ipsis offertur *Cahué*, *Giaba*, quod
„ sonat *gratis*. Sorbero etiam utuntur, ex-
„ quisita admodum portione, quæ confi-
„ citur in Ægypto ex saccharo, Limonij
" succo, moscho, Ambaro & aqua rosa-
„ cea; lautè quempiam qui eos invisit ex-
" cepturi, primùm Cahué craterem po-
„ tandum offerunt, sorbetum postea ac
„ tandem suffitum.

Eduardus Terry famosus peregrinator Anglus sermonem faciens de Religione Mogol, in relatione quam de itinere suo
„ ad Indias Orientales scripsit asserit, plu-
„ res quos vinũ potare Religio vetat, loco
„ ejus gaudere liquore quopiam, qui si
„ palato non sapiat, saltem valde ad sani-
„ tatem confert. Eum vocant *Cahué*, con-
„ fectum ex farina certi cujusdam faba-
„ rum generis, eam in aqua decoquunt,
„ cui nonnisi parum saporis sui impertit,
„ licèt maximè digestionem juvet, spiritus
„ excitet, sanguinémque expurget.

Duloir in itinerariô suô Orientali, disserens de more Turcarum in obeundis visitationibus, refert, ubi cõsederint, herum acerram odorariam amicum prope poni curare, & ne suffimenti fumus evanescat, duos ex famulis caput amici stragulâ

tegere:

tegere, tandem ſuper Hypocrateram ligneam foliis, more Perſarum, depictam, capacem calicem, plenum ſorbeto offerre, deinde in cratere non ita capaci *Cahué*, potionem nempe ſubflavam, quæ nomen ſimul & colorem habet à grano quodam ex Ægypto allato in aqua decocto; potio hæc, inquit is, nullius utilitatis erit, niſi calida potetur; adeo ut vix primoribus labiis, nec niſi repetitis vicibus deguſtari queat. Sapor ejus fumum quidem redolet, at illius in ſtomacho effectus experiuntur mirabiles, & vapores ad cerebrum aſcendentes deprimit.

Tædio afficerem lectores, ſi ſingula quæ hodierni peregrinatores referunt adjungerem; finem facient quæ profert Dominus *De Bourges* in itinerario Epiſcopi Berytenſis ad Gochinchinam, inter incommoda caravanæ in deſerto ſuſtinenda, notat aquarum raritatem, quas cùm invenerint maximam partem ſunt infectæ, hac de re ſic loquens pagina 40. & 41.

Cùm aqua quæ occurrit ſæpe ſit vitiata Turcæ ut adverſus incommoda quæ evenirent præmuniant ſtomachum, potionem ſumunt quam dicunt *Café*, quæque jam in quibusdam Europæ lo-

C cis

cis uſu venire cæpit, conficitur ex parvis "
fabis, in Arabia Mekam propè produ- "
ctis, tantâ copia ut illinc per totam A- "
ſiam & in omnes ferè locos quos inco- "
lunt Mahometani transferantur. Hanc "
ſumunt vini loco, cujus valde æmula- "
tur effectus, quippe quæ virtute pollet "
ſtomachum corroborandi, digeſtionem "
promovendi, inſuper capitis vapores "
expurgandi, fabas illas in ſartagine tor- "
refactas, in mortario in pulverē reducūt "
& poſtquam furfur cribrum ſubiit, fari- "
nam iſtam nigram & ſemiuſtam ſpatio "
Miſerere in aqua decoquunt, deinde "
quâ poſſunt calidiorem epotant. "
Quamvis liquor iſte guſtui non abblan- "
diatur, ſed potius amarus ſit, nihilomi- "
nus ob ipſius tot & tantos effectus ma- "
ximi facere non deſinunt; id quod Dei "
providentiam prodit. Cui quippe re- "
giones quaſlibet, omnibus homini ne- "
ceſſariis ditare curæ eſt, nec dubitare "
fas eſt quin in aliis regionibus plantas "
æqualis virtutis reperire detur.

CAP. IX.

CAP. IX.

De effectis Café, imprimis ad stomachi affectus.

PRimùm quidem observo potum hunc licet satis calidum, modo debitè sit præparatum nec palatum adurere, nec aquæ instar eodem caloris gradu assumptæ, linguam lædere, quod fortè ita accidit, quia decoctio subtilissima istius pulveris parte permista est, sicque ejus actio aliquantulum præpedita, non tam facile atque aqua penetrare queat.

Metuerent forte mulieres pulchritudinis & elegantiæ suæ studiosæ, ne nimius potus istius calor suos deformaret denigraretque dentes; at præterquam quod Orientales tantopere potu hoc gaudentes, dẽtes quàm cæteri populi non habent nigriores; ipsum Café magma diligenter adhibitum pristinam dentibus munditiem restituit, quemadmodum & de tabaco superstes cinis albedinem, etiamsi fumus nigredinem dentibus inducat.

Notabilis maximè hujus potionis effectus editur in stomacho; indubium quippe est, mirum in modum coctionem quæ

ibi peragitur adjuvare; à multis etiam populis & Asiaticis & Africanis, imò & quibusdam Europeis, quibus lex Mahometana usu vini interdicit, istius loco usurpatur. Ast quos in hisce regionibus habemus plurimos vini amantes audio susurrantes, Café admittendum tantum esse ut vino substitueretur, verùm cum novitibus & uvis satis superque terræ nostræ abundent ecquid illius potionis peregrinæ, quæ nec vel tantùm prodest.

Respondeo, certis casibus Cafe vino esse præferendum, quemadmodum certis quoque casibus illud isti longo intervallo cedit. Quamplurimi sunt cujusque sexus & ætatis abstemii, quibus Café nonnisi utile esse potest; quotquot itidem febri aliqua, aut Cephalalgiâ aliâque invaletudine laborant, vinum non nisi noxium esse potest, cùm è contra Café valde ipsis sit salutiferum.

In stomachis calidis & musto plenis, certa quædam distillatio artificiali similis peragitur. Spiritus subito separatur, in venas repit incitato motu, sanguinem agitat, cerebrique membranas lædit; quod residuum manet in stomacho est aut acetosum quid aut tartarum vini, pl·gmate dissolutum qùod tartarum si in intestina

inteſtina deportetur cœlicæ; ſi in renes, calculi; ſi in articulos, podagræ, cauſa eſt. Horum nihil Café cauſatur. Illius ſpirituoſæ partes non adeo inflammabiles ſunt; nullum ineſt ei acidum, quod ejuſmodi incommoda poſt ſe trahat: adeò ut quâlibet quantitate aſſumatur nullum capiti dolorem inferat, non inebriet, non calculum aut podagram gignat, prout in iis quæ ſequentur id monſtrabo. Itaque non eſt quòd inficientur, multis in locis Café vino longè utilius eſſe. Nec ſilentio præterire poſſum, quod ſententiam meam ratam facit, Café nempe extemplo ſolvere ebrietatem, eorum ſaltem qui vinò planè merſi non ſunt. a

Cujus rei en exemplum, unus ex familiaribus meis largiter aliquando vino indulſerat, & ne quid jocis deeſſet, chartis ludebat, ſtatim vini fumo obtenebratis oculis adverſario impar erat, quòd cùm

 animad-

[a] Quod ſolvat ebrietatem potus Café, partim calori ipſius actuali imputandum partim ex copioſo ſuo ſale volatili; ex noſtro patet artificio. Salia etenim volatilia ebrietati arcendæ non parum conducere pluries experti ſumus, dummodo de papaverinorum aliorumque id genus natura non participent.

animadvertissem ipsum in aliam cameram adduxi & Café craterem potandum dedi, quô haustô ea animi ac oculorum libertate quâ jejunus lusit. Eô saltem nomine vini potoribus gratum esse debet. Ita aliquando in Anglia publicæ tabernæ Café quarum ibi supra fidem erat numerus, pro politica ratione omnes prohibitæ sunt, vini verò popinæ nequaquam, quia nempe in prioribus sedate nimis de regni rationibus per potionem colloqui licebat, quod per turbulentos vini fumos non licet.

Café ergo primam coctionem mirabiliter juvat, omnemque ab ea perturbationem avertit. Primam coctionem appellant Medici, quæ perficitur in stomacho per mutationem Alimentorũ in substantiam albicantem & liquidam quæ dicitur chilus: qui si, ut par est, coctus & fermentatus sit, nec ulla intemperie, aut intestinorum & primarum viarum obstructionibus alteratur, laudabilis sanguis fit, per quem corporis partes crescunt, nutriuntur & integræ manent; & hoc secunda & tertia coctio nuncupatur, quæ perinde meliùs se habere debent.

Adde, qu d Café, ut jam diximus,

duabus ſubſtantiis una ſubtili & volatili, altera terreſtri conſtet; ſubtilique nimiam fermenti ſtomachi aciditatem obtundat & chilum, quemadmodum ſal volatile, omne acidum, delinit & mitigat. Pars terreſtris verò deterſiva eſt & tantillùm adſtringens ſicque ſtomacho amica. Hujus quippe fermentum roborat qualitate ſua deterſivâ, tartareasque fæces in eo & tenuibus inteſtinis contentas expurgat, ſuâque ſiccitate partium ſuperfluas humiditates abſumit. Præterquam quòd acidas cruditates quæ in primis viis interdum fluctuant ſuo Alkali abſorbet. Nulli omnino corruptioni obnoxium eſt; coagulationes morborum vulgatiſſimas cauſas fortiter impedit: & hinc tranſpirationem inſenſilem, ſanitatis conſervatricem, admodum juvat. Jam, quia Medicina experientiam ratiociniis attexere debet, quàm plurima referrem exempla hominum quibus Café ſtomachi invaletudines levavit, at unum generale & demonſtrativum allegare ſufficiet. Turcæ, licèt non niſi aquam potent, leguminibus, cibis lacteis & fructibus gaudeant magis quàm carnibus, veſcantur pane azymo minùſque cocto, quod ſtomacho noxium maximè videtur,

rarissimè tamen ejus affectibus laborant quod nonnisi huic potui debent. Licèt enim potiones alias ut sorbetum & Chosaf ex melle, uvis siccis & acido cedri confectum quandoque usurpent, credibile tamen non est ejusmodi potiones stomachi cruditatibus ex Alimentorum indigestione natis corrigendis idoneas esse. Adde quòd sorbetum nonnisi æstate, Café verò nullo non tempore ipsis in usu sit. Interim in Gallia etsi vinum satis generosum potetur, nec nobis ut Orientalibus cibis ita crudis vesci accidat, mirum quantùm stomachi invaletudinibus & indigestionibus obnoxij simus. Café effectus mirabiles cernere erat in illustrissimo Marchione de Crillon; qui cum diutino retentus fuisset morbo & illo durante, nimio limonatæ aliorùmque hujusmodi potuum usu tum ad sitis æstum extinguendum, tum oblectamenti gratiâ sumptorum, tandem stomachum infrigidârat & omnium ciborum fastidio laborabat, cum hocce potu, uti incepit; superiùs & inferiùs excreti fuere glareæ viscidæ & recoctæ globuli quâ stomachus gravabatur & ipsius pori per quos fermentum alimenta dissoluturum ac eam partem vellicaturum influit,
inter-

intercludebantur. Verum quidem est, perrarò Café vomitum ciere: ciet tamen aliquandò, fundô imprimis stomachi reliquis chili indigesti & glareâ plenô; quia eas eliquat & extenuat, cùmque ex illis cruditatibus alimentum idoneum effici nequeat, stomachus lepore hujus potus excitatur ad ipsas expellendas. Aliàs potiùs vomitum sistit qui sæpe ab humore acido nimisque corrosivo evenit quemque Café sale suo volatili & partibus suis oleosis obtundit.

Postquam demonstratum est Café laudabilem procurare digestionem; concludendum venit ipsum quoque idoneum esse impediendæ generationi lumbricorum qui ex indigestione & cruditatibus in aliqua corporis cavitate stagnantibus nascuntur: Conducit quoque corruptioni oppugnandæ, non secus ac alia amara & detergentia pharmaca.

Cap. X.

De ventris infimi, & mulierum morbis, quibus Café inservit; de Calculo & Podagra.

PItuitam vitream, colicæ intestinorum causam frequentem, non secus ac

cruditates ſtomachi, fundere & reſolvere valet Fabæ noſtræ Arabiæ potus, ſicque etiam hepatis, lienis, pancreatiſque obſtructiones à viſcidis humoribus ortas feliciter reſerare. Huic intento uſurpant in Ægypto, teſte Proſpero Alpino, idque certius operatur quàm tinctura cichorij à cujus ſapore non admodum abludit. Veſlingius pariter aſſerit præſtantiſſimum eſſe cùm ſucci frigidi & craſſi inteſtina, vaſaque per totum corpus diſperſa obſtruunt: hicque effectus ita omni contradictione major eſt ut in cauſa ſit cur *Bunchum* Avicennæ, pro iſto *Bon* aut Café acceperint ob eximias quas ipſi tribuunt, vires. Hodierni omnes unanimiter conveniunt, ipſum inſignis utilitatis eſſe viris phlegmaticis, puelliſque Chloroſi laborantibus, quarum plurimas hæc ſola ſorbitio levat; quumque inſtituta ejus analyſi, ſale volatili abundare viderimus, non mirabimur ipſum prava ſanguinis fermenta emendare; ſanguinem ſuperflui homidi & glutinoſi conſumptione exſiccare humoreſque craſſiores attenuando, eorum expulſionem promovere. Hinc concludendum eſt idoneum quoque eſſe promovendis fæmi-

narum menstruis, quod quidem experientia constat. Asseverant enim plurimi uteri obstructiones tollere atque solitas mulierum evacuationes suppressas procurare. Frequenter in hunc finem mulieres Ægyptiæ & Arabicæ eô utuntur, præsentem fluxum facilitaturæ, aut earum excretionem promoturæ. Cæterum conjicere est, cùm morbis mulierum ortis ab ista evacuatione minuta aut depravatâ inserviat, aliis quoque hujus sexus invaletudinibus avertendis præcipuèque vaporibus uterinis dissipandis non esse ineptum. Celebris Medicus Santonensis D. de la Closure literis ad Sponium nostrum datis, testatur se frequenti experientiâ nosse Café calidè sumptum fluentibus catameniis alvi tormina, patientibus magno esse subsidio, sanguinem minùs acrem & magis fluidum reddendo. Addit etiam convenire mulieribus jam enixis citra ullum periculum ad vires reparandas totoque puerperij tempore ad crateres binos singulis diebus.

Plura circa hujus potus præstantiam jam diximus, nec tamen adhuc ejus omnes qualitates celebravimus. Utilissimum quippe pariter reperiemus ad renes

expurgendos, ac ſero viam ſternendam. Præterea calorem naturalem ſuſcitat & fovet. Impeditas quaſcumque vias expedit & pertranſit, exaltat & mitigat viſcerum fermenta, illorumque perficit fermentationes, ſicque univerſam œconomiam naturalem ad ſummam perfectionis apicem perducit. Frequenti haud dubie illius uſui debent Turcæ, quòd ab omni hydrope ferè ſint tuti, hòcque morbi genus pene in Oriente ignoretur. Angli quoque ſcripto quodam decem circiter aut duodecim ab hinc annis Londini edito teſtantur hydropem ſicut & Podagram longè jam inter ipſos rariorem eſſe: ex quo tempore Café ſæpius indulgent. Nec dubito quin ſi Noſtrates potatores à vino ad potionem iſtam averterent, infauſto huic morbo longè minus obnoxij forent. a

Aſſerit Mollenbroccius Medicus Germanus in Tractatu de Podagra vaga Scorbutica, Danis, Suecis & Batavis quotidie in morbis hypocondriacis & ſcorbuticis Café utilitatem probari. Nec ſubit mirum

a *Multos vidimus podagricos ex uſu potus Café levatos, ac propterea in magno eſt apud noſtros uſu, pauco rhabarbaro ſæpiùſque prunellæ maritatus.*

mirum, morbi enim isti cùm ab humoribus tartareis acidis & corrosivis originem trahant, similibus præsidiis mitigentur necesse est. Idque suo sale volatili præstat, veluti alia antiscorbutica cochlearia, Britannica, nasturtiùmque aquaticum.

Maxime insuper commendat hunc potum facultas præservandi à calculo ut Podagra, tum stomachi coctionem juvando, tum sanguinem à superfluis salibus, seróque expurgando Genevensis quidam ad Dom. Gras hujus urbis Medicum literas exarabat, eo tempore quo *Café* innotescere ceperat. Nobilis quidam, inquit, nomine Dominus De Verace mei ferè temperamenti pinguis & πολύσαρκος frequentes jam ab ætate juvenili ad sexagesimam usque Podagræ passus insultus, utitur jam ab annis quatuor parvo quodam grano nigro ex India adportato nominato Café, quo mediante ab insultibus hujus mali tutus existit, licèt manus pedesque jam habuerit tophis induratos. Prætendit istam decoctionem serum & superfluos humores purgare; abdominosus erat sicuti & ego at totus isto remedio minutus est. Consulit mihi ut id usurpa-

rem, prius consilium tuum expeto.

En aliud non dedignandum exemplum. R. Pater Alexander de Albertas Augustinianus sexagesimum quintum annum agens à quadragesimo podagræ doloribus vehementer afflictus mirum in modum per duos annos ab iis potu hocce se sublevatum mihi retulit. Alius hujus Civitatis incola, hoc morbo diu detentus solo hoc potu, tam fæliciter sanitati suæ reddebatur, ut septem jam abhinc annis, quod ex proprio ipsius ore teneo, ne minimum quidem præsentierit doloré.

Aliis argumentorum ponderibus hæcce qualitas adstrui posset, nisi penitus persuasus forem præfata huic veritati stabiliendæ sufficere. Verùm adhuc id confirmant qui diu in Oriente degerunt, in iis nempe regionibus podagram & calculum raró reperiri, quod nonnisi ex frequenti potionis istius usu oriri potest, quæ tantum malis hisce averruncandis inservit. In hac qualitatum enarratione omisere Autores ejus utilitatem in diarrhœâ & dysenteriâ sistendâ. Dominus Eques Chardinus litteris ad me exaratis feliciter hoc in casu in Oriente usum fuisse narrat, seque aliquot calices sorbendo pertinaci diarrhœâ fuisse curatum.

CAP.

CAP. XI.

De usu Café in pectoris morbis; de lacte Cafeteo; & de efficacia Café ad febres sanandas.

CUm tota massâ sanguinea Circulationis lege fluat per pulmones, impossibile est ipsos non labefactari si sanguis sit impurus, atque ideò si crudus aut nimium serosus sit, pectus non potest non gravari, tussis, asthma & spirandi difficultas non oriri. Indubium itaque est, Café in his casibus magno subsidio fore, Civitatis istius Medicus non incelebris se cum successu quibusdam sputatoribus & Asthmaticis præscripsisse testatur. Alius Monspeliensis Professor certiorem me fecit mirabilis experientię cujus fuit testis circa suum concivem in suprema subsidiorum curia Consiliarum. Hic ęgrotus excreare continuò cogebatur & interdum ob viscositatem salivæ extrema agebat; at Café usu convaluit, hoc enim mediante laudabilis chilus effectus est, quotidie mane aut statim à prandio sorbitionem assumens. Plures etiam concionatores vocis suæ

firmandæ gratiâ eo uti cepére. Sic magni nominis prædicator in Italia, suggestum nunquam conscendebat priusquam craterem hausisset, quia experientia edoctus nôrat potionem istam pectus dilatare, sonoram vocem, fortes lumbos, sanumque caput reddere ac stomachi fumos repellere. Alius, mihi retulit se concionaturum inopinato sermonem oblitum fuisse, jàmque campanâ monente incipiendum fuisse. Præsto illi fuit Café qui memoriam redintegravit, eâ adhuc notabili circumstantiâ ut quolibet haustu vapores qui cerebrum annubilabant sensim deprimi & cogitationibus quæ evanuerant locum cedere expertus sit.

Certissimum quoque perhibeo pro thoracis morbis, lacte Cafetato de quo jam sermo erit, beniguius & efficacius nihil adhiberi posse. Primus ni fallor qui sic usurpavit, fuit Medicus Germanus nomine Neuhosius qui hujus in legatione Batavorum ad Chinam quam edidit mentionem facit. Cum lacte decoquendũ curabat fabaceumque suum jusculum nuncupare solebat; in hoc forte Chinarum consuetudinem respiciés, quibus solemne est, præbere, phtisicis *Thé* cũ lacte. illudque in delicias assumere D. Monin

Celebris Medicus Gratianopolitanus aliquot abhinc annis Laç cafetatum miro cum ſucceſſu præbuit : quod ſuper hoc ad me reſcripſit nimij momenti eſt ut ſilentio præteream. Ipſiuſmet verba referam.

„ Ut ad ea quæ de lacte Cafetato ſcire
„ peroptas faciam ſatis,ſcias velim,quin-
„ que aut ſex abhinc annis me in variis
„ morbis quibus lac convenit præſcribe-
„ re aſſueviſſe & ſemper felicem habuiſ-
„ ſe exitum, Miraberis ſanè quod in
„ ſtomacho non coaguletur, nec viſcera
„ obſtruat , nec cerebrum afficiat , nec
„ etiam mixto Café minùs acrimoniam
„ humorum obtundat, fermentationem
„ ſedet, tuſſim ſiſtat, nutriat & pingue-
„ faciat ægrotos , rationem habes in
„ comperto , miſſa facio plura quæ de
„ illo feci experimenta , dicam tamen
„ primùm in me ipſo ſex abhinc annis
„ rei periculum feciſſe. Hemicraniæ à
„ natura obnoxius eram & propter viſ-
„ cerum fervorem lac nunquam ferre
„ poteram. Sex ſeptimanis fæliciſſimo
„ cum ſucceſſu ita correctum uſurpavi;
„ ſæpiſſiméque imo noviſſimo adhuc
„ menſe novembri proſperrime reiteravi:
„ Sic conjugi meæ phthiſi laboranti , &
poſt

„ post pleuroperipneumoniam extrema
„ agenti illud assumendum prębui. Vehe-
„ menti istô morbô intraoctiduum reme-
„ diis ordinariis sedatô, tussis importuna,
„ pulmonum calor supererat, pulsúsque
„ celer cum atrophia universi corporis.
„ Hinc timens ne in phtisim recideret
„ remediis catharticis & aperitivis (cùm
„ viscera imprimis verò lien admo-
„ dum essent obstructa) ad usum la-
„ ctis asinini ipsam præparavi. Integri
„ mensis spatio satis methodicè at sine
„ ullo successû eô utebatur, pulsu eodem
„ stante, tussi vehementi, cum sputis sub-
„ flavis & subviridibus copiosis. At
„ quum lac istud adhibitum nullius ei
„ utilitatis esse animadvertissem, lac vac-
„ cinum Cafeteum ei usurpandum præ-
„ scripsi, cujus singulis quoque diebus
„ sex hebdomadum spatio octodecim
„ circiter uncias assumpsit, ipsámque sin-
„ gulis decem aut duodecim diebus
„ purgandam curavi. Usu istius lactis
„ ita fuit levata, ut omnia quæ ante
„ narravi symptomata primô octiduô
„ cessarint, viguerit appetitus, ac sanitati
„ pristinæ reddita, ita quidem ut collegæ
„ cujusdam conjux quæ per mensem ip-
„ sam non viderat, putaverit eam vultu
fuisse

„ fuisse subtumido , non verò pleno ac
„ sano.

Ad hujusce potus præparationem, sartagunculæ immitto lactis scutellam quod cum igni supposito assurgere cœperit, Café quantitatem cochlearis ei admisceo, & probè circumago, ne in globulos coalescat. Post levem ebullitionem ab igne remóveo brevi farinâ fundum petente, cassonatæ cochlear admisceo, ac diversis haustibus sorbillandum calidè præbeo. Postea quatuor horarum spatio cibo omni abstinendum jubeo; quo facto prandium concedo. Dosis Café sartagunculæ immissi trium drachmatum est: at ne aduratur diligenter cavendum ingrato alioquin sapore lac imbueret.

Idem ea quæ sequuntur ad me scripsit.

Quidam civitatis istius incola prænobilis quatuor abhinc annis vere novo & autumno Lac Cafeteum assumit , quod per totum annum robore & viribus ipsum præmunit, ita ut fungi queat laboribus quos nimia ipsius pietatis exercitia causantur; quódque mirum inde stomachi dolores ab aciditate oriundos non ampliùs persentiscat.

Perspectâ Café Analysi facile erit rationem

tionem reddere cur lactis coagulationem impediat, cùm enim sale volatili abundet acidorum acumina non potest non obtundere quæ lac alioquin coagularent: equidem sal Armoniacum cum lacte adjectô sacchаro permixtum coagulationem impedit, at parum admodum, imò non sufficit aliquando.

* *Spiritus satis Armoniaci volatilis, aut ejusdem flores, è sale tartari aliisve id genus sublimati, coagulationem lactis abundè impediunt: At verò ipsum sal armoniacum integrum, quippe acido salis communis onustum, eandem operationem non ita feliciter conficiet, ut cuivis experimentum sumenti patebit.*

Eadem ratione suprà laudatus D. de la Closure lac præbet assumendum cum aqua calcis, ad coagulationem impediendam, dyssenteriisque & stomachi morbis medendum, quod lac solum præstare nequiret citra istud correctivum aut aliud simile.

* *Aqua calcis multo abundat sale alkalicô, unde non minùs bene mercurij sublimati solutionem præcipitât, quàm sal tartari aliaque similia. Propterea côagulationi lactis impediendæ apprimè facict, quæ tota ab acidis oritur, quorum vim obtundit.*

Addam

Addam de lacte Cafetato non semper necesse esse ut Café in lacte coquatur ne spissum nimis reddatur. Sed si cupias dilutiorem potum paretur cum aqua vulgari modo; indeque cum æquali aut majori parte lactis misceatur; aut verò ante vel post lac assumatur, modo enim in stomacho misceantur, quacunque ratione sumantur parum refert. Novi nonnullos qui singulorum istorum modorum experimenta fecêre eosque singulos non ineptos deprehendere: quilibet pro gustu suo eliget. Ingrata nullatenus est hæc mixtio, Café imprimis in lacte fervefacto aliquantulúmque inpissato; tunc enim sapori Chocolatæ accedit qui omnium gustui arridet. Idem cum lacte asinino aut caprino fieri potest. Imo & ægri, qui morbi causâ lac muliebre sugere coguntur, si ejus aliquam coagulationem metuant, post suctionem, Café haustum sumere possunt.

D. D'Apples Medicus Lausanensis ad amicum scribit potum hunc lactis Cafetati invaluisse apud eos pro podagricis, ex quo non minimum levamen percipiant.

* *Lac Cafetatum, non tantùm Podagricis potandum præbemus, sed etiam iis omnibus*

nibus quibus levi acrimonia fluxiones generales vel particulares peperit. In Rheumatiſmis ſcilicet Catarrhis in fauces, pulmones, ac glandularum omnium capitis vicinias depluentibus. Imo in Hypochondriacis à Scorbuticis affectibus, ac alia inde enarratis variis Hæmorrhagiarum ſpeciebus, ſive per venas hæmorrhoidales, ſive aliàs quâcunque viâ factis.

Quantum ad vulgarem Café potum; prælaudatus Dominus Monin ait ſe proſpero ſucceſſu multis febricitantibus id præſcripſiſſe. Ipſum decoquit aliquando in aqua pimpinellæ exhibétque ſub finem paroxyſmi febrium intermittentium aut ſub finem exacerbationis febrium continuarum; tum ad vapores qui cephalalgiam gignunt diſſipandos; tum ad ſuperfluam ſalino-acrem lympham per renes expurgandam. Obſervat quoque durante febris æſtu hujus hauſtum, ſiti levandæ aptiorem eſſe quàm vulgaris ptiſana copiosè licèt aſſumpta; addit inſuper ſe initio febris quartanæ utiliſſimè præbuiſſe, calidè quantùm ægri ferre poterant, hincque animadvertiſſe, potiotionem vehementiſſimos & acerrimos rigores non ſolummodò mitigaſſe, ſed integræ

integræ ſanitati febri detentos reſtituiſſe. Ita nobilis mulier Gratianopolitana, quartanaria & lienis tumore affecta, initiô paroxyſmi omne aliud quàm Café remedium admittere renuens: ſine ullo incommodo & ſine recidiva ſanabatur & jam ab annis ſex perfectiſſima fruitur ſanitate.

Ultimis hiſce diebus quidam amicus noſter aliquos febris tertianæ paroxyſmos à prava digeſtione ſtomachi ortos paſſus, bis vel ter aſſumpto Café ſanitati reſtitutus eſt. Et nominatus jam Dominus de la Cloſure ſcripſit ad Sponium, Dominam de Lauſun, octuageſimum & ſecundum ætatis annum agentem, nec ita pridem à febri triplici quartana uſu Quinquinæ ſanitati reſtitutam, cùm Café poſtea uſa fuerit, juniorem quaſi factam, & ſine baculi ut priùs ſolebat, auxilio incedere, quod Dominus de la Garde Medicus Nemauſenſis non incelebris cùm per quindecim dies magnô cibi laboraret faſtidiô, illicóque cibo aſſumpto dolore & acidis ructibus tentaretur, tandem duplici tertianâ correptus eſt, cujus paroxyſmi 14. aut 15. horas durabant; & tantum abeſt

ut

ut purgantia ullo modo ipsum restituerint, ut quotiescunque sumeret majori dolore se affectum sentiret, unde viribus exhaustus purgationem imò & venæ sectionem intermittere tenebatur. Depravatæ stomachi functioni corrigendæ unicè intentus, Café binos aut tres crateres tempore intermissionis hauriebat, primáque vice accessio febrilis minuta, túnque secunda planè ciulavit, absque alio præsidio felicissimè persanatus.

a *Nunquam effectus febrifugos potionis Café præparati nobis videre contigit, imò febres sæpissimè in ejus maximô usu enatas observavimus. Itaque, ut neque in his, febres à Café potu enatas opinamur, ita nec in illis, de quibus Auctor noster, eas fugatas credimus. Nihil autem magis familiare quàm illa imputatio effectuum causis quæ in illos nullatenus concurrunt, seu sophisma illud à non causa pro causa. Ultimum scilicet quod assumptum fuit semper ejus quod continuo enascitur fausti aut infausti causa censetur. Quàm bene autem videant Philosophi.*

CAP.

CAP. XII.

De utilitate Café in levandis Capitis doloribus; numque homines insomnes teneat?

CUm Café partibus duabus, crassâ unâ & terrestri, alterâ verò subtili & spirituosâ constet; sciendum est partem illam spirituosam, quam utpote sulphuris & nitri multùm participem, nitro-sulphuream dixeris à spiritibus animalibus non valde dissimilem esse; multas quoque ejusmodi partes vinum continet, atque ita puræ non sunt, nec cum iis quæ spiritus animales componunt ita conformes; vinum quippe partibus heterogeneis multùm abundat quæ cum ejus spiritu ad caput facillime ascendentes, functiones ejus non parum perturbant: cùm è contra Café spiritus puriores sint minusque dissipabiles, ac capiti proinde levando idonei, constat enim frequenti experientia capitis dolores potum hunc citò sublevare, quia vapores humoresque acres ad cerebrum repentes effundit & dissipat, novosque oriri impedit. Imò sunt qui solo calen-

tis potus fumo in caput recepto, dolores mitigari obſervarunt, quod parti ejus volatili dubio procul debetur.

(*Nihil eſt quod de ſale volatili in genere tam ſæpè repetit Auctor; ſiquidem dantur Salia volatilia ſoporem ac capitis gravitatem inducentia, qualia è papaveribus, ſolanorum ac hyoſcyamorum genere &c. educimus. Ut & alia dantur tantà virulentiâ infectâ, ut in nares excepta promptè enecare valeant. Itaque ad vim ſpecificam ſalium in fructu Café innidulantium recurrendum veniet pro explicandâ vi quâ ſomnum ac vapores arcet, ſicque ſemper in qualitatibus veterum occultis detinebimur.*)

Cæterùm egomet crudeli hemicraniâ multos annos aliquandò laborans cum venæſectionem, clyſteres, purgationem, diætam balneumque, nihil denique non tentaſſem doloris iſtius levandi causâ, omniaque hæc fruſtra, ad unicum tandem Café confugi, quô brevi dolor ita ſedatus, ut annis integris eo uſus liber fuerim; ſexcenti alii maximum inde ſolamen percipiunt, ii maximè qui non ob nimiam membranarum cerebri ſenſibilitatem, nec ob earum inflammationem, nec ob ſanguinis

im-

impetum, causam malignam aut aliam quæ in partibus istis resideat, sed ob capitis cum stomacho aut intestinis sympathiam dolore affliguntur. Excederet libri hujus moles si mihi nota referre studerem exempla, unum sufficiet.

Parisiis Domina de Briére cephalalgiâ gravissima, diu conflicta in cassum multa tentaverat, in pejusque ruens letho proxima videbatur. Assidentes Medici Chirurgique extremum præsidium trepanum jam erant adhibituri cùm ecce familiaris quidam accedens offert remedium efficacissimum facile & nullius periculi. Eà annuente, Café propinari jussit, bis aut ter in die. Inde tridui spatio diminutum dolorem sensit, in dies somnus à plurimis jam mensibus fugatus rediit, simul & appetentia ciborum. Denique ante hebdomadas tres absolutas, pristinæ & perfectæ sanitati restituta fuit.

Orientales hunc potum non modò levandis capitis doloribus idoneum arbitrantur, sed experientiâ quoque sunt persuasi fumum oculis receptum maximè favere iis qui oculorũ doloribus tenentur, aut quibus alioquin debilis est visus acies

Quod in cauſa eſt cur plurimi cum *Fingeans* calidi Café ipſis offertur, antequam illud potent, oculis ſupponunt ejuſque vapores recipiunt ; plurimi etiam tollendis aurium doloribus craterem ad fumum excipiendum auribus apponunt, indeque non minimô afficiuntur levamine.

Jam de hujuſce potus ad ſomnum avertendum facultate dicamus. Villis in ultimis & poſthumis ſuis operibus, de Café, Londini uſatiſſimo loquitur, & ſuas obſervationes Medicis præſcripturis neceſſarias proponit ; illud remediis Narcoticis opponit, abſolutoque de his tractatu, de iſto quoque verba facit. Omnem ejus ſomni pellendi facultatem à certis quibuſdam partibus aduſtis dependere prætendit, quibus & naturâ & præparatione valde imprægnatur. Quæ partes operari dicit poſtquam maſſam ſanguinis intrârint ; ita ut poros cerebri teneant apertos liberumque ſpiritibus tranſitum ſternant. Celebris hujus Medici multorumque aliorum Medicinam profitentium experimentis ſuffulti credimus potum hunc Maſſam ſanguineam, humidum nimis & glutinoſum abſumendo exſiccare , ſpiritûſque animalis pro-

proventum accelerare; quò minùs enim ſanguinis maſſa materiâ glutinosâ & pingui abundant eò faciliùs partes ejus ſubtiliores emicant: quemadmodum ex liquoribus minus pinguibus & viſcidis aut quorum partes minùs confuſæ ſunt, faciliùs ſpiritus extrahitur. Sanè juxta Villis opinionem Café exſiccat, iiſque qui ſunt graciles aut temperamenti ſicci & calidi interdicitur; è contra cum ſucceſſu iis præſcribitur qui temperamento contrario ſunt Septentrionalibus & Aſiaticis, mollibus quippe & effæminatis, aut vino alioquin abſtinentibus non parùm conducit.

Sunt qui credunt, Café reapſe ſomnum præter naturam fugare hincque omnibus morbis lethargicis medendis idoneum eſſe; non verò impedire ſomnum naturalem: reperire enim eſt homines qui ejus uſu pervigilium curârunt, inter quos Dominus Ferrant Medicorum Lemovicenſium Decanus qui morbo quodam detentus, ſomno frui nequibat, ſingulis veſperis Café hauſtu ſomnum ſibi procurabat. Hic nihilominus effectus ordinarius non eſt, multique non malè ſe habentes aſſumptô poſt cænam Café ad ſomnum vix ſeſe componunt,

 vigi-

vigilaturi aptum valde deprehendunt, ſpirituum ſcilicet quos vigilia diſſipat reparatione. Probabile ulterius eſt calorem quocum ſumitur actualem, ejuſque acrimoniam, nimium ſpiſſis chili fumis diſſipandis non parum idoneum eſſe, ejuſque particulas diureticas magnam humiditatis, procurando ſomno neceſſariæ, partem per urinas abripere.

Hæcce facultas ſpiritus excitandi & ſoporem impediendi, futilem Petri della Valle opinionem eſſe demonſtrat: Credebat celebris iſte Peregrinator ſi cum vino potaretur ut aſſumitur cum aqua, eſſe, forſam Homeri Nepenthe quod Helenam ex Ægypto habuiſſe dicit, unde etiam Café origo eſt. Verum cuinam hujuſce cum vino permixtio arrideret? Deinde, præſupponit Homerus Nepenthe herbam eſſe Narcoticam, hoc eſt, quæ ſomnum promoveat, cùm tamen Café, ſomnum fuget, eumque magis adhuc fugaturus ſit, ſi vini acuminibus eſſet ſtipatu.

CAP.

CAP. XIII.

De temperamentis & morbis quibus Café minùs idoneum est.

PRæstantissima remedia, aliquando evadunt noxia inconsultò adhibita aut temperamentis eorum qui iis utuntur minimè convenientia; ita in aliquibus casibus aut subjectis Café potus inutilis & minime idoneus est. Hinc si quidam ex ejus usu commoda non percipiunt, qualitates attributas ipsi deesse ne existiment. Plantæ non ejusdem omnibus sunt efficaciæ. Quod adeo verum est, ut nôrim multos, quos Manna constipat aliosque quos Sena in syncopem præcipitat, licèt vulgò purgantia sint benignissima. Si qui sint ergo quibus Café nocet, illud ne propterea vituperent. Fuit in culpa temperamenti sui ignoratio, & omissa periti alicujus Medici consultatio. Amicus quidam noster qui diu in Oriente peregrinatus est, huic potui assuescere nescivit, nec unquam assumit, quin vomitum vehementem excitet: quod invictè probat stomacho æq; ac cordi suas esse Antipathias.

[*Multos novimus in quibus potus Café*

fe ex aqua præparatus vertigines, alios in quibus nephritidis quandam speciem excitavit, dum scil. in illis spiritus per se jam nimium acres atque mobiles reperiebat quibus ulteriùs excitandis malè laboratur. In his verò serum plùs justo salinis spiculis prægnans per urinæ vias copiosius deturbavit.]

Ad dignoscendum igitur casus quibus Café periculosum & incommodum esse posset: considerandi sunt ii, in quibus Cafè utilitatem commendavimus, indeque concludendum, corpori in statu & temperamento opposito constituto non nisi noxium esse posse. Sicque quum temperamentis pituitosis, stomachis debilibus lente digestionem perficientibus, obstructionibus, humoribus glutinosis valde sit conducibile, ergo biliosis, stomachis justò celerius digerentibus nimiumque calidis, iis quibus vasa sanguine subtili rapidiusque circulante sunt repleta, non nisi noxium est. Quibus tussis & sputum frequens à venarum arteriarumque anastomosi vel diapedesi aut subtili aeriorique sanguine originem trahens, minimè etiam convenire videtur.

In genere minùs condùcit Macilentis quàm obesis saltem si à sanguine fervidi-

ori macies oriatur, qui nimis fluidus, justoque rapidius circulans in partibus ad suppeditandum iis alimentum detineri satis nequit. Etenim si macies oriatur ex eo quòd stomachus functiones suas non ut par est obeat; sive quod in intestinis lateant obstructiones, quæ sanguinis purificationem impediant, iis conducit Café eosque pinguefacit. [*Omnibus propè convenit temperamentis Café è lacte præparatum, sed præcipuè macilentis aliisque ex humorum acrimonia, querulâ valetudine utentibus. At dosis, tum lactis, tum Café, varianda venit in diversis temperamentis aliæque hic, aliæ illic cautiones adhibendæ, quæ prudentem Medicum operationumque hujusce potus, ac temperamenti sui ægri, bene gnarum, omnino requirunt.*) Hinc videre est, in vanum abire, quæstionem illam: Café an saginet an verò emaciet? ut expediam eos qui quæstionem hanc absolutè ita mihi proponunt respondere soleo, quod pingues emaciet & macilentos pinguefaciat. Hoc verissimum persæpe sese probat, at imprimis dependet id à modo illud assumendi; jejuno enim assumptum stomacho magis quàm à pastû emaciat. Temperamentum principem in hisce regu-

lam esse oportet. Super hoc notasse juvabit cum peregrinatoribus, in Turcia ubi Mahometani Græcique easdem incolunt urbes & pagos & diversis potionibus utentes, Turcas Café ut & Sorbetô, & Boza potu ex Milio confecto gaudentes, omni vero vini usu abstinentes, homines esse pingues & carnosos, in sanitate bene dispositos, vigore præditos nec tamen abdomine prominulo incedentes, è contra verò Græcos qui Café negligunt, generosum & purum vinum epotant, vinique spiritum, macilentos, siccos, vultu subflavô, biliosos esse & animô iracundô.

Ii quibus sanguis est nimis abundans nimisque subtilis Café abstinent in morbis pectoris; ne videlicet sanguinem ulterius adhuc volatilisent & ipsum in pulmones effundant. In hac urbe vidimus nobilissimum Virum ita effectum & respirandi difficultate laborantem, qui potu Café se levatum iri putavit, at contra ab ejus usu peripneumoniâ prehensus paucis diebus animam exhalavit. Phtisici quoque confirmati præpostero ejus usu obitum suum muturarunt. [*Hoc nos nunquam vidimus in Phthisicis, qui Café è lacia potârunt.*] Ex quibus omnibus vi-

dere

dere eſt, non niſi adhibitis cautelis Café remedii loco eſſe uſurpandum : conſulendique ſunt, qui iiſdem morbis detenti ſanitati fuere reſtituti, aut aliquis Medicinæ peritus.

Verbò, conſiderandum eſt liquores corpus noſtrum pervadentes machinamque noſtram Elaſticum in motum redigentes, duobus modis oppoſitis eſſe corruptibiles; aut enim nimis inſpiſſati ſunt, aut nimis ſubtiliſati; in priori caſu niſi aliud obſtet Café perutile erit, at in poſteriori peſſimum, niſi malignum aliquod fermentum rarefactionem nimiam fermentationis ope producens oppugnet.

Jam tempus eſt examinare ſententiam Simonis Pauli fabam iſtam rejicientis, quoniam inquit ejus uſus homines enervat generationique ineptos reddit. Errorem hauſit ex hiſtoria particulari ab Oleario Legationis à Duce Holſatiæ n Moſcoviam & Perſiam miſſæ Secretario relata. Is enim de Perſis ſermonem faciens eos *Cahua* (quod noſtrum Café eſt) aut aquam nigram potare ſolitos ait paratam ex fructu quodam ab Ægypto allato, qui colore frumentum refert, ſapit granum Turcicum, æquatq; magnitudine vulgarem fabam. In ſartagine torreſ-

ctum aut potius adustum in pulverem "
redigunt & in aqua coquunt, unde ad- "
ustum sapit nec faucibus admodum gra- "
tum est. Utuntur isto potu ad moderan- "
dum calorem naturalem, virtutemque "
generandi minuendam, ut pote qui "
multis se nolunt liberis oneratos, quem- "
admodum id ipsi fatebantur à Medico "
nostro ejusmodi remedia sæpissime ro- "
gantes. "

Ferunt etiam, *pergit Olearius*, nimi- "
um Cahué usum viros procreandis li- "
beris plane reddere inhabiles; hinc de "
quodam ipsorum Rege nominato *Sul-* "
tano Mahomet Kasuin ante Tamerla- "
nem rerum potiente referunt, eum po- "
tioni isti ita fuisse assuetum, ut ingentem "
uxoris, conceperit aversationem: quæ "
quum equum aliquando castrandum vi- "
disset, rationemque hujus rei sciscitata, "
responsum accepisset, præstari id ad "
minuendum equo vigorem quo nimi- "
um pollebat, respondit tantâ vi non "
opus esse hac de causa, ac Café exhibe- "
retur solummodo cujus sorbitione æ- "
què ac maritus ipsius, evasurus esset "
frigidus. "

Huic innixus relationi Simon Pauli in tractatu de Abusu Tabaci & Thé an-
sam

ſam contra Café declamandi capit, quòd nimirum nimiâ partium ſulphurearum abundantiâ principia generationis enecet. At auſim aſſerere cum bona ipſius venia aliorumque ſententiam ejus amplectentium, parum ipſis naturam hujus grani notam eſſe & licèt in ipſius abuſu maligna hæc deprehenderetur qualitas, quod tamen non eſt, minime ad Garamantas & Indos amandandum eſſe. Vini effectus quis ignorat multò pejores, Paralyſim puta, hydropem, Apoplexiam, mortem imò ipſam; nec tamen fronte ita ſeverô extitit ullus qui extra naturæ fines illud exterminandum cenſuerit.

Verum quidem eſt Café ſulphure admodum abundare, at in ipſius torrefactione ignis non ſatis eſt vehemens, ut illum ab aliis principiis extricet. Patet enim Analyſi, illud continuato igne non niſi poſt ſpiritum exire: hinc quidquid eſt ſulphurei aut butyroſi in magmate ſepultum jacet; Tum ſuppone ſi libet, ſimul cum Café multas aſſumi partes ſulphureas, ſulphur iſtud proprio ſuo flegmati, magmati, & aquæ in qua diluitur implicitum, omnino ſpiritibus animalibus & prolificis erit proportionatum, quorum nec motum irregularem ciet, nec

nec eos diſſipat, quod tamen præſtat vinum cujus quippe ſulphur agitatius eſt, inflammabilius, & à phlegmate ſuo & aqua cui miſcetur ſeparatu facilius.

At quid juvat afferre ratiocinia ex ipſius Medicinæ penu deprompta, cùm ad debellandam Simonis Pauli ejuſque Patronorum de Café ſententiam ſatis ſuperque ſufficiat quotidiana experientia? in quo enim mundi angulo quàm in Turcia Café magis uſurpatur? nec tamen malignos illos qui ei tribuuntur effectus ibi reperiunt, imo èontra regiones, ubi maximè in uſu, qualis Ægyptus & ipſius Metropolis magnum Caire omnium videas populoſiſſimas. Unde fit etiam, ut ſolus Olearius rei conſideratu ita dignæ mentionem fecerit, Figueroam verò Hiſpaniarum Regis ad Schach Abbas Regem Perſarum legatum ante Olearium integris annis in Hiſpahan commoratum alto id premat ſilentio? qui quidquid rari ibi concurriſſet diligentiſſime adnotans in itineris ſui quam in lucem edidit relatione pagina 307: hæc de Café verba facit: *Cahua utuntur Perſæ, tum ſanitatis gratia, tum deliciis indulgendo, illudque ſtomacho admodum conducibile:*

cibile autumant. Si Perſæ, ut Olearius contendit, rei ita univerſaliter novæ experientia forent convicti, ad quid Auctor iſte ubi Café qualitates deprædicat iſtam ſileret; quo pacto etiam Dominus Tavernier modernus ac ſedulus peregrinator rem tanti momenti ignoravit ut ne verbulum quidem fecerit. Superſedeo aliis allegandis argumentis, quæ convincerent Olearium gratis id loquutum fuiſſe. [*Propria experientia contrarium illius quod Olearius affert omnino evincit, nam audivimus plures de eo conquerentes quòd ex uſu Café ad veneream palæſtram frequentiùs excitarentur. Quod minimè nobis mirum viſum eſt in liquore ſpiritibus ſuſcitandis quàm maximè aptô; Imò credimus quod ſi aliquando penis flacciditatem inducat Café, is effectus ipſi magis non ſit familiaris, quàm ſoporis in certis quibuſdam temperamentis inductio. Scilicet id non tam à naturâ ſimplicis epoti, quàm à peculiari ſubjecti epotantis conſtitutione prorſus dependet.*] Addam tamen omni exceptione majorem teſtem peritum Medicum ac Philoſophum Dominum Bernier ſat diu in Perſia com-

commoratum qui de maligna iſta Café qualitate ſparſos rumores in Perſia audivit nuſquam, cùm tamen in Epiſtola cujus jamjam copiam dabo, aſſerat Café in plaga Perſiæ maritima & magis adhuc in continenti vix cognitum eſſe. Unde concludo vanam ac futilem eſſe de hujus fabæ prava, ac veluti deleteria qualitate opinionem, quòd ſcilicèt viros enervet & infœcundos reddat. Et hîc Tractatui noſtro de Café potu, finis eſto.

EPISTOLA

Domini Bernier.

SCribo ad te Patrone & amice cariſſime ſiquidem ita juſſeris, quidquid circa Café aut ipſius natale ſolum didici. In parvo mundi angulo *Yeman* nempe, aut Arabia felici progerminat. E montibus iſtius regionis Mokam, Louhaïam alioſque portus plagæ maris rubri adjacentes deportatum Cymbulis Geddam aut Zeydem ferendum imponitur. Is par-

parvus est portus maris Arabiæ petreæ in provinciâ Charisti Meke, septem aut octo inde leucas distantis. Arabes multum camelis impositum Mekam transferunt in tempore nundinarum quæ sunt veluti Mahometanorum Pascha, venale exponendum. Hincque magnæ illæ & diversæ caravanæ quæ inibi locorum sunt revertentes in patriam suam non parum secum afferunt; maxima tamen pars Geddâ in littoralem urbem *Suez* ad caput maris rubri viginti circiter duas leucas Caïro dissitam duabus triremibus & septem vel octo navibus Ægyptiis imposita defertur. Postea *Caravana Suez* Caïrum transvehit, unde in omnem Turciam aliorsumque Massiliam usque dispergitur.

Nunc usu Café in Europa etiam vigente, Angli & Batavi ab India Orientali Mokam per mare rubrum advecti magnam quantitatem navibus suis imponunt.

Inter Indos Persasque exigui prorsus usus est, portus maris vix transit, neque in continentem nisi parum admodum advehitur, at ut jamjam dixi per integram Turciam latissimè usurpatur, Turcæque singulis mane & Vesperi, imo & totâ die aut

aut in ædibus privatis, aut locis publicis ad id destinatis sorbillare solent. Apud omnes enim urbanitatis Studiosos *Ibrik* aut *Cucuma* cuprea in qua Café decoquitur ab igne nunquam semovetur, deesseque officio reputaretur qui in honesto congressu Café non offerret.

Per integrum quô in Ægyptô agebam sesqui annum potionem istam aversabar, at cùm quinque vel sex hebdomadis in partibus Arabiæ fœlicis *Louhaiæ* nempe & *Mokæ* versarer, mirifice ea arridebat, & sine Saccharo, Turcarum more singulis diebus quinque aut sex crateres hauriebam. Indubium autem est, illud ibi longè quàm in locis aliis remotioribus præstantius esse, cùm ibi sit recentius. Eadem enim res agitur cum hac faba sicut cum nostratibus amygdalis aut vulgaribus fabis quæ si asserventur multum de sapore suo amittunt, siccantur & evaporantur. Hæc quoque ratio est cur Turcæ id contusum sacculo coriaceo probè inclusum conservent.

Sitne species quædam fabæ quotannis nostratum fabarum instar seminandæ aut fruticis cujusdam fructus dicere nequeo. Certus sum tamen Volvuli cujusdam

jusdam speciem esse plantatum quippe juxta *Mouzén* ei innititur & adhæret: *Mouzé* autem est Ficus Adami, ita Lusitanis dicta, ob folia ejus semi-orgyam interdum longa nec minùs adhuc lata.

Jam suprà Auctor noster dixit se ex aliquo habere fructum Café è planta enasci herbacea nostris fabis non absimili; Hicque rursus D. Bernier quod è plantula enascatur asserens, circa ejus tantum genus in diversum abit; Scilicet non ad fabas, sed ad volvulos illam refert. Verùm quandoquidem quod hic affert non vidit, præstat cum aliis omnibus Auctoribus ex arbuscula hunc fructum repetere: Nam quod de ejus natalibus è grandiori arbore deducendis habet D. Dale in sua ad Materiam medicam introductione, nescio cui docenti debeatur, siquidem nihil tale apud alios qui de hac planta scribant reperiatur; quod scilicet Café arbor sit prægrandis instar Tiliæ, flosculos habens pentapetaleos, fructus baccis lauri similes.]

Quantum ad proprietates ejus dicebam aliquando in Ægyptô eôdem modôrem cum Café se habere ac cum Tabacô,

non

nonnisi inanem esse Turcarum occupationem. Ii enim sicut & nostrates qui in illis regionibus agunt Mercatores maximam temporis partem otiosi, bis vel ter per diem confabulationis gratiâ publicos frequentant *Bazars* & *Cachue Kanê*, Tabacum & Café sumpturi. Illud verò adeò ibi exigui est pretii, ut vix uno obolô plùs solvatur crater. Cùm ei assuefactus fui deprehendi; primo illud nutritioni multum inservire, & ita ut iter facturo assumptus mane crater sufficiat ad septem aut octo horas jejunium ferendum. Quô fit ut nec cursorem nec militem reperias parvo suo Cafetario non instructum, Secundò quòd expergefaciat, exhilaret, multumque corroboret, quòd vapores retundat, capitisque dolori, torpori & stupori avertendis non parum conducat. Tertiò quod iis qui temperamenti sunt frigidi & phlegmatici, quales plerique sunt Turcæ parum cibi sumentes, neque ordinario vino utentes meliùs conveniat quàm Macilentis & iis qui temperamenti sunt calidi. Licèt enim & istis aliquando utile sit, cùm tamen sit adstringens & siccum, præsertim si in nimium usum convertatur, calefacit, tandemque non parum nocet.

Hoc

Hoc penè est quidquid de Café teneo, nec enim illud nobilibus iis quas novitas potiùs quàm veritas & experientia ei tribuit qualitatibus pollere crederim. In illo non deprehendes Quinquina mirificum illud febrifugum, divinum remedium, ab ipso Hippocrate, si id novisset adorandum. Nemo enim veterum asserere poterat quod nos impræsentiarum audemus, cum hoc cortice, ægrotum nempe post tres aut quatuor illius remedii haustus certò febri liberatum iri. Oblitus pene eram tibi superaddere; singulari quodam studio Café esse torrefaciendum. Recordor enim eo quò Caïre egi tempore, non nisi duos illîc viros torrefaciendi peritos fuisse. Quòd si isthæc olim tibi cordi fuisse divinassem, majori diligentiâ & curâ fuissem indagatus, Id velim sis certus, ut & mei in te studii, cultusque. Vale,

Finis Tractatus de Potu Café.

TRA-

TRACTATUS DE CHINENSIUM THE'

Cap. I.

De natura Thé, de nomine ejus, locis è quibus affertur & usus ejus antiquitate.

ERLUSTRATA natura Café, Chinensium *Thé* nunc aggredimur, intra ista enim non minima est convenientia. Ut Arabiæ Café, ita Chinæ Thè debemus; ejusdem sunt amaritudinis; eodem penè tempore Europæis innotuerunt, ambo calidè assumuntur, experientiaque ac diversa Auctorum scripta eadem ferè effectusiis tri-

inensis cum olla cui incoquuntur folia The

e Chinensis
im Stirpe

tribuunt. Notabilis tamen hæc inter ea intercedit differentia, quod Café granum, Thé verò folium fit. Pari utar methodo in ejus natura & facultatibus exponendis. Thé verò folium est in China & Japona nascens: Chinensibus *Thée* dicitur, Japonensibus ut & Indis *Cha* aut *Tcha*, Tartaris ac Persis *Tay* vel *Tzay*, Europæis denique *Thé*. In Asiam & Europam ferendum siccatur. Frutex folia hæc ferens, cujus figuram ab initio hujus Tractatus cernere est, ita leviter à Botanicis cognitus est ut prudentiæ intersit docere quæ à peregrinatoribus nostris habentur antequam opinionem meam proferam.

Author libri illius cui titulus est *Legatio Provinciarum Confœderatarum ad Chinarum Imperatorem*, excusi Lugduni Batavorum anno 1675. in hujus Imperii quam exhibet descriptione loquens de Thé pagina 74. in hæc erumpit. Præstantissima folia *Cha & Thé* reperire " est in regione *Kiangnon* & quidem prope " urbem Hæicheu. Alii Hocicheu vo- " cant. Folium istud parvum est neç dif- " fert à Coriariorum Sumach, cujus quo- " que speciem aliquam esse crediderim; " nec tamen sylvaticum est, sed domesti- "

cum

cum & diligenter excultum; neque " etiam arbor sed frutex in jucundos lux- " urians ramusculos. Flos ejus flori Su- " mach multum similis, nisi quòd Coloris " sit magis flavi. Tempore æstivo primum " tradit florem non admodum fragran- " tem. Baccæ verò primò coloris viridis " fiunt subnigræ; rami floribus vestiuntur " albis & flavis de summo ad imum den- " ticulatis & aculeatis. "

Ad conficiendam potionem ex Cha " Indis tanti æstimatam, prius solum quod " vere novô nascitur folium requiritur " quod mollius quoque est. Unum post " alterum & separatim id collectum par- " vo & lento in cucuma igni apponunt " subtilique culcitræ ex tela gossipina te- " nui & lævi manibus convolvunt ita in- " volutum igni de novo apponunt, alte- " raque vice fricant usquedum tantopere " involutum & conglomeratum plane; " tandem siccum evadat, quo facto maxi- " mam partem vasis stanneis bene obtu- " ratis arctissime includunt, ne videlicet " substantia & qualitates nimis subtiles " evanescant; longo enim tempore asser- " vatum, si aquæ injiciatur pristinam ac- " quirit viriditatem; extenditur seseque " dilatat, & si selectum probumque sit, " aquam

aquam ſapore & odore jucundo, ſubviridique colore imbuit.

Diverſa Chinenſes ei impoſuere nomina, juxta varios in quibus germinat locos, ac quibus pollere poteſt qualitates; quumque id quod prope *Hai cheu* creſcit omnium ſit præſtantiſſimum, id quoque *Slungecha* nominarunt & aliquoties 150. francis libram divendunt. Semen ejus terræ injectum elapſis tribus annis jucundos producit frutices noſtrates Ribes roſaſve magnitudine æquantes. Altæ nimis grandiniſque rigores incremento ejus nullatenus officiunt, quod mihi perſuadet terram noſtram ei non adeo fore Novercam, ſi in loco aliquo umbroſo fertilique granum ejus ſeminaretur.

Reverendus Pater de Rhodes in itineribus ſuis typis datis hanc deſcriptionem inſtituit. Thé folium eſt magnitudinis folii arboris punicæ. In fruticibus provenit Bruſco ſimilibus. Duæ in China duntaxat provinciæ, ei natale ſolum miniſtrant prima eſt *Nanquin* ubi Thé naſcitur præſtantius, *Cha* dictum, altera verò *Chincheau*. Folii iſtius collectio non minori ac vindemiæ noſtræ curâ perficitur: in tanta ibi ſuccreſcit copia,

us suppeditetur ceteris Provinciis Chi-"
nę Japoniæ, Tunquino, Cochinchinæ "
regionibusque aliis in quibus ita viget "
usus Thé ut temperantissimi, ter saltem "
singulis diebus, imo plurimi decies aut "
duodecies vel ut veriùs dicam singulis "
horis id hauriant. Folium hoc collectum "
in fornace bene siccandum curant, va- "
sisque stanneis bene occlusis postea in- "
cludunt quoniam expositum aëri omnes "
veluti vinum, vires amittit, Batavi ne "
eam cùm illud in Gallia divendunt adhi-
beant curam, ignoro. "

Tulpius Medicus Amstelodamensis in observationibus suis Medicis libro quarto cap. 59. de herba hæc fatur, nihil Indis est frequentius quam potus confectus decoctione plantæ Chinensibus *Thé*, "
Japonensibus vero *Tchia* dictę. cujus "
omnem quæ ab ipsis regionum illarum "
primoribus accepi notitiam posteritati "
consecrare non dubito. Huic igitur "
plantæ sicut folia sunt longiuscula acu- "
leata & denticulata ita alibi quoque ra- "
dices habet fibrosas & in parvulas par- "
ticulas distinctas; neque in China tan- "
tùm & Japonia latè succrescit, sed & in "
Chiam aut Siam: hæc interim interce- "
dit differentia quòd folia in China "
pro-

provenientia coloris sint viridi-fusci "
ad nigrum accedentis ; ea verò quæ in "
Japonia, viriditate sint magis pallida & "
decolori saporeque jucundiore, quô fit "
etiam ut Tchia Japonensis pluris æsti- "
metur quàm Thé Chinensium, ita ut "
sæpenumero Tchia centum francis li- "
bram veneat.

Videntur Authores isti differre aliquo modo opinionibus, siquidem Nieuhoftius in relatione legationis ad Chinam duas tantum regiones folii hujus feraces ait & in contrarium abit Pater de Rhodes, id in Japonia quoque crescere aiens. Scribit verò Tulpius eo & Siam gaudere. Sed parùm hoc referret, modo cuinam plantæ speciei Thé annumerandum constaret, quod scitu difficile est, quum non nisi folium siccum absque semine, flore aut radice hucusque allatum sit. Nieuhoftius inter species Sumach collocare videtur, qui frutex in regionibus istis haud ignotus. Gasparus Bauhinus in Pinace speciebus fœniculi id annumerat. Bontius Thé parvam dicit herbulam cujus folia denticulata consolidam minorem referunt. Simon Pauli in *tractatu de Tabaco & Thé*, postremũ istud non Chinæ tantum & Japoniæ deberi, sed plantam

esse in universa Europâ cognitam contendit, eam nempe quæ Latinis *Chamæleagnus* aut *Myrtus Brabantica*, Germanis *Post*, Gallis *Piment Royal*, Danis *Pors* & Belgis *Gagel* dicitur. Quod super hoc differit prolixum nimis, quàm ut huic Tractatui inseratur. Dico tantùm paucos admodum in sententiam ejus ivisse, quoniam ad plantam in certam speciem redigendam, non sufficit folia ejus exteriora considerasse, sed penitiùs ea tota perscrutanda est. Doctoris hujus principio, & Sumacho & Betonicæ Thé annumerari quiret, cùm & ea referat. Indefinitum ergo manebit donec eam meliùs simus edocti. Insuper Author proprio alibi se jugulat gladio, etenim rusticos Belgas refert Chameleagnum Cerevisiæ suæ injicere fortiori reddendæ & ad inebriandum aptiori, quod Thé viribus planè contrarium est, cùm præcipue ejus facultas sit, ebrietatem solvere.

Ab effectibus non petitur genus plantæ secundùm recentiores ac verè in botanicis peritos, sed unicè à figura florum & seminum, additis etiam quandoque quibusdam foliorum & radicum accidentibus. Si itaque tantùm probaret Simon Pauli in illis

illis convenire quod Thé dicitur cum plantis quas recenset, non valeret nostri Auctoris censura; sed neque sic se expediet vir Clariss. siquidem vera hujus plantæ descriptio apud D. Dale allata hæc est. Thé est planta foliis angustis, serratis floribus pentapetalis, majoribus, rotundis, fructu tetracocco, rugoso, ex spadiceô fuscô à reliquis differens. Non dissimilia habet Rever. P. Le Comte in suis de China commentariis, ut nec R. P. Athan. Kirkerus in suâ Chinâ illustratâ. ex aliorum relatione fruticem hunc delineans.

Maginus in commentariis suis Geographicis refert Scytas Minores qui inconditis & parcis cibis vescuntur, aquâ, lacte, potuque quodam ex milio, tum si detur copia vini Baccho indulgentes, ut præcaveant quæ ex alimentis & potu evenire possent incommoda variis uti plantis in Tanais ripis succrescentibus inter quas maximi habent eam quam vocant Baltracan, quæ ipsos enutrit robustosque reddit. Vbi fructus ejus plantæ apparet, inutilibus suis campis relictis huic quærendæ unicè se dedunt, ut qua majori possunt quantitate domos suas repleant; tanti eam faciunt ut si omnibus

 edu-

eduliis destituerentur, sola ipsis sufficeret. Simon Pauli Thé inter ipsos æque ac in China nasci autumans, credebat eos nauci illud facere, siquidem Maginus eos illo delectari non referat. At non in ista Scythia quærendum est Thé. Scythia immenso spatio extenditur, plurimaque diversa continet climata, & qui Thé in ea germinare asserunt de Scythia Septentrionali Chinæ vicinâ intelligunt.

Dubitatur plurimis Authorum nostratum, num frutex aut tantùm planta sit Chinensium Thé. Sunt qui existimant herbam esse mediocrem, siquidem folia ejus tenuia & odorifera sint, suasque vires facillimè exuant & impertiant infusioni; verùm iis standum censeo qui inibi locorum egerunt, quique Thé fruticem esse asserunt & ita depingunt.

In China usus ejus ita antiquus non videtur, siquidem in vetustis ipsorum libris caracteres qui nomen ejus exprimant nulli deprehenduntur, cùm tamen aliæ res omnes multis ab ævis ipsis cognitę, caracteribus suis insigniantur. Simon Pauli ab eo tantùm tempore usu inter ipsos invaluisse autumat quô Scythę rerum potiuntur, quod evenit anno 1644.

Id tamen verisimile parum est cum & ipsis Europæis jam ab hujus sæculi initio innotuerit; supra citatus Bauhinus ejus mentionem facit in suo Pinace excusô anno 1623. Debetur negotiationibus Batavorum qui ex Japonia & China illud nobis attulerunt: & observatu digna est eorum in hoc negotio circa hanc herbam œconomia, nam nummis præsentibus vix emunt, sed mercibus ex Europa deportatis commutant, verbi gratiâ salviâ quâ destituitur solum Chinense: Hanc ut multis morbis, quibus Chinenses sunt obnoxii, medendis aptissimam deprædicant & reapse bene hinc se habent; cujus cùm sint persuasi, tum ob elogia quibus eam cumulant Batavi, tum ob ejus utilitatem & vires experientiâ confirmatas, duas libras Thé pro salviæ unicâ libenter dant.

CAP. II.

De Thé eligendo; de Regionibus ubi in usu non est; de modoque illud præparandi.

VT probo Thé gaudeamus, curandum super omnia recentissimum eligere; recentissimum autem est quod

 colo-

coloris est viridis obscuri. Si omnium præstantissimum nobis adportaretur, aquam cui infunditur colore subviridi imbueret, referente Domino Tavernier in sua de Regione Tunquin relatione. At qualitatis hujusce nullum nobis affertur, id enim quod habemus, infusionem subflavam efficit. Amarum sit oportet odorisque dulcis & jucundi, odori violæ multùm accedentis. [*Hic odor per superadjecta procul dubio inducitur; & ex hujus folii manipulatione plùs quàm manifestum est, ut plurimum radicis ireos odorem ipsi inspergi; omnesque qui αὐτόπται fuere unanimiter asserunt odorem tantùm fœni recentis ipsum præbere.*]

In ejus quoque natalitiis regionibus, maxima est diversitas unumque altero secundum diversas qualitates carius est. Referunt Authores in Japonia Thé reperiri quod centum francis libram veneat. Ulterius procedit Dominus Tavernier & ex ore ipsius teneo, idem quoque ni fallor in ejus extat relationibus, dari Thé quod quingentis francis libram divendi viderit; non tamen de folio, sed de flore ejus loquitur, Principibus in delicias asservato, unde Thé Imperiale à nonnullis dicitur. Hujus generis

neris Thé nos in Europa latere opinor saltem privatos. Color viriditatis longè albicantioris est quàm commune: indubium quoque est efficacius esse, saporemque longè jucundiorem. Quibus Thé asservandi animus est, ne vappescat etiam atque etiam caveant: omnes enim suas sicuti Café amitteret vires. Hinc vasis stanneis optime obturatis includatur ne videlicet humiditate corrumpatur vel aëri exponatur.

" En modum Thé præparandi Chi-
"nensibus usitatum, referente Patre de
"Rhodes. Aquam in vase terso & nitido
"coquunt, quæ dum fervescit, igne
"amovetur & juxta quantitatem aquæ
"folia injiciunt, dimidiam nempe drach-
"mam Thé pro singulis aquæ cyathis.
"Vas illud tegunt, folioque fundum pe-
"tente potant infusionem; tunc enim
"vires suas in aqua deposuit eamque co-
"lore subrubro tinxit. Calidè quantum
"possunt sorbillant, refrigeratum nullius
"momenti esse dicentes. Quod in fun-
"do remansit folium etiam secunda vice
"adhiberi non ineptum est. Sed tunc cum
"aqua coquatur necesse est.

" Japonensibus, *pangia idem*, aliùs præ-

", parandi modus id enim redigunt in
" pulverem, posteaque aquæ ferventi in-
" jectum utrumque hauriunt. Num hic-
" ce sumẽdi modus priori præstet, nescio,
" ego quidem semper & quidem salubri-
" ter usurpavi eô modô qui inter Chinen-
" ses obtinet: utrique ad deliniendam ip-
" sius acrimoniam, quam tamen non in-
" jucundam sentio, Sacchari aliquantu-
" lum cum Thé permiscent.

In Persia aliquando in præparando paululum anisi aut fœniculi aliquotve Caryophillos injici refert Olearius in suo itinere Persico. Cæterùm juxta has observationes & quotidianam experientiam duobus crateribus conficiendis sume sextarium aquæ in Cucuma argentea, Cuprea stanno obductâ, aut terreâ vernice illitâ; aquæ ferventi drachma circiter foliorum injiciatur, eodemque tempore cucumam igne amovendo per quadrantem horæ coopertam sine, donec folium fundum petierit & aqua colore debito imbuta videatur. Tunc in porcellanios aut Faventinos crateres sensim effundatur injecto sacchario commu-ni aut cando ad magnitudinem Avellanæ, aut saccharum in ore teneatur ut Indi assolent, Calidissimum & repetitis

hau-

haustibus potetur sive sorbilletur.

Stomachô jejunô aut statim à mensa & quandocunque placuerit juxta diversum uniuscujusque scopum Thé sumi poterit. Ad stomachi vapores retundendos, jejunô hauriatur, si ad corroborandum stomachum juvandamque digestionem statim à mensa, vel quacunque horâ nisi fortè sub noctem, si dormire quis cupiat.

Vasa sunt Chinensibus ex certâ quâdam bolô rubrâ aut terrâ sigillatâ confecta, in quibus infusionem aptius perfici arbitrantur, quod num ita se habeat, nescio, sed eorum figura quæ hujus tractatus initio excusa est, elegans est. Hoc vasorum genus cum nobis desit, quæcunque vasa adhiberi possunt modò ingratum odorem vel saporem infusioni non impertiant & probè claudantur, Idem dictum sit de vasis porcellaniis licèt elegantissimis & continendis in se liquoribus ferventibus aptissimis, extremitates enim nisi proluantur minimè calefaciunt, quod ad parcendum labris, adurendis alioquin, commodum admodum est. At in eo totum residet quod ex eorum usu haberi potest

commodum, non enim virtutem aliquam peculiarem habent quæ digestioni inserviat. Thé nonnisi eô quô potandum tempore parandum est, infusio enim ejus iteratò calefacta præcipuas vires deperdit. Memoriâ tenendum quod diximus eadem folia bis adhiberi posse, juxta modum Patri de Rhodes observatum. Sunt qui ipsissima adhuc folia pluribus diversis vicibus adhiberi posse contendunt, modò resiccentur; at certum est post semel iteratam infusionem nequidquam prodesse. Si quis omnem utilitatem percipere voluerit, in modum acetarii superstes folium oleum & acetum adjiciens, sicuti mos est Batavis inter Indos degentibus, comedet.

Quantum ad diversum qui Chinenses inter & Japonenses, Thè præparandi modum, audiamus Tulpium Medicum Batavum in Medicis observationibus.

" Quoad modum Thè utendi, notandum est Chinenses & Japonenses in re ista valde differre, siquidem illi in pulverem redigunt, illum super petram serpentinam conterendo ac eum aqua calida bene temperando: Hi vero pulverem hunc in liquore aliquo coquunt, adjectis ei aliquot aut salis

"aut ſacchari granis, quam decoctio-
"nem dum adhuc calida eſt urbanè ad-
"modum ſuis convivis offerunt omni-
" buſque qui eos inviſunt. Id tanta di-
" ligentia & attentione peragunt, ut &
"primi ordinis homines ipſam hanc co-
" ctionem in amicorum ſuorum gratiam
" propriis præparare manibus aut ſaltem
" in eo præparando alios juvare non
" dedignentur: Cameras etiam in mediis
"ſuis palatiis datâ opera habentes, in
" quibus parvulæ ſunt fornaces ex lapi-
"dibus pretioſiſſimis lignoque exqui-
"ſitiſſimo conſtructæ, ibique loci ſolo
"uſui Thè deſtinatæ ſervantur Ollæ tri-
" podes, infundibula, calices, cochlearia
" aliaque id genus vaſa culinaria ad ar-
"tem hujuſmodi eleganter efficta, qui-
" bus millia aliquot impendere non cu-
" rant, quæ omnia pannis bombycinis
" nitide involuta tenent nec niſi familia-
" ribus oſtendunt, & quaſi inter nos
"gemmæ habentur.

Dominus Tencke Profeſſor Monſpe-
lienſis in Formulis ſuis Medicinalibus
alios quoſdam modos ſumendi Thé re-
fert non ita vulgatos. Variis inquit mo-
dis herba hæc adhibetur & aſſumitur.
Primo quidem in ſubſtantia quando ſic-

ceta ad ſemidrachmam aut drachmam integram in Cyatho aquæ tepidæ aſſumitur. Secundo decoctum herbæ ad drachmam & ſemis adjecto ſaccharo ut ut jucundior ſit potio, & calida ſorbillatur. Tertiò diſtillata in Balneo Mariæ cum aquis appropriatis. Quartò infuſa ad unicam & ſemis in aqua quadam Cardiaca aut generoſo vino, cujus tria vel quatuor cochlearia ſorbentur adjecto nonnihil ſacchari. Quintò ex ea exprimuntur ſucci quos in pilulas coaptant ad dozim granorum decem. Sextò denique ad inſtar Tabaci attrahitur fumus fiſtulis & ſiphunculis & eo modo capitis & pectoris morbis frigidis, nec non fluxionibus narium conducit.

Alii etiam conſervam ex ejus pulvere cum ſaccharô, additâ Syr. betonicæ ac ejus aquâ conficiunt. Hollandi poſtquam infuſionem ex aquâ maximè ſaturatam habuere ac in proportione quamlibet adjungunt, admiſtôque præterea pauco croci flore, panis fruſtulum comedentes, ſubinde ſorbillant, ſic que in deliciis habent, ut apud plures vidi.

CAP. III.

De herba Thé viribus ad fugandum somnum.

Sicut in Arabica faba, ita etiam in herba Thé duę diversæ observari possunt substantiæ à quibus omnes dependent effectus: volatilis una & spirituosa odore suo suavi & jucundo, se præbens, aquæ cui infunditur minimô calore communicabili, altera verò fixa & terrestris, quæ animadvertitur sapore suô amarô aspero & astringenti, nec tamen hic ulla torrefactio ad excitandos spiritus eosque substantiæ terrestri expediendos requiritur. Siquidem hanc minima torrefactio adureret: Sol enim parens ille plantarum in foliô ithôc tenerô, quod in grano Café ignis vis, efficit. Sufficienter quippe spiritus ejus infusione communicandos elevat, phlegmaque citra ministerium ignis pro necessitate dissipat ad amaritudinem procurandam parti terrestri. Hinc inter utrumque mira convenientia interim sententiam viri percelebris Domini de la Chambre ex ejus schedis hæc proferam.

“ Quemadmodum inquit in pharma-
“ cis omnibus binæ occurrunt qualitates:
“ manifestæ nempe & occultæ, quæ
“ posteriores experientia tantùm se ex-
“ plicant, certi sumus herbæ Thé quali-
“ tatem nullam noxiam inhærere, siqui-
“ dem usus & experientia quæ inter O-
“ rientales quotidie obtinet potum non
“ tantùm effectis malignis carere sed
“ & multos quibus obnoxii sumus
“ morbos inde præcaveri testantur.

“ Quod ad qualitates attinet manife-
“ stas, ut opinor Thé calidum est in
“ primo gradu & siccum ferè in secun-
“ do; quum enim primas pharmaco-
“ rùm qualitates gustu tantùm dignos-
“ cere possimus, saporque amarus, sal-
“ sus & acer, calidis tribuantur, palam
“ est Thé quod amarum, etiam calidum
“ esse; at cùm omnis amaritudo à pri-
“ mo tantùm inclusive ad tertium usque
“ gradum extendatur, si cicoracea ex-
“ cipias, necesse est herbam Thé quæ
“ exiguæ est amaritudinis minimum
“ quoque caloris gradum in se conti-
“ nere. Fortè quidem agitationem spi-
“ ritibus impertiendo magis calefacere
“ valet ob rationes mox allegandas, ve-

“ rùm

" tùm per se caloris gradum quem nota-
" vimus non excedit.
" Quod ad societatem, licèt sequa-
" tur gradus calidi in rebus amaris quæ
" substantiæ sunt terrestris & sic Thé
" amarum sit in primo gradu nihilomi-
" nus amaritudinem ad initium vel me-
" dium secundi extendi arbitror, quia
" astringens aliquantulum est, hæcque
" qualitas siccitatis additamentum in-
" dicet.
" Verum Thé non tam juxta quali-
" tates istas considero quàm quod valde
" spirituosum est & cum spiritibus ali-
" quatenus conforme : hinc est quòd eô
" assumptô alacrior sit animus omnesque
" partes ubi cuduntur spiritus sint corro-
" batæ. In eô, ni fallor, eximiæ ejus
" vires sitæ sunt, omnibus enim corpo-
" ris functionibus spirituum ministeriô
" peractis, fieri non potest quin accura-
" tiores fiant & perfectiores ubi spiritus
" sunt potentiores.
" Calor & siccitas præterquam quòd
" qualitates sint imbecilles ut loquitur
" Hippocrates in gradu sunt adeò remis-
" sô & temperatæ tanta aquæ quantitate
" ut nihil ab iis sit metuendum, etsi Thé
" caloris aliquid agitatione spirituum

" cau-

" causatur, calor ille mitis erit, naturali
" haud difformis quique ut vinum va-
" pores non excitat. Hæc ille.

Cæterùm nihil æque herbam Thé commendavit, ac ejus facultas somnum pellendi viresque longioribus vigiliis dissipatas recolligendi. Hinc tantô studiô à majoribus Ministris, Legatis aliisque qui in negotiis somnô abstinere persæpe tenentur desideratum fuit & inquisitum. Hunc ejus effectum jam à peregrinatoribus toties deprædicatum experientiâ deprehenderunt; cum Thé recens & bene lectum assumitur.

" Audiendus hic imprimis supra lau-
" datus P. de Rhodes. Thé à cæna as-
" sumptum somnum ordinariè arcet,
" quem tamen nonnullis procurat, quo-
" niam quum crassiores tantùm vapores
" dissipet, eos qui somnum causantur
" relinquit. Quod ad me attinet (*per-*
" *git idem ille*) sæpissime sum expertus,
" ubi Christianorum nostrorum confes-
" siones tota nocte audire mihi incum-
" bebat, obrepebatque somnus, Thé eô
" ipsô momentô haustum integra nocte
" somnum fugabat postridieque ac si
" more solitô dormiissem valebam. Se-
" mel id per hebdomadam sine ullo in-
" com-

" commodo præſtare poteram. Volui
" aliquando ſex noctibus continuis id
" tentare, at nocte ſextâ viribus eram pla-
" ne exhauſtus.
" Eodem modo aſſerit Tulpius hujus
" herbæ potum inter alia vi ſomnum
" avertendi pollere: Thé inquit, robur
" corporibus conciliat, præſervat à do-
" loribus calculi quibus in iis ubi germi-
" nat locis neminem obnoxium eſſe aſ-
" ſerunt. Capitis præterea doloribus
" medetur catharro, oculorum & pe-
" ctoris fluxionibus, aſthmati, ſtomachi
" debilitati, alvi torminibus, laſſitudini
" & ſomno quem ita evidenter reprimit
" ut potu iſto utentes integras interdum
" inſomnes tranſigant noctes: quia mo-
" deratè calefacit & ſuperius ſtomachi
" orificium conſtringens frænat & im-
" pedit vapores ad ſomnum neceſſarios
" cerebrum petere, ita ut qui noctes in-
" ſomnes ſtudendo aut meditando inſu-
" mere cupiunt, nihil inde patiantur in-
" commodi.

Olearius, aliique multi peregrinatores idem unô affirmant ore, præcipuè quod facultatem ſomnum pellendi ſpectat. Ratio in promptu eſt. Oritur duabus præcipuè de cauſis ſomnus

ſpiri-

ſpirituum depauperatione, aut eorum quiete. Prima ſi adfuerit diſſipatis iis, muſculorum ceſſat motus. Hinc ſomnus poſt laborem & laſſitudinem. Si verò ſecunda ſpiritibus irretitis à vaporibus ex imo ventre ad cerebrum elevatis, ſicuti radii ſolares nubibus obnubilati, neceſſariò ſenſus exteriores in quibus non radiant ſpiritus, functiones ſuas obire non valentes, ſomno indulgent. Inde fit ut refrigeriô novi chyli ſanguinem ſubintrantis, ſomnus ultrò obrepat, præcipue ſi prior etiam adſit cauſa, ut accidit ſub finem diei poſt labores & cænam. Utrique cauſæ contrariatur herba Thé, ſpirituosâ volatili & odoriferâ parte ſpiritus diſſipatos reparat, amarâ & diureticâ alimentorum humiditatem ſomno neceſſariam abſorbet & per urinas pellit. Tum etiam fortè calor actualis quo potatur ſpiritus agitat ſicque vigiliam procurat. Etenim obſervavit quidam nobis familiaris Medicus, aliarum herbarum veluti ſalviæ & pulmonariæ decoctum calidè Thé inſtar epotum, eundem quamvis minùs ſenſibiliter, producere effectum.

CAP. IV.

De virtute Thé ad Sanandos Capitis dolores.

CUM Thé vapores in cerebrum naturaliter aſcendentes retundendo ſomnum avertat facilè præſumi poteſt id capitis quoque doloribus non parum inſervire, qui ut plurimum à vaporibus tantum aut humoribus acribus originem trahunt, cerebri vaſa nimium dilatantibus, aut membranam ejus nimis pungentibus. Hic quoque præcipuus effectus à noſtris Autoribus ipſi tributus.

Præcipua herbæ Thé qualitas, ait *P.* "*de Rhodes*, eſt quod capitis medeatur "doloribus : me quod ſpectat, *pergit* "*idem*, quotieſcunque hemicrania la"borabam, mediante hoc potu mirificè "ſanabar, craſſiores enim vapores in ce"rebrum elevatos certò & promptè re"pellit.

Idem ſentiunt Olearius & Tulpius: & ipſe Simon Pauli qui tamen Tractatum de abuſu Thé, in quo & ipſius uſum omnem ferè improbat, hanc virtutem ipſi haud denegat. Nec dubium eſt,

non

non solùm præsentem dolorem inde levari, sed omnem quoque ejus recidivam impediri, siquidem levis hujusce potus amarities ejusque stypticitas fibras stomachi constringendo functionem ejus perficiunt prohibentque ne novæ generentur cruditates crassorum horum & acrium vaporum causæ ac fomites. Hincque non inconsultò, tum immediatè post prandium, tum etiam jejunô stomachô diebus aliquot continuis sumi potest; nec enim sicuti de potu Café observatum, necesse videri ante ipsius haustum cibum aliquem sumere.

Eadem ratione, isthoc cum Café Thé habet commune quod solvat ebrietatem, corpusque nimis Baccho pessundatum integritati suæ restituat. De Duce Albano refertur quòd à mensa aquæ cyathum quam linguâ suâ *Castigador* dicebat haurire solitus fuerit quo vini fumos castigaret. At Epitheton hoc potiori jure Thé potui conveniret. Dom. de Bourges in Relatione Episcopi Berytensis ad Cochinchinam narrat dum Siami agerent se post cibi assumptionem Thé adjungere assuevisse quod pauculo cum sacharo calidissime bibendum præbent, indeque bene se habuerint etsi frequentissimè

tiſſimè piſces comederent. In regionibus illis ideò potant quia ſtomachus nimiô calore eſt exhauſtus, aut quia vires ejus nutrimenti qualitate debilitantur; tantopere nimirum folium iſtud diverſis proprietatibus pollet, inter quas præcipua etiam eſt ebrietatem ſolvere. In quo à liquoribus aliis quibus aſſueverunt homines longiſſimè differt, qui ſi nimiâ copiâ propinentur rationi quoquo modo officiunt, at è contra Thé eam ſtabiliat & vapores ipſi obvias excutiat.

Idem teſtatur laudatus Author legationis Chinenſis, convenit & Pater Martinius in Atlante ſuo Chinenſi: Antonius Muſa Imperatoris Auguſti Medicus proprietates quas Thé adſcribimus eaſdem Betonicæ quoque tribuebat, quam contendit quadraginta ſeptem morbos ſanare. Et revera conformitas ejus cum herba Thé notatu maximè digna eſt: ut forſan quæ cum multis periculis impenſiſque ſub cœlo peregrinò quærimus in ſolo noſtro reperire daretur, ſi ſatis curæ ad ea rimanda impenderemus.

Nunquam ſanè per experimenta ſæpius ſumpta eruere aliquid conceſſum, quo betonicam noſtram in virtutibus cum folio fruticis

ticis Thé convenire probaretur. Etenim quod in vaporibus cerebri quãdoque discutiendis per illam obtinuimus, non minùs à simplici calidâ peragebatur, quia sc. facillimè erant dissipabiles. At folium Thé in Cephalalgia etiam inveterata, Hemicraniisque desperatis sæpius non parum proficuum, & quasi specificum adnotavimus.

Utique cerebri liberatio à vaporibus animo ac memoriæ firmandæ haud parùm conducit. Cerebrum nimis humidum instar est ceræ mollis sigillum facile quidem admittentis at impressionem non diu retinentis . unde fit ut Phlegmatici & Infantes memoriæ sint infidę. Mediocris requiritur siccitas in organis & humorum puritas ad retinendas ideas earumque vitandam confusionem. Moderatè autem *Thé* siccat cerebrúmque purgat & proinde memoriam firmat mentemque purificat. Chinenses rarò exscreare & nares mungere, observantur, quod sanè eos superfluis humoribus cerebrum & mentis arcem obruentibus ostendit liberos. Quibus ingenia erant acuta antiquis audiebant *homines emunctæ naris*, hoc est qui emungi non opus habent, & Chinenses apud nos ingeniosi, subtiles & astuti creduntur.

Ars ſanè Medica perfectionem partim adepta eſt analogiſmi, hoc eſt conclusionum ope, quæ à morborum eorumque originis conformitate, ut & pharmaci unius cum altero convenientia deducuntur. Ita ſuppoſitis iis quæ de Chinenſium Thé protuli, concludo ſummæ utilitatis eſſe in pluribus capitis morbis, ſoporoſis affectibus, aliiſque à catharris, & vaporibus ortum ducentibus: ita conducet præveniendæ, imò & ſanandæ Apoplexiæ, Lethargiæ, Paralyſi, Vertigini & Epilepſiæ, quæ ſæpiſſime à nimia lymphę effuſione in cerebrum oriuntur, item oculorum morbis, aurium ſuſurris; idque genus invaletudinibus aliis: præſertim ſi peritus Artis ſuæ Medicus adhibeatur qui penetralia & morbi & remedij ſcrutetur. Quod ſi quis miretur tantos à levi infuſione hujus herbæ produci effectus, ſanarique morbos remediis cæteroquin efficaciſſimis vix curabiles, is duo conſideret velim: remedia nimirum uſualia ut ſunt Thé & Café, qualitates ſuas inſenſibiliùs & tutius imprimere cæteris remediis, julepo putà, Apozematis, & emulſionibus, quoniam longiori tempore adhibentur. Tum etiam quod abſque ullâ violentiâ operen-

tur, non debilitando ſtomachum, emeticorum inſtar & purgantium, non exhauriendo vires & ſpiritus, ut ſudorifica, & phlebotomia, nec faſtidium ægrotis pharmacorum ad inſtar ordinariorum procreando. Inſuper ſicuti morbi noſtri maximam partem variis in victu erroribus debent ortum, conſtat potum ita familiarem & naturæ ita convenientem ægrotum ſanaturum potiùs quàm ullum aliud præſidium cujus uſus non ita frequens, nec naturę ita amicus. *a*

a *His omnibus addatur, quod folii Thé energia non ita ſit infirma, quin ſi paulo ſaturatior fuerit infuſio, ſc. vel per copioſiùs adhibitum illud vel per longiorem in aqua moram, liquor emeticus evadat; Unde ſatis patet illud particulis acrioribus præditum eſſe, ac proinde minus mirum ſit ſi etiam parciſſimè adhibitum, nervis ſtomachi vellicandis, perque eos toti nervoſo generi, ſpiritibuſque eorum genuinis hoſpitibus, excitandis; imò ſi tunicis viſceris conſtringendis & à mucoſitatibus extraneis liberandis, aptum ſtatuatur.*

CAP.

CAP. V.

De virtutibus Thé in morbis stomachi, in Podagra, Calculo, dolore colico, morbis lienis, Rheumatismis, morbisque aliis, & de Thé cum lacte.

THé non capiti solum, inquit P. de Rhodes; sed & stomacho digestionique juvandæ mirificè inservit, ideò à prandio ordinariè assumitur: dormiturus eo à cœna non utatur. Cur stomachicum sit facile intelligere est, cum omnia amara talia sint maximè si simul sint astringentia. Ejus ergo nimiam fermenti stomachi aciditatem amaritudo corrigit, stypticitas verò fibras à quarum relaxatione diversa progignuntur mala constringit. Notandum quòd in hanc rem feliciùs operabitur, si non tantum infusio paretur, sed & ebullitio levis, quoniam amaritudinem & stypticitatem quæ terrestri non spirituosę parti inhærent hoc pacto facilius deponit. Eodemque in casu etiam Japonensium methodum in substantia hauriendi pręferendam censeo. Eximius D. Monin Medicus

Grationopolitanus ſuis ægrotis maſticandum & comedendum folium preſcribit, in ſtomachi acoribus ructibuſque acidis, eoque modo certiùs vim exerere quàm epotum teſtatur. Ejus loco ſtomachi roborandi cauſâ, utuntur Hiſpani ſucco *Cachou*, cujus etiam notitia in Galliam ab aliquot annis pervenit. Succus eſt aſper, amarus atque ſtypticus, allatus ajunt quidam, ex Japonis, ſed verius ex Indiis, Putant eſſe ſuccum expreſſum ex *Areca*, quæ eſt arbor illic notiſſima cujus folia maſticare ſolent. Ex eo morſelli ſive grana cum ſaccharo & pauco ambaro griſeo formantur, quos à paſtu maſticare ſolent. Nec malè Café & Thé potui ſociatur, cum ſtomachi coctionem pariter juvet.

Correctis digeſtionis primæ erroribus eliminantur affectus inde pendentes, ſtomachi dolor, colica paſſio à crudis humoribus aut flatibus incluſis, diarrhæaque ab indigeſtione & chyli corruptione. *Mandeleſo* in Itineratio ſuo ad Indos vim habere hanc herbã Thé ſtomachum & viſcera roborandi ſuâmet experientiâ confirmat, narrans ſe importunâ diuturnaque diarrhœâ illius potu ſanatũ fuiſſe, *Olearius*, *Guillielmus Leyl* Danus, à Si-

mone

mone Paulli citatus, aliique plures ſcriptores de hiſce conveniunt. Aſt ejus alia nõ contẽnenda ab iis celebratur proprietas, à nephritide ſcilicet, calculo & arthritide preſervandi. Idque eò magis prę́ſumitur quòd Chinenſes Thé potu indulgentes, hiſce affectibus non ſunt obnoxii

Thé, inquit P. de Rhodes, renes ex-“ purgat, & corpus ab arthritide & cal- “ culo præſervat, & hęc eſt, ni fallor ra- “ tio, quare in illis regionibus ignoti ſint“ hi morbi. “ “

In hanc rem Martinus Martinius in “ Atlante Chinenſi hæc fatur. Calidum “ ſemper, inquit, potant Chinenſes, ſive “ aquam, ſive vinum, ſive oryzæ deco- “ ctum. In his liquoribus calidis cele-“ brem ſuam *Cha* infundunt, calideque “ bibunt. Ubi huic calido potui fui aſ- “ ſuetus, Europæos vituperavi qui frigido“ ita delectantur. Chinenſes enim calido “ potu non ſolum ſitim extinguunt, ſed “ & humiditates ſuperfluas exſiccant. “ Inde fit ut ferè nunquam ſpuant, nec “ doloribus nephriticis, aut ſtomachi “ cruditatibus, ſicut Europæi, tententur, “ tot tantoſque morbos qui apud nos “ graſſantur, calculoſam renum arenam, “ podagram, chiragram, ſimileſque affe- “ ctus neſciant. “

 Aſſe

Asserit etiam Tulpius vulgarem inter Chinenses opinionem esse, hanc plantam sibi à Diis donatam vitæ prorogandæ ad extremum senium & malorum avertendorum causâ sanitati insidiantium; eamq; nō solùm corpora vegeta reddere, à calculi doloribus præservare, quibus ajunt neminem illic tentari, sed etiam capitis dolores, rheumata, ophtalmias, catharros in pectus ruentes, asthma, dyspepsiam, tormina & lassitudinem curare.

Hos effectus non mirabitur, quisquis observaverit ea omnia quæ renes expurgant & serum minuunt, modò calorem aut debilitatem in visceribus non relinquant, præstantissima esse ne arena, phlegmavè calculi parentes generentur, neve arthritis aut rheumatismus prehendant. Hinc commendantur omnia diuretica in hisce affectibus. At inter diuretica non minimum obtinet locum herba Thé, cujus nimium usum, observârunt quidam, urinæ copiosum fluxum, & vulgò dictum Diabetem aliquando excitasse. Medicum nimis agerem, si rationes afferre studerem quare sit diuretica. Unum duntaxat addam, quod Sponius noster observat ex Hippocratis Aphorismô nonô, sectionis iv. *res odoratas esse diureti-*

diureticas, quia constant partibus penetrantibus & volatilibus, quæ viscosos humores in serum liquant, aptioresque reddunt ut urinas exturbentur. Sicuti autem observatum est diuretica veluti cappares, ciceres, tamariscus & vinum album, splenica esse, unde ea commendat Hippocrates; ita Chinensium Thé horum viribus donatum, & amaritie sua lienis acidum fermentum mitigare potens, in lienis morbis non exiguæ futum est utilitatis.

Subjungere possem complures morbos quibus Thé non secus ac Café potus conveniens est, veluti lumbricos, vapores hypochondriacos & hystericos, palpitationes, aliosque; sed repetenda forent permulta quæ in priori Tractatu jam dixi. Sufficiat notare à recentiori Autore inter Febrifuga fuisse collocatum, ut pote saltem febricitantibus non inutile. Easdem etiam conjecturas de lacte herba Thé imprægnato, ac de lacte caferato, repetere possem: nec enim pectoris morbis minùs convenire videtur. Hanc mixtionem Chinensibus debemus, qui hoc modo præparatum advenis aliquando propinant. Tartari & Chinenses nobiles, inquit Autor legationis Belgi- "

cæ, foliorum Thé pugillum aquæ ferventi injiciunt, deinde isti aquæ quartam lactis partem cum pauco sale ad- "
miscent, sicque palato suo admodum "
gratam propinant. At si salis loco saccharum addas, potum non solùm utilem, sed, & gratissimum efficies, sicque si cui ægro conveniat, delicato ac pergrato remedio curabitur, quod in Medicina, pace Medicorum & Pharmacopæorum dixerim, perrarum est. Imò sunt quidam pectoris affectus, in quibus Thé lacti admixtum caferato lacti præferendum, præcipuè sanguinis sputo & tussi ex qualibet ferè causa pendentibus. Illud enim adstrictione sua vasorum extrema anastomosi aut diabrosi adaperta obturare valet, cùmque partibus igneis torrefactione sicuti Café non imprægnetur, sanguinem æquè volatilisare nequit, nec ita aptum reddere qui ex arteriis aut venis in pulmones effundatur.

Eadem ratione dysenteriæ & diuturnæ diarrhϾ non minùs convenit, ubi opus est humores cicurare, nutritioni destinatas partes roborare, serumque acre absorbere, morborum istorum parentes comitesque. Hæc sanitati commoda methodus videtur. Post purgationem, si necessaria

cessaria videatur, sane lactis vaccini calicem, quam leviter ebullire sine, ut partes butyrosas pulmonum bronchia infarcire aptas eximere queas: huic aquæ cyathos duos in quibus drachma Thé fuerit infusa admisce cum sacchari semuncia, & calidè propina, continuando per mensem unum aut alterum, si inde bene se habeat æger, iterandoque singulis quindecim diebus leves & gratas purgationes ex unciis duabus cassiæ conditæ, vel drachmis sex salis Polychresti Rupellensis D. Saignette. *a*

a *Non videmus quid virium possideat sal illud D. Saignette quod in nostro sale polycrestô, vulgari modô præparatô, non reperiatur: imo minùs multò purgans est, ut millies experti sumus. Dicunt colicos dolores non ita facilè procreare, sed ego vidi quandoque inde atrociores munatos nulla etiam subsequuta dejectione. Eaque propter nostrum probè confectum semper ego præferam; alium tamen non sic improbans, quin potiùs delicatioribus quibusdam propter saporem minùs paulò amarum ac acrem si modò iis ad debiliora medicamenta solvatur alvus, conducibilius forsan credam.* * *De*

* *De foliorum Thé effectibus hac rursus Corollarii locô ex Clarissimô Raio adducemus.*

Tincturam è foliis Thee mediante aquâ calidâ, extrahi vulgo notum est. Ejus potum aliquando quibusdam conducere negare nolo; tamen ut eum omnibus utilem adduci nequeo: quippe verisimile videtur emolumenta quædam Thee adscripta ab aquâ calidâ potiùs esse deducenda. Hunc p tum quibusdam nocuisse videtur experimentô sæpiùs probatum: inter alia hoc patet sequenti historiâ. Mulier vegeta & sana, potui Thee addicta, conqueritur de frigore acri interiora concutiente, præsertim noctu, quod à Thee potu derivandum putat hanc ob causam, quia eô potissimum corripitur ubi huic potui indulsit. Memini ante aliquot annos virum robustum conquestum esse de frigore acri in abdomine, quod etiam potui Thee, quem quotidie sumebat imputat. Hæc prædictus Auctor ex communicatione De Hulse *affert.*

Experientiam quam de se ipsô adducit Clar. Ioh. Muys in Podaliriô suo redivivô, qui scilicet ex potu Thee, & præcipuè Café à Cephalæa liberatus sit, imô ab omni aliô incommodô, sibi antea familiari, immunis postea vixerit, iam vidimus ubi de Café.

Café. Nos quod attinet non semel persentiimus quòd haustô unô aut alterô infusionis Thee, etiam melioris notæ, cyathô tota die subsequenti & tremuli & nauseabundi essemus, unde ab illo quasi constitutioni nostræ minus apto, inposterum abstinuimus.

In aquæ cyathis quatuor dissolutis, & intra semihoræ spatium hauriendis.

Hæc de Chinensium Thé habebam dicenda, cujus quidem non minùs ac Doctor Simon Pauli, abusum improbo: frequentiorem nempe ejus compotationem. Calor enim nativus instar flammæ lampadis oleo consumpto extinguitur: faterique necesse est immoderatum Thé sicuti vini, potum, humidum nativum citò nimis absumere posse, caloremque ac vitam extinguere. Vitiosa non solùm extrema sunt in Morali Philosophia, sed & in Medicina. Virtus medium tenet, felixque sanè qui documentum hocce mordicus retinet.

Finis Tractatus de Chinensium Thé.

TRACTATUS DE CHOCOLATA.

Cap. I.

Quid sit Chocolata; & examen ejus ingredientium.

ITA invaluit in Europa Chocolatæ potus, ut non amplius quasi Americæ familiaris sit censendus, etsi ejus illic natalia celebrentur. Non abs re igitur, sicuti Café & herbæ Thé, hujus compositionem & vires in examen revocabimus, utrumvè omnia quibus extollitur elogia mereatur, & quibusnam conveniat. Id jam eruditorum quorundam Medicorum stylum exercuit: *Bartholomæi* nempe *Marradon* Hispani, & *Antonii*

pag. 132

arboris
Cacao
fructus
Cacao
Fructus Cacao

Antonii Colmenero Andalusij, nec non *Renati Moreau* Parisiensis Regij Professoris, qui prædictorum Tractatus in Gallicum vertit, & notis illustravit. Ab eo tempore curiosus Peregrinator *Thomas Gage* Anglus diu in America commoratus, dissertationem de Chocolata suis inseruit relationibus. Iis aliquid superaddere vix cogito, cùm non exiguam ejus notitiam habuisse videantur. Fungor fere interpretis officio, ex iis quod optimum videbitur seligendo, at nec scrupulosè nimis eorum verbis affixus, nec opinionis eorum servus esse cupiens.

Vox *Chocollati* aut uti nos pronunciamus *Chocolate*, purè est Americana. Oritúrque ut nonnulli censent, ex sono *Choco, Choco*, quem edere videtur in coctionis præparatione, & voce *Atte* sive *Atle*, quæ Mexicanis est *aqua*. Sic rudes isti populi res nominare solent vocibus quibusdam sensibiles ideas exprimentibus: ita initio Europæos *Tonitrui filios* vocabant, ob sclopeta nostra: Epistolam, *album* quid *Ingenio præditum*, ob ea quæ legentes edocet. Fortè etiam & verisimilius quia *Cacao* basis est Chocolatæ ex hac voce cum *Atle* facta est *Chocolatle* quasi *Cacaoatle*, aqua Chocolatæ.

Hæc

Hæc minoris ſunt momenti quàm diſquiſitio de ipſamet Chocolata. Sciendum ergo ſpeciem eſſe ſolidæ paſtæ ex variis ingredientibus cujus præcipuum eſt *Cacao*, ex qua paſta liquore aliquo dilutâ potus paratur palato gratus, ac ſanitati perutilis. Ecce numerum & doſim ingredientium juxta *Marradonem*.

"℞. Fructus *Cacaos*, num. 700.
"*Sacchari* ℔iß.
"*Cinnamomi* ℥ij.
"*Piperis Mexicani*, *Chilles* ſeu *Pimiento* dicti, grana xiv. *cariophyllorum* ℥ß.
"*Vanillæ* tres ſiliquas, vel ejus loco ſem. *aniſi*. ℥ij.
"*Achiotæ*, avellanæ magnitudinem.

"Quidam, inquit, addunt parùm aquæ "Naphæ, moſchi vel ambari griſei gra-"num unum, vel ſcolopendrii pulverem. Ex hiſce ingredientibus *Colmenero* exulare vult cariophyllos, moſchum, ambarum & aquas odoriferas, & è contrà iis ſuperaddit *Amygdalanas*, *Avellanas*, *Roſarumque Alexandrinarum pulverem*. His quoque in America addi teſtatur *de Laët arboris* cujuſdam *reſini feræ florem* odoratum inſtar arantiorum, & ſiliquam *Tlixochitla* vocatam: imò & Turcicum frumentum

mentum *Mays* dictum, *Milium Indicum*, & *Orejevala*. Est ergo inter Autores aliqua discrepantia in Chocolatæ compositione, quæ pro locorum usu aut pro cujusque sapore diversimodè paratur. Jam hæc ingredientia sigillatim examinemus, antequam præparationem & mixtionem describamus.

CACAO.

Arbor quæ hanc nucem fert ab Americanis vocatur *Cucahuaquahuitl* ut ait *du Laët* Hist. Occident. lib. 7. c. 2. & *Ximenes* in plantarum & animalium Americæ descriptione: sive *Cacaotal*, ut observat *Thomas Gage* Anglus. Altitudinis & magnitudinis est Arantiorum arboris, foliáq; non dissimilia, sed paulò majora habet. *Herrera* Castaneæ foliis ea comparat. Figuram consule initio exhibitam, quam ex Musæo Vormiano excerptam sculpi curavimus. Hæc arbor ita delicata est, solumque in quo nascitur ita calidum, ut Americani, ne radiis solaribus aduratur, primò arborem quandam *Atlinam* dictam, plantare soleãt: dein ubi in sufficientem altitudinem crevit quâ satis umbræ emittere possit, sub ejus ramis *Cacao* plantant, ut scilicet obumbretur & à radiis solaribus defendatur, quam Atlinam ideo *Cacao matrem* vocant, nulli quippe alii usui destinatam.

Fructus *Cacaotal* nudus non succrescit, sed siliquâ cannulatâ tectus & circumvestitus, non secus ac nostri melopepones. Hos fructus *Cacahuacintli* nominant. Continent autem copiam non exiguam nucũ *Cacao*, quę sunt amygdalarum majorum mole, sed cõpactiores & palato gratiores. Viginti aut triginta, imò & quadraginta, singulis siliquis continentur. Unaquæque nux in duas dividitur partes simul apprime junctas, quas tegit alba quædam pellicula, succo quodam refrigerante & humectante prægnans, qui ab Americanis mulierib. in delicias sugitur.

Colmenero & Thomas Gage duas *Cacao* species numerant, Duæ sunt, in-" quit ultimus hic Autor, *Cacao* species: " vulgare unum coloris obscuri subrubri, " rotundum & in extremitate punctatum. " Alterum *Patlaxe* dictum priori latius, " crassius & desiccans magis, pretióque " minori. Somnum potentiùs arcet, & " ideo parùm in usu, nisi inter plebeios. "

Dominus Moreau quatuor species esse ait. Prima, inquit, vocata *Cacahua* " *quahuitl* omnium maxima & fructuum " feracissima. Secunda ejusdem nominis, " medioctis magnitudinis, fructus ha- " bens minores. Tertia adhuc minor "

Xuchi-

Xuchicacahuaquahuitl, cujus fructus "
extrà rubri, intus aliis similia. Quarta "
Tlalcacahuaquahuitl omnium minima, "
fructúmque minimum ferens, colores "
quanquam ab aliis non diversum. Om "
nes autem isti fructus iisdem pollent "
viribus, eidémque usui inserviunt, "
quanquam ultimus potui, cæteri com- "
mercio sint aptiores. "

Hæ *Cacao* nuces saporis sunt medii inter dulcem & amarum, ad asperum & astringens accedentis. De earum qualitatibus hæc Colmenero & Thomas Gage referunt. Quamvis *Cacao* ut alia mixta "
de quatuor elementorum qualitatibus "
particeps sit, vulgatissima tamen inter "
Medicos opinio est frigidum & siccum "
esse, sicuti Terræ elementum, & per "
consequens qualitatis astringentis. Ve- "
rum quia de aliis elementis, & præci- "
pue aëris calidi & humidi etiam est par- "
ticeps, inde fit ut partes unctuosas ha- "
beat, ex quibus butyri quædam species "
elicitur, quâ Americanæ fœminæ fuci "
instar faciem sibi perungunt. "

At, inquies, quo pacto *Cacao* frigidum & siccum statuitur, dein calidum etiam & humidum? Responsum non est difficile.

Mixta

Mixta variis constant partib. veluti rhabarbarum partes habet calidas & purgantes, alias siccas & stypticas, ideóque frigidas ac terrestres: ita & chalybs naturâ siccus, frigidus, & astringens, habet tamen partes aperitivas, subtilesque. Sic Galenus libro iij. de simplicium medicamentorum qualitatibus, in plurimis agnoscit varias & oppositas simul facultates in uno & eodem subjecto, & cap. xv. ejusdem libri, exemplum affert jusculi Galli veteris quod alvum laxat, cùm ejus caro constipandi vim habeat. Et capite xvij. lib. j. de simpl. Medicam. aliud exemplum profert lactis nempe in quo tres partes naturâ diversâ separabilésque reperiuntur: caseosa quæ alvum constipat, serosa quæ purgat, & butyrosa quę anodyna est. Pariter in musto tres reperiuntur diversę, fæces crassiores & terrestres, altera levior spumosa, tertia purior quæ proprię vinum est, colore, aliísque accidentibus distinctę. Inde fit ut alimenta etsi simplicia quatuor humores in corpore generent temperie, substantiáque diversos, plúsque aut minùs bilis, verbi gratiâ, aut pituitę, prout illud alimentum, plùs aut minùs tali humori conforme erit. Inde concludere possumus, ubi teritur & agitatur Cacao,

varias

varias partes quibus à natura donatur, hac arte intimè uniri, ita ut unctuosæ, calidæque ac humidæ terrestribus commixtæ eas temperent & corrigant, minúsque astringentes reddant, calidioréſque; quod patet ex Chocolatæ præparatione, dum igni admovetur & ligno denticulato probè agitatur: tunc enim animadvertas pinguem ſpumam elevari, quæ partem illam aëream, butyrosámque teſtatur, prius in Cacao nucibus ſepultam, coctione verò & motu elevatam.

Inde eorum error arguendus, aſſe-" runt Chocolatam obſtructiones parere, " quia Cacao aſtringens eſt: quaſi vero " hæc ſtypticitas intimâ mixtione dum " teritur non corrigatur ac temperetur. " Adde quod alia tot recipiat ingredien- " tia calida, ut potius aperiat & attenuet, " quàm obſtruat. Hæc ulteriùs veritas pa- " tet, ex ipſomet *Cacao*: Si enim quis co " medat, ut ſolent Americanæ mulieres, " abſque tritu & compoſitione, qualem " in Chocolata habemus, tum ſane ma- " gnas parit obſtructiones, pallidúmque " & lividum faciei colorem, non ſecus ac " in virginibus Chloroſi & picâ labo- " rantibus, quo quidem vultûs colore " gaudent Hiſpanæ, etſi ab iſtis rebus "
oppi-

oppilantibus oriatur, sanitatémque de- "
struentibus. "

Unô verbô, ex supradictis fatendum nucis *Cacao* partem frigidam ac terrestrem, ab oleosa calidáque temperari, Oleum enim & quidquid oleosum est; sulphureum & inflammabile est, ideoque calidum, tum etiam adjectis aliis Chocolatæ ingredientibus, eandem partem stypticam & terrestrem non mediocriter corrigi; sed hæc fusius in capite iij.

SACCHARUM.

SAccharum Chocolatam subingreditur, non solum ad saporem acerbum Cacao & aliorum simplicium hujusce compositionis temperandum, sed etiam ad ipsius conservationem, ut in vulgaribus conditis. Id tamen non obstat quominus si vetustior sit compositio tandem vermiculos contrahat, qui non secus ac vetustum caseum illam utrobique perforant, præcipue si in loco humido detenta fuerit, aut nimia sacchari quantitas sit addita.

CIN-

CINNAMOMUM.

CInnamomum quo in Chocolatæ confectione utebantur in America ante Hispanorum adventum, non erat cinnamomum orientale in illis regionibus adhuc incognitum. Illud proculdubio usurpabant quod apud Monardem lib. de plant. cap. 25. describitur, quódque arbor est mediocris magnitudinis folia lauro similia habens, fructum instar pileoli violacei ferens. Hic fructus saporem & odorem orientalis Cinnamomi refert, insipidô & inodorô cortice. Utuntur in ferculis pulveratô. Stomachum roborat, flatus dissipat, pravum oris odorem corrigit, cor reficit, & colicam sedat. Ita non inconsultô Chocolatæ admiscetur, ut pote qui attenuare & subtilisare terrestres Cacao partes & ejus stomachicam vim augere potens est. In ejus locum verum Cinnamomum Ceylonicum, qualitatibus iisdem pollens substitui potest: sed in eo casu dosis minuenda, quia cùm sit Americano validius, unciæ duæ in præscripto requisitæ, nimium essent.

CHIL-

CHILLES *sive* PIPER MEXICANUM.

CHilles sive Chilli duo sunt genera, Orientale quod est Zingiber,& Occidentale aliàs Piper Mexicanum seu de *Tabasco* dictum quia in illa novæ Hispaniæ provincia copiosè crescit. Hujus quatuor species recenset *Columero*. Prima est *Chilcotes*, secunda *Chiltepin* cujus grana exigua sunt,at sicuti primæ speciei acria & linguam fortiter pungentia. Tertia *Tonachiles* mediocriter calida & amara,quę non secùs ac alij fructus cum pane manducari potest,& in solis pullulat Mexicanis paludibus. Quarta *Chilpatblaga* latitunis majoris,sed minoris acrimoniæ quàm duarum priorum specierum : tertiâ verò specie sapore acutior. Et hæc in Chocolatæ compositionem assumuntur.

Multò plures species numerat Eusebius *Nierembergius* cap.80. lib. xv. Hist. Naturalis : *Du Laet* in ult. cap. lib. v. ait hunc fructum ex arbore domestica *Xocoxochitl* procreari,cujus folia odorata,flores rubri sicuti balaustia,ejusdem ac flores arantiorum odoris , pergrati & dulces, fructus rotundi & racematim ex arbore pen-

peñdentes, primò virides, mox rufi, tandem nigri, guſtû acres, ſuaveolentes, calidique & ſicci in terrio gradu, ita ut Piperi ritè ſubſtitui poſſint.

Multi tamen ex hac compoſitione Piper eximunt, quia nimis calidum & acre: proptereâque Medici vix Piper rotuñdum niſi integrum ægris ſuis præſcribunt, hoc enim modo ſtomachum calefacit, & roborat, nec tamen viſcera in quę non permeat, excalefacere valet, cùm è contra pulveratum calorem ac ſitim intolerabilem pariat. Revera enim plurimi Chocolata utentes, poſtquam obſervârunt ſe ab ejus uſu excalefieri, ſibíque in facie puſtulas & jonthos excitari, meritò ab ea Piper cui hunc effectum tribuebant, exulare juſſerunt.

CARIOPHYLLI.

NOn pauci etiam in hac compoſitione abhorrent à Cariophyllis, forte quia alvum conſtipant, quanquam aliàs ſint ſtomachici, & aliis optimis qualitatibus donati, quibus ut pote notiſſimis non inſiſto.

VANILLA.

VAnilla, quam alij Mecusuchil vocant est siliqua odore suavi, gustúque acri stomachum & cor roborat, glutinosos humores incidit & attenuat, potentérque venenis resistit. Cum Tabaco commixta ejus ingratum fumi odorem corrigit. Fusè describitur apud *Eusebium Nierembergium*, & *de Laët* lib 5.cap.4.

ACHIOTA.

SUccus est inspissatus ex fructifera arbore *Achiotl*, aliis *Changuarica* aut *Pamaqua* dicta. Eam sic describit *Ximenes* referente de Laët l.5.c.3.& Nieremberg.l.15.c.48. Arbor est persimilis ma- "
gnitudine, trunco & formâ Arantio- "
rum arbori folia colore & acerbitate "
ulmi folia referunt; cortex, truncus ac "
rami rufi sunt ad viride accedentes; flo- "
res in quinque folia distincti stellifor- "
mes coloris albi purpurei; fructus pri- "
mo castaneæ cortici similes, formâ & "
magnitudine parvæ amygdalæ viridis, "
quadrangulares tamen & qui maturi "
sponte aperiuntur, granáque instar "
uva-

uvarum ſed rotundiora continent. Americani magno hanc arborem pretio habent, juxtaque ſuas ædes plantant. Toto anno virideſcit, & vere fructum emittit, quo tempore cæditur arbor. Ex ligno, ſicut ex ſilice, ignis elicitur; cortex eſt aptiſſimus funibus parandis, qui cannabinis fortiores ſunt. Ex ſemine tinctura conficitur rubro ſaturata, quâ Pictores utuntur. Uſum quoque habet illa in Medicina, quia frigidæ qualitatis eſt pota cum aliqua ejuſdem facultatis aqua aut exteriùs applicita, febris temperat ardorem, dyſenteriamque ſiſtit. Tandem omnibus potionibus refrigerantibus, & ideo Chocolatæ utiliter admiſcetur ſaporis & coloris gratiâ.

Achiota, inquit *Thomas Gage*, in cujuſdam arboris rotundis ſiliquis ſuccreſcit, quæ granis rubris refertæ ſunt, ex quibus paratur Achiota, quàm primò in maſſam redigunt, mox exſiccatam in globulos, placentuláſve efformant quas in foro venum exponunt. *Achiota*, paulò ſuprà ait, qualitatis eſt penetrantis & attenuantis, ut ex Americanorum

" Medicorum praxi patet, qui expe-
" rientiâ edocti, illam quotidie ad in-
" cidendos & attenuandos crassos vis-
" cidósque humores asthmatis & dy-
" furiæ parentes præscribunt, in om-
" nibusque pectoris aut viscerum alio-
" rum infarctibus, ac similibus mor-
" bis utiliter usurpant.

AMYGDALÆ.

Existimat *Colmenero* non malè aliis Chocolatæ ingredientibus adjungi amygdalas, sed Americanas intelligit ab Acosta ita descriptas hist.
" nat. l.4. c.29. Est alia, inquit, Cocos
" species, quæ intra nucleum maxi-
" mam copiam habet fructuum quo-
" rundam instar amygdalarum, & non
" secus ac grana pomi granati disposi-
" torum: Quæ amygdalæ Castiliensi-
" bus triplò majores sunt, sapore non
" admodum diverso quanquam acer-
" biore, humidæ pariter & oleagino-
" sæ. Cibus non ingratus est, locoque
" Amygdalarum in America utuntur
" ad massapanes aliásque cupedias
" conficiendas. Vide si velis, plura quæ
de his disserit, parvæ ad rem nostram
utili-

utilitatis. Convenire autem videntur meliùs ac Indicum frumentum, miliumve, quæ nimis flatuosa sunt, cùm hæ moderatè calidæ, succique sint delicati, siccæ præsertim. Virides enim & recentiores hinc repudiandæ.

AVELLANÆ.

Americanas avellanas ita describit Acosta, lib. de aromat. cap. 18. Avellana, inquit, arbor est maxima, " recta, rotunda, tenuis & fungosa. Fo- " lia longiora & altiora palmâ Cocci- " ferâ habet, ex Arboris summitate " enascentia, inter quæ virgulæ flo- " ribus albis ferè inodoris onustæ pul- " lulant, ex quibus fructus *Areca* nas- " citur, nucum magnitudine, exigui " ovi gallinacei formâ, quem viridem " aliquando cum *Bethel* foliis masti- " cant, aut ad solem siccatum cibis ad- " miscent, potionibusque adstringen- " tibus.

Hasce avellanas eligit Medicus Ledesmensis, qui de Chocolata scripsit. Ab amygdalarum qualitatibus non recedunt, sed magis siccæ & biliosæ sunt. Igni leviter torrefactæ stoma-

chicæ sunt, & vapores in cerebrum ascendentes reprimunt. Itaque flatibus, & fumis ex hypochondriis sursum elatis rationisque sedem impetentibus apprimè conveniunt.

MAYS, Sive FRUMENTUM INDICUM, & MILIUM.

" MAys & Milium in Chocolatæ
" confectione malè, inquit *Col-*
" *menero*, à quibusdam assumitur, u-
" trumque enim flatuosum & melan-
" cholicum, idque videntur dunta-
" xat avaritiæ causa præstare, eo quòd
" minimi sint pretii. D. *Moreau* hujus
" commentator asserit Americano-
" rum *M'ays* nihil aliud esse quàm fru-
" mentum Indicum in Gallia satis no-
" tum, & à *Ximene* ita descriptum.
" *Mays* differentia à spicarum colore
" sumitur, quas vulgus *Mazorcas* vo-
" cat. Aliæ enim albæ, aliæ rubræ,
" aliæ ferè nigræ, purpureæ, cæruleæ
" & coloris variegati: quod de exte-
" riori cortice intelligendum, alba
" enim farina est. Inter autem fru-
" menta omnia temperatum est ac
" polytrophum. Propterea qui craf-
" sum

ſum & viſcoſum alimentum eſſe vo- "
lunt, obſtructionéſque parere, val- "
de hallucinantur, Barbari enim qui "
eo utuntur nullis affliguntur obſtru- "
ctionibus, pallidóve colore: aſſe- "
runt è contra facilè digeri, & appeti- "
tum acuere, imo ſe ante Hiſpano- "
rum adventum nephriticos dolores "
ignoraſſe. Tandem nullum præ- "
ſtantius inter eos remedium in acu- "
tis morbis eſt, pectoris amicum, diu- "
reticum, innoxiumque, quàm *Mi* "
lium Indicum ſive *Panetum*, à Dale "
champio, Lobelio, Dodonæóque "
deſcribitur, quos conſulere licet. "

OREIEVALA.

O*Rejevala* flos eſt ab Hiſpanis vocatus *Flor de la Oreja*, propter ſimilitudinem ejus cum aure. Folia intus purpurea, extrà viridia habet, odorata, aromatica, calida, ex arbore quadam provenientia, quam *Xuchimacutzli* ſeu *Huchmacutzli* Mexicani nuncupant.

FLOS RESINOSÆ ARBORIS, & SILIQUA TLIXOCHITL.

OBservat D. *Moreau* in notis suis ad *Colmenero* Tractatum, eum aliqua ingredientia omisisse, florem nempe cujusdam arboris resiniferæ, & gummi instar styracis ferentis: qui quidem flos arantiorum similis, suaveolens & stomachicus, quem Americani Chocolatæ inferunt: item siliquam *Tlixochitl*, quæ est herba repens, plantagini similis habens folia, sed longiora & crassiora; Arboribus instar hederæ adhærens, easque amplectens Siliquas ferens longas ac ferè rotundas, balsamum Hispaniæ novæ redolentes, pulpâ nigrâ & seminibus instar papaveris plenas, in aqua maceratas potenter diureticas.

Hæ Autorum varietates ostendunt Chocolatæ ingredientia non esse fixa, quæ adduntur, detrahuntur aut immutantur, pro variis conficientium intentionibus. Vulgus Nigrorum & Americanorum, nihil præter *Cacaos, Achiotam, Chiles & Anisum* accipiunt. Alii cinnamomum redolere volunt.

Alii

Alii dulcem, alii acrem esse cupiunt. Inde fit ut varii coloris, variique saporis reperiatur: diverſique pretii & effectus. Chocolata in his regionibus composita nimis insipida Americanis, apud illos verò confecta nobis intolerabilis foret, palatumque nostrum nimium pungens. Optima tamen, si meliorem audiamus Europæorum partem, in urbe Cadix conficitur, præcipuè si quis præcautione mihi familiari utatur, si numerum nempe & dosim ingredientium quæ optat composituro mittat, fidoque committat viro, qui si non illius sit professionis, saltem sub oculis suis confici curet. Alioquin Mercatorum, propolarúmque sublestam subeas fidem, qui raro optimam habent. Inde illius urbis cives, qui probam habere cupiunt, domi curant conficiendam.

CAP. II.

Præparatio & mixtio simplicium ad Chocolatæ compositionem, tum & bibendi modus.

CAcao & alia quæ Chocolatam " componunt, inquit *Colmenero*, "

“contundi & teri debent in mortario,
“aut super lapide lato & polito, quem
“in Indiis Occidentalibus *Metatl*, vel
“*Metate* vocant, huic usui destina-
“tum. Sed antequam terantur probè
“siccari & torrefieri ad ignem opus
“est, ut faciliùs pistentur, Achiotâ ex-
“ceptâ: Sed curandum est ut conti-
“nuò in torrefactione moveantur, ne
“adurantur, nigrescant & amaref-
“cant, quò vis eorum periret. Cin-
“namomum & piper Americanum, si
“addere velis, primò teri debent, si-
“mulque cum pipere anisum, & ul-
“timò, sed sensim, *Cacao* per duos
“aut tres dies ejus trituram iterando
“super lapide. Singula autem sigil-
“latim terenda; dein omnia pulvera-
“ta cum *Cacao* in vase cochlearis ope
“miscenda, parandáque massa quæ
“teritur iterum super prædicta lapi-
“dea tabula *Aletata* dictâ, levi suppo-
“sito igne, ubi mixtio probè facta, vi-
“tando nimium calorem ne butyro-
“sæ partes resolvantur ac dissipentur.
“Observandum etiam simul cum *Ca-*
“*cao* addendam in trituratione *Achio-*
“*tam*, ut faciliùs color concilietur.
“Pulveres omnes excepto *Cacao* seta-
“ceo

cæo trajiciendi sunt: Sique Cacao "
cortex eximatur delicatior & gra- "
tior erit confectio. Tritis & incor- "
poratis omnibus, cochleari massa il- "
la ferè liquefacta extrahetur, forma- "
bunturque tabellæ pyxidibus in- "
cludendæ, quæ ubi simul ac refri- "
gerabuntur indurescent. Priùs ta- "
men chartæ aut magnis quibusdam "
arboris foliis, veluti Platani Ameri- "
canæ, affundenda massa, & tabellæ "
formandæ atque ad umbram siccan- "
dæ, postea eximendæ & in pixidi- "
bus ligneis reservandæ. *a.*

a. *Nos aliquando Chocolatam præparari curavimus, quod facilè conficiebatur trito probe fructu Cacao in mortariô æneô excalfactô; sic enim per se humescebat, saccharoque excipiendo quàm maximè accommodum fiebat. Saccharum ad lubitum, ut & alia ingredientia admiscebatur, sed non ut amittebamus Vanillam, cujus virtutes ut & sapor sunt peregregia.*

Non minor est diversitas in potu Chocolatæ parando. Mexicani eum parare solent cum *Atolla*, quæ est Frumenti Indici farina in aqua diluta & cocta, antiquissimus eorum potus. Varios Atollæ præparandi modos à *de*

Laët descriptos l. 7. c. 8. hîc recensere supersedeo, cùm in istis regionibus potus sit ignoratus, flatuosus ac malè sanus.

" Sunt alii Chocolatæ bibendæ mo-
"di, inquit Thomas Gage, primò
"enim dissolvitur in aqua frigida, &
"ligno denticulato agitatur; spuma
"elevata in alio reponitur vase, reli-
"quum cum sufficienti quantitate
"sacchari igni apponitur, & ubi ad-
"huc calidum est spumæ priùs separa-
"tæ affunditur, totumque epotatur.
"Sed vulgatissimus parandi modus
"hic est. Aqua bulliens infunditur
"crateri quem ebibere cupis ad medie-
"tatem, inde Chocolatæ tabella una
"aut altera dissolvitur, donec inspis-
"sata satis appareat, mox probè li-
"gno denticulato agitatur & in spu-
"mam vertitur, tandem reliqua crate-
"ris medietas aquâ calidâ cum sac-
"charo repletur, propinatúrque, co
"medendo priùs aliquid conservæ
"aut massepanis Chocolata intincti.
"Alius adhuc est modus in Insula
"præcipuè S. Domingo usurpatus.
"Chocolata simul cum aqua & sac-
"charo in vase coquitur, done un-

"ctuosa

ctuosa supernatet spuma, túncque "
calidè hauritur. "

Americani in festis & conviviis re- "
frigerii gratiâ frigidam Chocola- "
tam potant, hócque parant modo: "
Eam aqua frigidâ diluunt, ligno "
agitant, spumam eximunt enatan- "
tem, quam in lance reponunt; mox "
saccharum aquæ in qua dissoluta est "
Chocolata admiscent, & ex alto "
spumæ affundunt, sicque frigidè as- "
sumunt. Ast ita refrigerat hic potus, "
ut eo pauci uti queant; stomachi "
enim dolores, præsertim in mulieri- "
bus, aliaque incommoda causatur. "

Est tandem alius, inquit *Colmene-* "
ro, parandi modus, iis usitatus qui "
negotiis districti longiori præpara- "
tioni attendere nequeunt: isque sa- "
nitati non adversus. Dum calefit "
aqua, ei derasa Chocolatæ cum sac- "
chari sufficienti quantitate tabella "
admiscetur, dissolvitur & ligno agi- "
tatur, nec dum separata spumâ pro- "
pinatur. "

Liburni & in aliis Italiæ locis ubi
omnes ferè potiones glacie aut nive
refrigerare solent, in subsidium ad-
versus aëris æstum, sæpe Chocolatam

glacie refrigeratam bibunt, quæ quidem palato potiùs quàm valetudini conveniens est; in eoque differt à Café aut Thé potu, qui frigidè haustus nullo modo gratus est. Sic tandem in Gallia parare solemus. In cucumam ad ignem, totidem aquæ crateres, quot sunt qui potare cupiunt, immittuntur; & ubi bullire incipit Chocolatæ uncia una & quadrans pro singulis crateribus in pulverem detusa injicitur cum uncia sacchari: subitóque ligno agitatur & super igne, & ab igne exemptâ cucumâ, donec probè spumescat. Spuma crateri immittitur, & agitatur denuò decoctum donec ferè totum in spumam illam abeat, calidissimè sorbetur.

Sunt qui ante ejus haustum aquæ frigidæ haustum sumunt, aut biscoctorum par intingunt in Chocolata & comedunt, sed istud quod magis est succulentum absorbet, ita ut meliùs agant ni fallor, qui solitariam ex cucuma extractam Chocolatam epotant. Hæc verò si præstantissima non fuerit, dosi augeri debet, saccharúmve pro lubitu minui aut augeri. Qui voluptati potiùs quàm sanitati consulunt;

guttas aliquot ambari grisei, aut pupillarum ambaro perfusarum aliquid in cratere superaddunt, quod gustui gratissimum est. Sunt & qui saccharo Ægyptiacum sorbetum aut aquæ lac cum vitello ovi substituunt palati potiùs irritamenta, quàm sanitatis solatia.

Quod ad bonæ Chocclatę electionem, plus in hoc experientię, quàm verbis dandum. Forma pastillorum nihil huc confert; parantur enim longi, rotundi, quadrati, majoribus aut minoribus frustis ne quis putet hîc nodum in scirpo quęrere. At non exigui est momenti observare ne mucidum oleat, néve sit vetustior, quod dignoscitur sępe ubi à vermiculis perforata cernitur; Masticando nihil displicens habere debet, quòdque aromaticas species nimis sapiat. Hæc si potum degustare nequeas, observanda; verùm id si liceat, dignoscere non erit difficile, præcipuè si optimam aliàs solitus sis potare.

Ad crateres verò quibus ad huncce potum utuntur, Americani & Curiosi Europęi, eos usurpant qui ex nuce Cocos sunt fabricati; non tantùm

quia

quia forma & magnitudo commodæ, ſed quia margines non ita incaleſcunt ut labia adurere queant, ſicut argentum aut ſtannum. Hi crateres indigenâ Americanorum linguâ *Tecomates* vocantur. Alios quoque parant ex fructu Hiſpanis *Higuero* dicto. Magna eſt arbor cujus folia Mori magnitudine & formâ ſimilia ſunt, fructúſque inſtar citrullos ferens. De palmis Cocciferis nihil dicam, cùm à multis Auctoribus jam deſcripta fuerint. Id duntaxat notandum Cocos duobus tegi corticibus, hiſpidô & fibroſô unô funibus parandis aptô, interiori alterô, politô & ſolidô, hiſce crateribus elaborandis aptiſſimô. Vulgaris eſt opinio adverſus apoplexiam valere, quod in Chocolatæ potu eos commendavit. Horum defectu crateribus porcellaniis aut Faentinis uti licet. Formâ ſolidâ Chocolata uſurpari poteſt: Ex ea enim fiunt tragemata ſaccharata, biſcocta, Maſſepanes, aliæque cupediæ, ſi non ſanitati admodum utiles ſaltem æquè ferè ac in liquore pergratæ palato.

Si Chocolata ſanitatis gratiâ duntaxat bibatur, ſufficiat ad duas vices ſingu-

ſingulis diebus ad ſummum, & potiùs horis matutinis quàm pomeridianis. Biliosi loco aquæ communis cum aqua Endivii præcipuè æſtate ſumere poſſunt, ſicque hepatis intemperiei calidę non erit contemnendum præſidium: obſtructionibus verò & frigidâ hepatis intemperie affecti cum rhabarbari tinctura. Uſque ad menſem Maium extendi poteſt ejus uſus, temperato præſertim aëre. Eum improbat diebus canicularibus, ſæpius laudatus *Colmenero*: niſi iis qui ita huic potui aſſueti ſunt, ut nullam inde noxam
"percipere queant. Si inquit, Chocola-
"tâ quis opus habeat diebus Canicularibus,
"bus, ſitque temperamento calido, paret
"cum aqua Endivii ſingulis quatuor
"diebus, ſi præſertim ſtomachi laboret
"debilitate. Quanquam verò in Ame-
"ricâ omni tempore aſſumatur, fierique
"id in Hiſpania poſſit, reſpondeo dan-
"dum primò id conſuetudini, ſecundò il-
"lius regionis calori extremo quo cum
"excedente humiditate conjuncto pori
"aperiuntur, magnaque fit ſubſtantiæ
"corporis diſſipatio, ita ut non ſolùm
"manè, ſed quâvis horâ & tempeſtate,
"tutò queat uſurpari. Quia verò à ca-
"loris extremi exceſſu naturalis corpo-

"ris

"ris calor diſſipatur ac exhalat, ſtomachi
" verò & aliorum viſcerum calor ad cir-
" cumferentiam corporis fertur, Ventri-
" culus admodum debilitatur, ita ut non
" ſolum ex Chocolata quæ, ut diximus,
" moderatè calefacit, ſed etiam ex vino
" puro utilitatem experiantur ac ſtoma-
" chum roborent iſti Americæ incolę. Si
" verò æſtibus perdurantibus aquam e-
" potent, non parvam ex ea noxam per-
" ſentiunt, minuta aut depravata ali-
" mentorum coctione, aliiſque exinde
" accerſitis morbis: Notandum etiam
" terreſtriorem Cacao ſubſtantiam cæ-
" teris fundum petere, ubi ejus potus
" paratur, aliquôſque exiſtimantes id
" maximè alimentoſum eſſe, eam ſimul
" haurire, Quod non ſine præjudicio &
" noxa fieri poteſt, cùm pars hæc craſſa,
" terreſtris & obſtruens melancholicum
" generet ſuccum, aliaque pariat incom-
" moda. Eamque igitur vitet qui ſani-
" tatis ſuæ curam voluerit, reliquâ par-
" te ſucculentâ contentus.

CAP.

CAP. III.

De qualitatibus ex Chocolatæ ingredientium mixtione resultantibus.

EXaminavimus in superiori capite singulorum Chocolatæ ingredientium qualitates. Sed hoc non sufficit. Dubium enim esse potest quænam ex eorum mixtione resultet ac prædominetur, quò hujusce compositionis usus sanitatem nobis proponendus non ignoretur.
"Calida quidem esse, inquit Colmenero, omnia ferè ejus ingredientia observantur, unde totam calidam esse quis putabit. Sed animadvertendum Cacao, aliorum omnium quantitatem in ea superare, cujus cùm summè frigidus sit, alia concomitantia ingredientia frigidas terrestresque partes duntaxat corrigunt. Sicut igitur duo medicamenta contrariæ qualitatis suâ mixtione temperatam compositionem efficiunt ita actione & reactione frigidarum Cacao particularum & aliorum calidorum ingredientium, Chocolata temperatam qualitatem à medio parùm dissitam obtinet. Asseri ergo potest, si

" ;præcipuè piper & Cariophylli exi-
"mantur, merè temperatum esse, ut ex-
"perientia & ratione probari potest.
"Experientia enim supponendo cum
"Galeno omne temperatum medica-
"mentum frigida excalefacere, & calida
"refrigerare, ut aqua tepida frigidam
"calefacit, calidam refrigerat, patet &
"constat qua ratione Chocolata, ut fer-
"tur, stomachum frigidum calefaciat,
"frigidumque refrigeret. Id in se ipso expertum esse testatur idem Autor: ubi enim ex ægrorum visitatione excalefactus redibat, indigenarum persuasione Chocolatæ craterem hauriebat, quo sitim temperari, & refrigerari se persentiscebat. E contra verò ubi manè chyli reliquiæ crudæ indigestæque debilitabant & infrigidabant, ab eodem potu manifesto stomachum roboratum & incalefactum sentiebat. Sic experientiâ constat ab illius usu omnis sexus, ac ætatis temperamentique oppositi plurimos bene se habere: indicio qualitates in iis prædominantes non augeri, quod Hippocrate teste, morborum est scaturigo. Observo etiam hunc potum, neque caput tentare, neque sitim provocare, imò eô sumptô mihi in sequenti pastu biben-

bibendi minorem fuisse necessitatem, neque etiam arteriarum pulsum agitare, quæ omnia caloris sunt effectus, ut cum vino, vini spiritu, aliisque calefacientibus liquoribus, si paulò nimia assumantur copiâ, accidit. E contrà oppositos effectus non producere, veluti somnum, stomachi debilitatem, pulsûs tarditatem, corporisve gravitatem, quæ frigiditatis effectus sunt, ut in oleribus, leguminibus, lacticiniis, & aqua observatur. Unde, ut diximus, inferendum hanc compositionem temperatam esse.

Tandem ut experientiæ ratio in subsidium veniat, notandum omnes Cacao partes non esse frigidas, sed non paucas butyrosas, sulfureas ac inflammabiles, consequenterque calidas, frigidis vix mediam partem constituentibus, unde accidit ut utrarumque & aliorum calidorum secundo & tertio gradu ingredientium permixtione, compositum conflari in primis qualitatibus temperatum: veluti calida manus frigidâ admissa & tractata, temperata utraque evadit, aut athletæ duo viribus omnibus dimicantes, tandem debilitantur & quiescunt; Omne quippe agens, teste Aristotele, æque

ac

ac patiens patitur, ferrum ſecans ſecando obtunditur, res calefaciens calefaciendo refrigeratur, pellenſque pellendo repellitur. Ita idem hoc in uſu evenit. Inde concludo, ſubdit Colmenero, melius eſſe, ſi Chololata utamur, aliquo poſtquam confecta eſt tempore, poſt unum verbi gratia, menſem; quàm recenter parata. Videtur enim hoc tempus neceſſarium eſſe, ut debilitentur ingredientium qualitates, ac mediam obtineant temperiem. Sic Galenus Philonio uti ante ſex menſes vetebatur, quòd ex opio, pipere, aliiſve oppoſitis concinnabatur. Et quidem experti ſunt non pauci Chocolata recenti malè ſe habere & ſtomachum laxari, eò quòd Cacao pingues & butyroſæ partes à terreſtribus nondum victæ & correctæ eſſet. Et ratio ſuadet. Si enim butyroſum ſolum bibatur, etſi jam Chocolata vetuſta ſit, ſtomachum relaxat, non ſecus ac recens adhuc eſſet.

Fatendum ergo eſt Chocolatam non ita frigidam eſſe ac Cacao, nec ita calidam ut alia ingredientia. Sed actione & reactione moderatam ipſi temperiem conciliari, ſtomacho calido & frigido æque commodam: modo medio-

cri

cri quantitate & ætatis menstruæ sumatur; inde fit ut omnes ferè qui ea utuntur tum in Indiis Occidentalibus, tum in Hispania, quasi sibi utilem laudare soleant. Male igitur ille Marchenensis Medicus qui de ea scripsit, Chocolatam existimavit obstructiones parere: obstructis enim visceribus corpus tabesceret, cùm tamen è contra pinguia soleat reddere corpora.

Cap. IV.

Quibus affectibus Chocolata conveniat.

QUamplurimi Chocolata utuntur potiùs in consuetudinem & delicias, quàm morbi curandi aut præcavendi causâ. Iis quidem, si bene habent, uti liceat. Sed quia Medicina varia esculenta & potulenta pro variis affectibus seligere solet, ita quibus apta est Chocolata non est silendum. Brevior tamen ero, quia cùm hic potus non ita apud nos vigeat, ac præcedentes de quibus tractavimus, pauca nobis suppetunt experimenta, quibus ejus vis fulciatur.

Primò

Primò quia hujus compositionis præcipua ingredientia sunt stomachica, ut supra notavi: sequitur necessariò hanc ipsi inesse qualitatem. Ergo qui stomachum colica, diarrhæa, flatibus aut super purgatione exhaustum habet, utilem sibi hunc potum experietur. Ideo frequentiùs in America quàm in Europa usurpatur, quòd illic stomachi debilitas sit frequentior.

" Quod ad me attinet, inquit *Thomas* " *Gage*, per duodecim annos integros "continuò Chocolata usus sum, summô "mane cyathum unum hauriens, alterum "horâ nonâ aut decimâ, tertium horâ "unâ aut altera post prandium, ultimum "quartâ aut quintâ pomeridianâ. Sed "cùm vespertinis horis studio incumbere volebam, alium septimâ aut octavâ "sumebam quo facilè studium ad horam "noctis duodecimam prorogabam. Si "verò prædictis horis casu aut negligentiâ propinare omitterem, tunc stomachi debilitate & quasi cardialgiâ tentabar. Ita ut hoc pacto per annos illos "duodecim firma valetudine gauderem, "obstructionibus, febri, omnique alio "affectu immunis. Aliis tamen nolim "eandem quam mihi normam præscri-

"bere,

"bere, nec Medici partes agens, potus
" hujuſce doſim ac tempus præſcribere,
" multò minus temperamenta, morboſ-
" que quibus conveniat definire. Ob-
"ſervavi tantùm ab eo malè habuiſſe
" quoſdam, vel quia ſacchari nimium
" admiſcebant, quod ſtomachum relaxat,
" vel quia nimiâ copiâ propinare ſole-
" bant. At ſanè non ſoli id Chocolatæ
" accidit, ſed aliis omnibus liquoribus,
" qui ſi nimis potentur, quamvis aliàs
" optimi, noxii penitus evadant, Ergo ſi
" ab ejus uſu obſtructiones natæ ſunt, id
" ab ejus aſſumpta copia evenit, ſicuti
" namque cùm vinum plùs nimio pota-
" tur, non ampliùs roborat & calefacit,
" ſed frigidos morbos generat, naturâ
" illud vincere, aut copiam hanc in pro-
" bum alimentum vertere non valente:
" ita ſi Chocolatæ nimiæ quis indulgeat,
" pingues ac butyroſæ partes quibus ab-
" undat non ritè ubique per corpus di-
" ſtribuuntur, & neceſſariò in capillari-
" bus hepatis venis reſticant, ubi infar-
" ctus & obſtructiones gignunt.

At ne vanâ curationis ſpe deludantur, ſciendum has ſtomachi debilitates quibus convenit hic potus intelligi quæ ab nanitione procedunt, ſive parum nu-

trientia qualia in America, alimenta sint; sive corpus & stomachum vacuatio aliqua exhauserit, sive aër nimium subtilis assumpta alimenta justo citiùs dissipaverit, ut in regionibus frigidis ac montanis in quibus semper viget appetitus, accidere solet. Verùm si hęc debilitas ortum ducat à chylo corrupto, crudis indigestisque humoribus in stomacho repugnantibus, qui quidem non solùm appetitum minuendo functionem ejus debilitant, sed etiam exitum quærentes quâ datâ portâ per diarrhœam & vomitum excluduntur, aut cardialgiam, & vomiturtionem excitant, in hoc, inquam, casu pessimum est remedium Chocolata: cùm enim glutinosa & butyrosa sit hisce viscidis humoribus permixta fermenti stomachi aculeos magis adhuc obtundit, ejusque symptomata auget. Ægrotum in simili statu versantem audivi, se cùm amici cujusdam suasu binos Chocolatæ crateres hausisset, in pejus ivisse, donec intra decem aut duodecim dies superveniente biliosorum & viscosorum humorum vomitu, tandem veluti calcem quandã Chocolatam olentem evomuerit, quæ in ventriculi fundo indigesta totidẽ dies restiterat. Eôdem modô si colicus dolor

dolor, ex ſubtilibus, bilioſis, acribus inteſtináque erodentibus humoribus oriatur, Chocolatæ aliquot cyathi, eos temperare & obtundere poterunt. Verùm ſi à pituita vitrea inteſtinorum parietibus agglutinata originem ducat, aliud omnino quàm Chocolata uſurpandum videtur præſidium, Omnes fermè Concionatores ab ejus uſu ſive ante ſive poſt Concionem optime ſe habent. Ante Concionem pectoris & vocis vires diutiùs quàm juſculum ſuſtinet: poſt verò, exhauſtas corporis vires reparat. Convenit & iter facientibus: ideo in Americæ itenerariis familiarem illius uſum à peregrinatoribus adoptatum legimus, manè antequam itineri ſe committant, & veſperi abſoluto diei penſo.

Chocolatam quicunque bibunt, eam multùm nutrimenti corpori ſuppeditare fatentur, ita ut juſculum ex carne nec tamdiu nec tam fortiter nutriat viréſque ſuſtentet. Multi qui ſanitatis gratiâ ad ejus uſum devenere, tribus per integrum diem crateribus fuere contenti, nec inde vires minutæ, Amicus quidam meus vulgaria alimenta ob morbum ferre non valens, Pariſiis Lugdunum rhedâ vectus per undecim dies tres duntaxat cyathos

quotidie hauriebat, ac bene se habebat. Haustus matutinus facilem reddit prandii expectationem.

Hæc Chocolatæ nutriendi facultas ab omnibus concessa *Calderam* Medicum Hispanum movit, ut in Tractatu cui titulus *Tribunal Medicomagicum*, eam statuerit jejunium frangere: donec Cardinalis Brancacii rationibus convictus sententiam mutaverit. Is enim dissertationem hac de re in lucem emisit, cujus mentionem faciunt Ephemerides Gallorum anni 1666. his verbis, quæ referre hic non piget, cùm fortè a multis non fuerint lecta.

Sicut in Europa vini defectu cerevisiâ utimur, ita in America Chocolatam usurpant. Potus hic ex quâdam pastâ confectus est, cujus basis est arboris fructus " *Cacao* dictus, quorum cinnamomi, pi- " peris & vanillæ fœniculum redolentis " parum admiscetur. Pastæ hujus uncia " sumitur cum sacchari semuncia ut pa- " lato gratior reddatur. Americani hunc " depereunt potum, tantâque copiâ in " novâ Hispaniâ potant, ut singulis " annis duodecim librarum pondo " Milliones sacchari in eum impen- " dantur. Eoque habent pretiô, non "

tantùm

tantùm quia gustui pergratus, sed quia "
mi â ad sanitatem conservandam pol-"
let facultate. Aiunt enim digestionem "
juvare, frigidos nimis stomachos cale "
facere, calidiores verò refrigerare, aliis-"
que quas Hispani Medici extollunt vi- "
ribus donatum esse.

Allatâ ex America in Europam Cho- "
colatâ, usus ipsius in Hispaniâ ita inva- "
luit, ut eâ carere extrema putetur mise- "
ria. Et in Italiâ quamplurimi cujusvis "
conditionis, imò & Religiosi, quotidie "
hic indulgere potui assueverunt. At je-
junantium natus scrupulus celebri "
quæstioni locum dedit, quæ Casuistas "
divisit, utrùm scilicet Chocolatæ po-"
tus die jejunii Ecclesiæ præceptum "
non frangat.

Difficultatis nodus in eo versatur "
quòd vulgaris post D. Thomam Theo-"
logorum opinio sit, cibum duntaxat, "
non verò potum jejunium rumpere. At "
Chocolata potus quidem vulgò cense-"
tur, verùm à quibusdam inter cibos "
annumeratur, cùm solidum præbeat "
alimentum, ita ut *Stubbe* Medicus An-"
glus qui de Chocolata tractatum edi-"
dit, expertus sit plus unctuosi & nu-"
trientis humoris ex Cacao uncia, quàm "

exbovinæ aut vervecinæ carnis integra"
libra elici, Editâ tamen dissertatione "
asserit Cardinalis Brancacius nullô "
pactô Chocolatam jejunium fran- "
gere. "

Ejus præcipua ratio est quòd sit po- "
tus, talisque audiat in America, ut apud"
nos vinum & Cerevisia: unde conclu- "
dit si vini & Cerevisiæ potus jejunium "
non frangant, æque licitum esse Cho- "
colatam bibere: præcipuè cum in sin- "
gulis crateribus unica sit uncia, quam "
nec pars media Cacao subingreditur. "
Ad id verò quod objiciunt multæ esse "
alimoniæ, respondet idem adversus vi- "
num dici posse, cùm ex Galeno sint "
quædam vina æque nutrientia ac por- "
cina caro, quæ solidissimum putabatur "
alimentum, ideoque Athletis exhibe- "
batur; itemque adversus cerevisiam "
quæ ex frumento & hordeo alimentis "
polytrophis paratur; nec tamen inter "
esculenta censentur, sed inter potulenta"
quæ juxta communem Theologorum "
sententiam jejunium non rumpunt. "

Prudenter verò idem Cardinalis mo-"
net, etsi Chocolata, sicuti nec vinum je-"
junium frangat, id tamen prætextui esse"
non debere eâ abutendi & majori copiâ"
bibendi

bibendi. Tunc enim peccatum non esset contra legem Ecclesiasticam jejunium imperantem, sed contra legem naturæ temperantiam jubentis. Et quamvis immoderatè fieret, ut Ecclesiæ lex violaretur, prava esset intentio, quamvis per se actio crimine foret libera: & punitio infligi mereretur non ob violatam legem, sed ob violationis intentionem.

Eædem Eruditorum Ephemerides hæc habent sequentibus paginis. Quidam, inquiunt, id reprehenderunt quod diximus Chocolatam stomachos frigidiores calefacere & calidiores refrigerare. Sed nemo Medicinæ gnarus id mirabitur. Docet enim universa post Galenum schola, eandem causam in natura effectus contrarios in variis subjectis sæpe producere, quod rerum temperatarum est privilegium. Sic manus moderatè calida, illi qui nimium calidus est frigida, ei verò qui frigidus calida apparet: & sicut calidum refrigerat, ita frigidum calefacit. Æqualiter enim res temperatæ contrariarum qualitatum sunt participes. Unde omne temperatum caloris ac frigiditatis pares; olli- dens gradus; in calidum frig[illegible]s

gradibus, in frigidum caloris gradibus "
agit. "

Idem in Morali Philosophia accidit. Sicut enim in medio virtus stat, ita utrumque extremum paribus oppugnat viribus. Sic fortitudo quæ timidos in prælio incitat, eadem temerarios retinet. Ne cui ergo mirum videatur si Medici Hispani Chocolatam temperatam esse censentes, ipsi contrarios effectus pro varia utentium dispositione affigant.

Cæterum non solùm nutrit optimè, sed etiam impinguat Chocolata. Testem non abdicandum profero Thomam Gage, Ait enim se audiisse à Medicis Americanis, vidisseque in permultis, etsi in seipso non expertus sit, eos qui huic potui indulgent, quadratos & pingues fieri, quod creditu difficile, cùm ingredientia omnia Cacao excepto emaciare potiùs deberent, quia calida & sicca in tertio gradu, & frigidum & siccum in Cacao prædominans nutriendæ & augendæ corporis substantiæ videatur ineptum. Verùm cum eo responderi potest, Cacao partes nutrientes eas esse propriè quæ butyrosæ sunt, quibus alia calida ingredientia vehiculi instar sunt, ut ad hepar, viscera & partes carnosas

ritè diſtribuantur ; ibique in carnem & pinguedinem faceſſant.

Hic tamen effectus non ſecus ac alii, univerſalis non eſt. Eos enim quibus obſtructiones pariet, præpeditâ alimento vâ, potiùs emaciabit defraudato ſcilicet nutritiis ſuccis univerſo corpore. Et ſanè Chocolata non ſolùm in iis qui nimium potant obſtructiones generat, ſed etiam in quibuſvis jam ad obſtructiones diſpoſitis, vaſaque lactea exilia, depreſſa aut infarcta viſcido ac gypſeo humore habentibus, in quibus terreſtres ejus partes reſtitant & obſtructionem augent. Itaque ab ea abſtinere debent juvenculæ chloroſi laborantes, aliique omnes obſtructionibus affecti. Ultimis hiſce annis in hac urbe apertum eſt cadaver cujuſdam viri qui nimium Chocolatæ indulgebat, in quo reperti ſunt in fellis cyſtide viginti ſaltem calculi, quos non immerito hujuſce liberalioris potus ſoboles eſſe putârunt. Nihil hæc ipſi derogant. Moderatum uſum, ut Hiſpanus Doctor *Marradon* Chocolatæ minimè amicus, improbare nolumus. Imo detrimentum quod aliquando affert, probat invictè ejus emolumentum, ubi corpus in ſtatu verſatur oppoſito. Sic quia viſcidis

ac gypſeis exiſtentibus humoribus non convenit, meritò concludendum ubi nimium fluidus & acris eſt ſanguis utilem fore ipſius ſcilicet incraſſatione & temperatione. Proindeque tuſſi importunæ, febri hecticæ, diarrhœæ, ſimilibuſque morbis curandis non imparem. Et hæc dicenda habebam, quæ ſi alicujus ſanitati conferant, ex quo labore ſatis compenſatum eſſe me putavero. a

(a) *Chocolata ſenibus decrepitis quam maximè proficua eſt. Sic novimus octuagenarium, conſtitutionis naturâ debilioris, qui pro omni alimento per tres integros annos, chocolatâ cum ovi vitellô in aliquot juſculi carnium cochlearibus diſſolutâ, utebatur; eâque, in totali aliorum ciborum averſatione, & vitam, & vires, quas maxima caducitas ſperare permittebat, prorogavit. Sic & hodie alium adhuc ſuperſtitem habemus nonagenarium, qui Chocolatæ uſui firmam ſatis valetudinem, quamvis cum memoriæ integrâ prope deperditione, præcipuè debet. Atque hæc pauca in præſentiarum ſufficiant, ſi tantùm lineas aliquot ex Clariſſ. Raio rurſus addiderimus. Medici, inquit, ad varios morbos Chocolatam accommodant medicamentis copo ſuo convenientibus admixtis, v. g.*

ad ventriculum roborandum, crocô; ad fluxus alvi ſiſtendos, cinnamomô, nuce moſchatâ, aut limatura chalybis tantillô; ad tuſſim & raucedinem, amygdalis, earumve oleô, ſaccharo, aut ſaccharo cando &c.

D. *Quatremain M.* D. *Hæmorroïdas, ſeu ficos ani, in ſe ipſo curavit, partes affectas butyro nucis Cacao inungendo, ut habet* D. *Stubbes de Nectare Indico p* 180.

Phthiſicus ferè deploratus robori ſuo & ſanitati reſtitutus erat præter omnem ſpem à quotidiano uſu nucum Cacao, ſeu potiùs Chocolata; ut ſcribit D. Mundy lib. de potulentis.

Chimicam inſuper analyſin nucis Cacao, è le Fevre aliorumque Chymicorum ſcriptis exceptam ad me tranſmiſit eruditiſſimus Vir D. T. R.

Nucleorum Cacao non decorticatorum unciæ octo in pulverem comminutæ & retortæ inditæ, ſubſtantiæ adeò fixæ & difficulter reſolubilis ſe eſſe prodiderunt ut medicâ ignis vi nihil redderent præter album quendam liquorem aquæ inſtar clarum & pellucidum, idque paucâ quantitate quem pro phlegmate habuerunt. Auctoigne ad eum uſque gradum qui ſpiritui vitrioli eliciendo ſufficit, ſeptendecim ho-

rarum spatio elevatus est spiritus vaporum specie lactei candoris, qui præter aliorum spirituum morem in phlegmate subsidit ad fundum vasis recipientis. Tandem adhibito igne vehementissimo reverberii in vegetabilium destillationibus minùs usitato, ascendit oleum intensè rubicundum & velut sanguineum, verùm pellucidum valdè, quod refrigeratum crascescit instar olei seu butyri ceræ. Destillatione peractâ caput mortuum uncias duas & drachmas septem pendere deprehendebatur; spiritus uncias duas; oleum uncias tres cum dimidia; reliqua materia in operatione absumta. Spiritus non admodum fervidus erat penetrãtissimus, nec gustui, nec olfactuis ingratus, quemadmodum esse solent à sanguine aut carnibus eliciti, oleũ pariter mirifice pungit & penetrat, sale volatili cujus magnam quantitatem continet nondum separato, estque valde aromaticum & cardiacum. Spiritus brevi acescit, quo se acetum copiosum continere prodit.

Sed ut, in quantum mihi licet, nihil hîc desit, subjungo Dialogum à Bartholomæo Martadon Marchenensi Hispaniæ Medico, olim Hispanicè Seviliæ editum.

DIA-

DIALOGVS

DE

CHOLOCATA.

Interlocutoribus, Medico, Americano & Cive.

Medicus. EST in Indiis vestris & in Hispania familiaris quidam potus Chocolate dictus, ac ut existimant medicamentosus, cujus vires nunc disquirere volupe est.

Americanus. Paratur ex fructu cujusdam arboris in Hispania nova, cujus folia Mal iarantiæ foliis similia, sed majora sunt, Fructus verò cucumeri magno striato ac rufo persimilis est. granis sive parvis amydalis quas *Cacao* vocant gravidus, quæque pro majori aut minori mole in quatuor distinguuntur species, sub aliarum arborum umbra plantatur, ne eam solis æstus adurat ac exsiccet. Hi *Cacao* inter omnes merces pluris habentur, eo quòd monetæ loco inserviant, & compositionem celebrem *Chocolatam* subingrediatur.

Medi-

Medicus. Vidi quidem & deguſtavi, ſed ut verum fatear, neque pro moneta, neque pro potu mihi arridet, quocunque elogio extollatur. Celebris nominis Medicum quidem audii, qui magna de ea narrabat tum ob quæſtum quem ex tabellis aut conſerva ex hac enatis compoſitione faciebat, tum ob effectuum ejus experimenta in variis quibus exhibebat ægrotis. Quod ad Cacao ſelectionem nonnihil virides adhuc colligendi, & tamen ſicciores & vetuſtiores pro compoſitione ſeligunt, nihilominus ſapore aſpero, aſtringente & ita ingrato donatos ut multi qui fructum deguſtârunt ab hoc potu abhorreant. Qui illo utuntur refrigerans eſſe aiunt, nec unquam, teſte experientiâ, inebriare. En ergo Cacao qualitates ubi quis impermixtis utitur, deſiccantes nempe & aſtringentes, ac proinde terreſtres ac refrigerantes, ut ſunt omnia ſtyptica, quibus aſpera & acida accenſentur.

Americ. De eorum qualitatibus judicium non feram: ſed cùm in Indiis noſtris ſæpe placentulas Chocolatæ confici viderim, obſervaverimque Cacao nucibus pulveratis ac tritis, ſine pondere & menſura, piper, cinnamomum, cariophyllos, aniſum aliaque ſummè calida addi,

irridere eos soleo qui asserunt Chocolatam esse refrigerantem ac medicamentosam, sive aquâ tepidâ dilutam, sive spissam instar cibi assumatur.

Civis. Si ergo qui huncce potum ægris suis præscribunt certam non habent virium ejus notitiam, cùm nec ingredientia omnia nôrint, nec eorum dosim. Quænam, bone Deus temeritas, cùm Doctores quivis Medici fateantur cum Galeno lib. 1. de simpl. Med. facult, cap. 11. Piper tritum ac pulveratum ægris nec sanis exhibendum, sed duntaxat integrum; hac enim ratione stomachum calefacit, coctionemque juvat, nec tamen ad hepar, aliaque viscera quibus calorem suum inureret penetrare potest. Et propterea Eruditiores Medici aquas calidas & aromaticas cinnamomi, aliasque similes, non usurpant, nisi priùs ad Balneum Mariæ fuerint distillatæ.

American. At dic mihi, quęso, utrũ Chocolata æquè malè sana sit ac nicotiana.

Medicus. Minimè quidem; sed Author ille qui generalem Historiam Plantarum scripsit [*Benzo* referente Clusio Exotic. l. 2. c. 20.] quique hunc potum parari vidit in *Nicaragua*, & aliis Hispaniæ novæ locis, ait eum esse porcis quàm

hominibus convenientiorem;attamen vi-
ni defectu sese huic etiam assuevisse. Un-
de concludendum vini inopiam in Ame-
rica Chocolatæ inventionem dedisse;quâ
quidem variis modis, varióque sapore
utuntur, quia ingredientium massa quæ
super lapide *Metate* dicto, à quibusdam
aquâ diluitur,ab aliis verò *Atollâ*,antiquo
Americanorum potu, qui ex Indico fru-
mento cocto & loto paratur, non dissi-
mili ab Amylo quod in Hispania ex
aquis convenientibus propinatur ægris;
Hæc autem Atolla sola exhibita tempera-
ta est, ut ex dulci & grato sapore conji-
cere est, qui ab Amygdalis quarum tem-
peries est moderata, non admodum dis-
fert.Unde Hispaniæ novæ Medici utili-
ter illam cum saccharo ægris suis prę́scri-
bunt:modò viscerum fervore non labo-
rent,quo in casu juxta Hippocratis & Ga-
leni doctrinam,panatis,ptisana & hordea-
tis,ut in Hispania fieri assolet,utuntur.

At Chocolatæ usus ita urget in omni-
bus Occidentalibus Indiis,ut platea nulla
sit, forumvè nullum,ubi non reperias Ni-
gram aut Americanam mulierem cum
quo tentorio, suo *Apastlet* seu vase huic
parandæ, ligno denticulato instar fusi
suo in Hispania filum, contorquetur, &
refri-

refrigeratorio quo aërem excipiunt ad ſpumam refrigerandam. Accipiunt primò iſtæ mulieres placentæ Chocolatæ portionem quam aquâ diluunt, ſpumámque ſeparant, quæ optima & præcipua ejus eſt ſubſtantia, immittuntque in crateres *Tecomates* dictos quibus illæ circumdantur, adſtantibuſque Americanis & Hiſpanis diſtribuunt cum Atolla calida, quam in ollis juxta ſe habent, cuíque magnas tribuunt vires, miroſque effectus. Quidam hunc potum tinctum & coloratum volunt *Achiotâ*, quæ nihil aliud eſt quàm pulvis ſive paſtillus ex fructu quodam paratus, quem aiunt in colica præſtantiſſimum eſſe remedium. Sunt enim Americani magni impoſtores, qui plantis ſuis magna nomina imponunt, ut famæ laudem acquirant. Hæc de Chocolata quæ in nundinis & foris vulgatiſſima venditur. Fit enim aliàs & varii coloris quam *Xocoatole* & *Chillatole* nuncupant. [Quæ quidem Chocolatæ fit nuncupatio ex diverſæ Atollæ permixtione, aliáſque multas ejus ſpecies refert du Laët lib. 7. c. 30. *Xocoatole* nomine intelligunt aquam acidam ex frumento Indico in aqua maceratam, & per noctem aëri expoſitam. *Chillatole* ex hac aqua cum *Chilles*, ſive pipere mixta.] I 2 Quod

Quod ſpectat ad Chocolatam quæ domi fit, amicis, viciniſque offertur, præcipuè in Monialium ædibus; quæ in tabellas efformatur quas *Pinolen* vocitant, quæque frigidè veſperi bibitur, & ſi iiſdem conſtet ingredientibus, nomine tamen & qualitate differt, majoríque habetur precio. Ecce uſitatam Receptam inter politiores populos, & præciſam ad hanc compoſitionem ſingulorum ingredientium doſim.

℞ *Cacaos*, 700. *ſacchari albi* ℔ ß. *cinnamomi*, ℨ ij. *Chilles ſeu piperis Mexicani, Pimiento etiam dicti, grana* xiv. *Caryophyllorum* ℨß. *Teſacta* (id eſt *vanille* ſive *Campéche*) *Siliquas* iij. *vel ejus loco aniſi* ℨij. *Achiota quantùm ad calorem ei communicandum ſatis erit, quod fortè avellanæ molem æquabit. Aliqui Amygdalas; aut avellanas addunt. Ex his torrefactis & ſuper lapide metate tritis cum ſaccharo paſta fit, quæ pyxidibus includitur, cui addunt nonnulli aquæ napha guttas aliquot, vel moſchi aut ambari griſei granum, vel ſcolopendria pulverem.*

Quod ad utendi modum ſive in potus, ſive in cibi forma, ſumitur quotidie mane Chocolata cum Macarone aut Biſcocto: ſicuti in Hiſpania ſumere ſolent

Amyg-

Amygdalatum, Avellanatum, Ovum, ſeminum frigidorum potum aut Amylum. Hos autem ex hordeo, farina, ſaccharo compoſitos cremores, excalefactis & emaciatis dari non abſonum eſt. Sed Chocolatam omni tempore, & horâ exhiberi,& cuivis ſexui,ætative propinari,hoc ſanè & reprehendendum & vituperandum eſt.

Americanus. Horum teſtis eſſe poſſum. Quamplures enim vidi ita Chocolatæ aſſuetos, ut ab ea nunquàm abſtinere poſſent. Imò in quodam maris Littore, quò aquæ hauriendæ causâ appulimus, Preſbyterum vidi Miſſam celebrantem, qui cùm eſſet admodum pinguis & fatigatus, neceſſe habuit ſedere ante gratiarum actionem poſt communionem, & Tecomaten Chocolatâ plenum ab ancilla oblatum exhaurire, quô Deô juvante miſſam abſolvere potuit.

Medicus. Excuſari merebatur ob infirmitatem. Sed qui ſani ſunt & extra neceſſitatem, nihil conſuetudini dare debent. Hoc enim præcipuè Religioſos, quorum virtus exemplo nobis eſſe debet,minimè decet.

Civis. Et quidem ego ab eo tempore quo in Americam veni,id obſervavi, &

meiſmet oculis uſurpavi, Chocolatæ craterem durante officio divino in Eccleſiis adſtantes multos haurire.

Medicus. Bone Deus; quænam erga divinum cultum irreverentia? & quæ civilitas & honos erga alios præſentes. Id certè nequaquam fieri deberet. Cæterùm inter alia incommoda quæ hic potus affert, exiſtimo præcipuam cauſam obſtructionum, pallidi virginum coloris, & hydropis, quorum in Americâ proventus eſt maximus, Chocolatæ & *Cacao* tribui debere: cùm terreſtris & frigidæ ſint naturæ. Domicellæ inſtar Amygdalarum comedunt, ſicque abutentes ſexcentos ſibi accerſunt morbos præcipuè cachexiam, pravumque faciei colorem.

Civis. Probè mihi noti ſunt hi potus, ſed mihi juſculum acceptius eſt. Bonæ fidei eorum qui bene inde ſe habent Chocolatam relinquo. Num enim ſanis æquè placet comeſtus, ac pernæ, aut boruli fruſtum, vel perſicorum, & curtipendulorum paſtam, aliáſve quæ hîc parantur conſervas: num verò epotus æque palato arridet, ac vinum *S. Martini, Ciutad*, aut *Paroximenes*, ſeu Patris *Ximenes* Andaluſienſis. Ac ſanè quicunque ſobriè & temperatè vivunt, abſolutè negabunt

potum

potum hunc ſuſtentando corpori eſſe idoneum , nectarique toties decantato comparandum, quippe qui caput tentet, & alia pariat incommoda, cùm è contra infinitos videamus aquam crudam aut coctam cinnamomi momentô, anisô, aliiſve cognitis aromatibus temperatam bibentes diutiſſimè ſanos & vegetos abſque vino vivere.

Medicus. Variis Medicinalibus vinis uti poſſemus à Dioſcoride deſcriptis, aut à Wechero ex aliis authoribus allatis, quibus ingredientibus & eorum doſi cognitis, felicem in morbis ſucceſſum experimur.

Americanus. Coronidem imponam Chocolatæ facultatibus, ubi dixero frequentiorem ejus uſum inopiam Hiſpaniæ novæ cauſari, cùm alias omnes domeſticas ſuperet impenſas, & ſaccharum quod additur ad librarum duodecim milliones & ſemis accedat. Nec omittendum huncce potum mulieribus familiarem vindicandæ zelotipiæ occaſionem dediſſe, veneníſque viros intoxicandi, quæ ab Americanis fæminis artium harum peritiſſimis & à Dæmone edoctis, didicerunt. Ideoque harum frequentationem ſapiens quiſque vitare debet, ob

ſortileg.

ſortilegij ſuſpicionem. Scandala ſilebo & homicidia mihi à Jeſuita in urbe Mexico prædicante narrata, ac hujus ope patrata. Unde omiſſis aliis quæ affert incommodis, Chocolatâ abſtinere deberemus, vitandæ familiaritatis & frequentationis causâ, cum natione veneficij & pravarum artium adeò ſuſpecta.

FINIS.